

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VERGİ MÜKELLEFLERİNİN GÜVEN ALGISI: UŞAK İLİ ÖRNEĞİ

Havva Berna SELVİ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARAMAN - 2019

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VERGİ MÜKELLEFLERİNİN GÜVEN ALGISI: UŞAK İLİ ÖRNEĞİ

Hazırlayan

Havva Berna SELVİ

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ

KARAMAN-2019

“Güvenin, üyelerinin ortaklaşa paylaştığı normlara dayalı, düzenli, dürüst ve işbirliği yönünde davranan bir toplumda ortaya çıkması beklenir. Bu normlar, Tanrı veya adalet gibi derin ‘değerler’ hakkında olabilir. Fakat aynı zamanda, davranış kodları ve çalışma hayatına ilişkin standartlar gibi dünyevi konuları da ele alır... Birbirine güvenmeyen insanlar, en nihayetinde kendilerini yalnızca müzakereye, anlaşmaya ve dava etmeye iten bir formel kurallar ve düzenlemeler sistemi altında birbirleriyle işbirliği yapabildikleri bir toplumda bulacaklardır. Hatta bazı durumlarda, sistem onları baskıcı yöntemler kullanarak kendi kurallarına uygun davranmaya zorlayacaktır. Toplumdaki güvenin yerini alan bu yasal aygıt, ekonomistlerin ‘işlem maliyeti’ diye adlandırdıkları unsuru kapsar. Diğer bir deyişle, toplumdaki yaygın güvensizlik, bütün ekonomik aktivitelere bir tür vergi olarak eklenir. Bu tür vergiyi yüksek güven duygusuna sahip toplumların ödemek zorunda olmadıklarını hatırlatalım.”

Francis Fukuyama

ÖNSÖZ

“Bilgi, sınırı olmayan bir denizdir, bilgi dileyense denizlere dalan bir dalgıçtır” demiş Hz. Mevlana. Buradan hareketle Lisans ve Yüksek Lisans hayatım boyunca bilgi denizinde bana cesaret veren, çalışmanın her aşamasında en doğru şekilde yazılması için benimle birlikte titiz bir çalışma yürüten, benden desteğini, sabrını ve bilgisini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ’a, tez savunma jürisinde yer alan Doç. Dr. Sefa USTA ve Prof. Dr. Hakkı ODABAŞ hocalarıma yapmış oldukları katkılardan dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Yoğun çalışmalarım sırasında sabır gösteren, bana katlanan ve yaşamın her anında olduğu gibi bu süreçte de hep yanımda olan eşim Abdullah SELVİ’ye, bu süreçte ihmal ettiğim kendileri küçük ama yürekleri büyük olan hayatımın anlamları, en değerlilerim, evlatlarım Eymen Efe’me ve Elif Lina’ma, yine lisans ve yüksek lisans arkadaşım, itici gücüm Ümran ÜNVER’e, iş hayatında beni idare edip tüm kolaylıkları sağlayan Gül OKULU ve HÜLYA ATAĞ’a, beni bugünlere getiren biricik annem ve pusulam babama sonsuz teşekkür ediyorum.

Havva Berna SELVİ

ÖZET

Sosyal sermayenin önemli bir unsuru olarak görülen güven kavramı, ekonomiden siyasete, sosyolojiden psikolojiye birçok alanda incelemelere konu olmuştur. Her türlü ilişkinin en temel koşulu güvendir. Güven bir arada yaşayan bireylerin birbirleriyle ilişkilerini, bu ilişkilerinin sürekliliğini, gücünü ve yoğunluğunu sağlayan en önemli faktördür. Aynı zamanda güven bireyle birey, bireyle devlet ve bireyle toplum arasındaki etkileşimlerde ve ilişkilerde, dolayısıyla kamu yönetiminde de kilit role sahip bir kavramdır. Kamu yönetimine güvenin belirlenmesinde kamu kurumlarının yapısı, bu kurumların işlevleri ve işleyişleri, kamu hizmetlerinin vatandaşın beklenti ve gereksinimlerine uygunluğu gibi ölçütler yer almaktadır. Kamu kurumlarının kamu yararını gözeterek işlerini hukuka uygun yapması ve yapılan işin doğru olması, vatandaşların kamu yönetimine güven duymalarının esasını oluşturmaktadır.

Devletin en büyük finans kaynağı vergidir. Dolayısıyla devletin önemli unsurlarından biri de vergidir. Vatandaşların kamu yönetimine, maliye politikalarına ve vergi sistemine güven duymaları da bu bağlamda son derece önemlidir. Vergi, vatandaş olarak devlete olan güvenin tesis edilmesinde ve alınan vergiler karşısında devletin vatandaşa yaptığı hizmetlerin vatandaşlar tarafından kabul görmesiyle mümkündür.

Çalışmanın ana konusu vatandaşın devlete ve kamu kurumlarına duydukları güvendir. Çalışmanın amacı ve kapsamı ise Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının belirlenmesi ve algının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Bu bağlamda araştırmaya 2017-2019 yılları arasında Uşak ilinde yaşamakta olan 201 vergi mükellefi katılmıştır. Çalışmanın 15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışması sonrasında

yapılmış olması, vergi mükellefi ile devlet arası ilişkilerin güvene dayalı sürdürölüp sürdürölmediğı ile ilgili tartışmaların aydınlığa kavuşması açısından da önemli olduğı ifade edilebilir. Verilerin toplanmasında Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı Ölçeğı, Verilerin analizinde ise Bağımsız Örnekler T-testi ve ANOVA kullanılmıştır.

Çalışmanın 15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışması sonrasında yapılmış olması, vergi mükellefi ile devlet arası ilişkilerin, güvene dayalı sürdürölüp sürdürölmediğı ile ilgili tartışmaları aydınlığa kavuşturması açısından da önemli olduğı ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Mükellefi, Sosyal Sermaye, Güven, Kamu Kurumlarına Güven.

ABSTRACT

The concept of trust, which is seen as an important element of social capital, has been the subject of studies in many fields from economy to politics, from sociology to psychology. The most basic condition of any relationship is trust. Trust is the most important factor that ensures the relations, the continuity, strength and intensity of the individuals living together. At the same time, trust is a key concept in the interactions and relations between the individual and the individual, the individual and the state, and the individual and the society, and therefore in public administration. The criteria such as the structure of public institutions, their functions and functioning, and the suitability of public services to the expectations and needs of citizens are included in determining trust in public administration. The right of the public institutions to do their jobs correctly considering the public interest and the work being done is the basis of the trust of the citizens in public administration.

The biggest financial source of the state is tax. Therefore, tax is one of the important elements of the state. Citizens' confidence in public administration, fiscal policies and tax system is also very important in this context. Tax is possible by establishing trust in the state as a citizen and by the acceptance of the services provided by the state to the citizen in the face of taxes.

The main subject of the study is the citizens' trust in the state and public institutions. The aim and scope of the study is to determine the perception of trust of taxpayers in taxation and tax institutions in Uşak province and to examine whether perception differs according to demographic variables. In this context, 201 taxpayers living in Uşak between 2017-2019 participated in the study. The fact that the study was conducted after the coup attempt on July 15, 2016 is also important in terms of

clarifying the debates on whether the relations between the taxpayer and the state are based on trust. The data were collected using the Confidence Perception Scale for Taxation and Tax Institutions and Independent Samples T-test and ANOVA were used for data analysis.

The fact that the study was conducted after the coup attempt on July 15, 2016 can be said to be important in terms of clarifying the debates on whether the relations between the taxpayer and the state are based on trust.

Keywords: Taxpayer, Social Capital, Trust, Trust in Public Institutions.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
VERGİYE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR.....	4
1.1. Verginin Tanımı	4
1.2. Verginin Tarihsel Gelişimi.....	5
1.2.1. Tarihi Süreçte Türk Vergi Sistemi	9
1.2.1.1. Eski Türklerde Vergi Uygulamaları.....	9
1.2.1.2. Selçuklular Döneminde İktâ Uygulamaları.....	11
1.2.1.3. Osmanlılar Döneminde Tımar Sistemi ve Alınan Vergiler.....	11
1.2.1.4. Cumhuriyet Dönemi Vergi Uygulamaları.....	13
1.3. Verginin Amacı ve Sınıflandırılması	17
1.4. Vergi ile İlgili Kavramlar	18
1.4.1. Mükellef Kavramı	18
1.5. Vergi Felsefesi.....	19
1.5.1. Vergi Kültürü ve Ahlakı.....	19
1.5.2. Vergi Adaleti ve Vergi Uyumı	21
1.5.3. Vergi Politikası.....	22

İKİNCİ BÖLÜM..... 24

YAŞAMIN MOTTOSU OLARAK GÜVEN KAVRAMI VE VERGİ 24

2.1.	Toplumsal Düzenin Kaynağı Olarak Güven Kavramı	25
2.2.	Güven Kavramının Unsurları	27
2.2.1.	Kişiler Arası İlişkileri Belirlemede Kişisel Güven	28
2.2.2.	Genel (Sosyal) Güven Kavramı	29
2.2.3.	Kurumsal Güven	30
2.2.4.	Siyasal Güven.....	31
2.3.	Güvene Dayalı İlişkileri Sürdürmede Sosyal Sermaye	32
2.4.	Vatandaş İle Devlet Arası Bağı Sürdürebilmesinde Kamu Yönetimine Güven	35
2.4.1.	Sosyal Sermaye Açığı Olarak Kamu Yönetimine Güvensizlik	43
2.5.	Güven Algısı ve Vergi Psikolojisi.....	45
2.5.1.	Bireyden Devlete Güvenin Tezahürü Olarak Vergi	48
2.5.2.	Vergileme Karşısında Vatandaş Eğilimleri.....	54
2.5.2.1.	Vatandaşın Vergi(leme)ye Karşı Pasif Tepkisinin Boyutları.....	56
2.5.2.2.	Vergiye Karşı Vatandaşın Aktif Tepkisi	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM..... 63

VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİYE KARŞI GÜVEN ALGILARI

ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 63

3.1.	Araştırmanın Problem Cümlesi ve Alt Problemleri	63
3.2.	Araştırmanın Amacı	64

3.3.	Araştırmanın Önemi	64
3.4.	Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	66
3.5.	Araştırmanın Yöntemi.....	67
3.6.	Araştırmanın Hipotezleri.....	67
3.7.	Araştırmanın Örneklemi.....	68
3.8.	Veri Toplama.....	71
3.9.	Verilerin Analizi.....	71
3.10.	Bulgular.....	73
3.10.1.	Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı Ölçeğine Verilen Yanıtlara İlişkin Özet İstatistikler.....	74
3.10.2.	Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmasının İncelenmesi	81
3.11.	Değerlendirmeler.....	85
SONUÇ ve ÖNERİLER		87
KAYNAKÇA.....		93
EK ANKET FORMU		99

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Demografik Bilgiler	70
Tablo 2. Geçerlilik ve Güvenilirlik Bulguları.....	72
Tablo 3. Normallik İncelenmesine Yönelik Özet İstatistikler	73
Tablo 4. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı	74
Tablo 5. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı Ölçeğine Verilen Yanıtlara İlişkin Özet İstatistikler 1.....	75
Tablo 6. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı Ölçeğine Verilen Yanıtlara İlişkin Özet İstatistikler 2.....	77
Tablo 7. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı Ölçeğine Verilen Yanıtlara İlişkin Özet İstatistikler 3.....	79
Tablo 8. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının Cinsiyete Göre Farklaşmasının İncelenmesi.....	81
Tablo 9. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının Mezuniyet Durumuna Göre Farklaşmasının İncelenmesi.....	82
Tablo 10. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının Aylık Gelire Göre Farklaşmasının İncelenmesi.....	83

Tablo 11. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının

Mesleğe Göre Farklılaşmasının İncelenmesi..... 83

Tablo 12. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının

Mükellefiyet Süresine Göre Farklılaşmasının İncelenmesi 84

GİRİŞ

Modern yönetim anlayışının benimsenmesiyle beraber devletin sağlık, eğitim, güvenlik gibi görevlerinin yanına ekonominin dengede tutulması, sosyal devletin gereğinin yapılması ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi eklenmiştir. Devlet bu fonksiyonlarını yürütebilmek için önemli harcamalar yapmaktadır. Harcamalarını finanse edebilmek için ise gelir kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Devletlerin en büyük gelir kaynakları ise hiç şüphesiz vergilerdir. Kişilerin vergi ödeyerek vatandaş olma yükümlülüklerini yerine getirmelerinin karşılığında devlete hesap sorma hakları vardır. Bir diğer ifadeyle modern yaşamda demokratik siyasal sistemin sürdürülebilmesi, vatandaşın devlete ödediği vergi ve devletin, vatandaşa yaptığı hizmet arasındaki ilişki ile belirlenmektedir. Devletin gerçek ve tüzel kişilere yüklediği ekonomik yükümlülük olan vergi, kamu gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Vergi olgusu, devlet için gelir elde etme yolu olmasının yanında sosyal yönü de olan bir unsurdur. Devletlerin uyguladıkları vergi politikaları ve yönetim biçimleri vatandaşları ile ilişkilerinin yönünü de etkilemektedir. Devlet ile vatandaş arasında sağlıklı bir ilişkinin oluşturulması için en temel unsurlardan biri güvendir. Nasıl ki kişiler arası iletişimin temel unsurlarından biri güven duygusu ise; kişilerin devletle, devletlerin devletlerle olan ilişkilerinin temelini de güven duygusu oluşturmaktadır. Kişilerin temel haklara ve özgürlüklere erişimleri konusunda karşılaştıkları güçlükler, ihlaller veya hakların kullanılmasında yaşanan aksaklıklar ile hukuk devletinin gereklerinin yerine getirilmemesi, kamu yönetiminde etkin ve verimli bir işleyişin gerçekleşmemesi gibi değişik biçimlerde ortaya çıkan sorunların temelinde güvene dayalı ilişkilerin kurulamamış olduğu söylenebilir.

Güven kavramı, ağ ilişkileri ve normlarla birlikte sosyal sermayenin önemli bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Sosyal sermaye; güven, dayanışma, uyum ve katılım gibi kavramların birleşiminden oluşmaktadır. Bir toplumda vatandaşlar arasındaki ilişkiler, işbirliğine dayandığında ve vatandaşlarla kurumlar dayanışma içinde hareket ettiğinde, sosyal uyumun ve katılımın gerçekleşeceği düşünülmektedir. Böylece kişilerin ve kurumların birbirleri ile güvene dayalı sosyal ilişkilerini sağlıklı kurabilecekleri söylenebilir. Güvene dayalı ağ bağlar kurulduğunda ise yolsuzluk ve suç azalırken, ekonomik gelişimin de yolu açılmış olmaktadır. Bireylerin birbirleri arasında ve kurumlara karşı karşılıklı güvene dayalı ilişki ve etkileşimleri sonucunda, bireyin toplum ve devlet arasındaki mesafe de azalacaktır. Bu sayede toplumsal yapı ve unsurları arasında ortak normlar ve değerler geliştirilerek bireylerin yönetim sürecine katılımları artmakta ve demokratik sistemin daha güçlü olarak sürdürülmesi mümkün hale gelmektedir.

Bu çalışma toplumsal ilişkilerin kaynağını oluşturan sosyal sermayenin önemli bir unsuru olan güven kavramının, Uşak ilinde vergi mükelleflerinin güven algısı üzerine yapılacak bir araştırma ile literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın 15 Temmuz 2016 Kalkışma sonrasında yapılması; darbe sonrası vatandaş ile devlet arası ilişkilerde güven düzeyinin tespit edilmesi, devlet kurumlarının ve demokratik değerlerin toplumda ve bireyler üzerinde yansımalarını ortaya çıkarmak açısından da önemlidir.

Çalışmanın ilk bölümünde, vergi kavramı detaylı olarak ele alınmış; verginin tarihsel gelişimi ve Türk Vergi Sistemi açıklanmıştır. Verginin amaçları ve sınıflandırılması incelenmiş, vergi ile ilgili kavramlar tanımlanmıştır.

İkinci bölümde güven kavramı incelenmiş; güvensizlik nedenleri ve güven kavramının farklı boyutları ele alınmıştır. Çalışmada sosyal sermaye ve güven arasındaki ilişki ele alınmış ve kamu yönetimine olan güven, detaylı olarak literatürdeki çalışmalar ekseninde değerlendirilmiştir. Güven algısı ile vergi arasındaki ilişki vergi psikolojisi başlığı altında incelenerek; bireylerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlere değinilmiş, güvensizlik nedeniyle ortaya çıkan psikolojik tutumun boyutları vergi kavramı ekseninde ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, yöntemi, örnekleme ve veri toplama hakkında bilgiler verilerek, bulgular yorumlanmıştır. Çalışmanın örnekleme Uşak Defterdarlığına bağlı vergi dairelerindeki mükellefler olup, toplamda 201 kişiye ulaşılmıştır. Anket formunda araştırmaya dahil olan bireylerin cinsiyet, yaş ve eğitim durumu gibi demografik özelliklerini ortaya koymaya yönelik soruların yanı sıra; vergi dairelerine duydukları güven düzeylerini tespit etmeye ve güven düzeylerinin düşük olduğunu belirten mükelleflerin, kamu kurumlarına yönelik bu güven algısının hangi unsurlardan kaynaklandığını tespit etmeye yönelik sorular yer almıştır. Yapılan anket çalışmasında mükelleflerin güven algılarında etkili olduğu düşünülen demografik özellikleri, vergi ahlakı, devlete bağlılık, vergi adaleti, vergi sisteminin karmaşıklığı, vergilerin sayısı ve vergi oranları gibi faktörlerin güven algıları üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında eğitim düzeyi ve yaş değişkenleri açısından vergi dairelerine yönelik güven algısının, grup ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa sahip olup olmadığının ortaya konması da amaçlanmıştır. 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen Darbe Kalkışması sonrasında yapılan bu araştırma ile mükelleflerin vergi ve vergileyme, dolayısıyla kamu kurumlarına güven düzeylerindeki artış ya da azalış tespit edilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Çalışmanın bu bölümünde vergi kavramı detaylı olarak ele alınmış; verginin tarihsel gelişimi ve Türk Vergi Sistemi açıklanmıştır. Verginin amaçları ve sınıflandırılması incelenmiş, vergi ile ilgili kavramlar tanımlanmıştır.

VERGİYE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

Çalışmanın ilk bölümünde vergi kavramının tanımı ile verginin Türk tarihi sürecinde geçirdiği evreler ve çeşitli vergi uygulama biçimlerinden bahsedilecektir. Bir diğer ifadeyle verginin kavramsal ve kuramsal boyutları ile çeşitli türlerde uygulanan vergileri açıklamak bu bölümün amacını oluşturmaktadır.

1.1. Verginin Tanımı

Vergi kavramının kökenine bakıldığında literatürde “ver” kökü “bir” olarak geçtiği için vergi kelimesinin kökeninin *birgü* olduğu görülmektedir. “*Verilen şey, borç, bahşiş*” anlamında kullanılan *birgü* kelimesi Kaşgarlı Mahmud’un *Divan-i Lugati’t-Türk* eserinde “*anıñ maña bir at birgüsi bār [onun bana bir at borcu var]*” şeklinde geçmektedir (Nişanyan Sözlük, 2018). Zamanla “vergi” olarak dönüşen kelimenin Türk Dil Kurumu sözlüğündeki tanımı; “*kamu hizmetlerine harcanmak için hükümetin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan doğruya veya bazı malların fiyatlarının üstüne koyarak dolaylı yoldan herkesten topladığı para*” olarak geçmektedir (TDK, 2018).

Klasik iktisadın temsilcileri arasında yer alan Adam Smith (1776) “*Milletlerin Zenginliği*” eserinde hükümetin masraflarını karşılamak için her devletin, maiyetinde bulunan kişilerin kendi gelirleri ve güçleri ölçüsünde katkıda bulunması gerektiğini ifade ederken devletin koruyuculuğuna dikkat çekmiştir. Kişisel

gelirleri rant, kâr ve ücretler şeklinde ortaya çıktığını ve bu yolla verginin ödenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Smith, 2006: 183).

19. Yüzyıla gelindiğinde vergi tanımı daha kapsamlı hale gelmiştir. Örneğin Bastable(1892) vergiyi, “*kamu hizmetlerinin finansmanına katkı sağlamak amacıyla, kamu otoritesinin cebri (zorlayıcı) bir işlemi sonucunda, kişinin gelirinden alınan kısım*” olarak tanımlamış, Seligman (1895) ise verginin cebri olarak toplanma özelliğine “*karşılıksız olma özelliğini*” eklemiştir (aktaran Şahin, 2011: 8). Klasik maliyeciler, bu şekilde tanımlanan verginin mali (fiskal) amaçlarını ortaya koyarken, modern maliyeciler mali olmayan (ekstra fiskal) amaçlarını da verginin kapsamına dahil etmişlerdir (Türk, 1999: 98). Böylece verginin kapsamlı tanımı şöyle ifade edilebilir:

“Devlet veya devletin yetkilendirdiği kurum tarafından, kamu hizmetlerinin finansmanı (fiskal amaç) veya ekonomik ve sosyal yaşama müdahale etmek (ekstra fiskal amaç) için birey ve firmalardan, kanuna dayanarak, herhangi özel bir karşılık sunmaksızın alınan ekonomik değerdir” (Bedük, 2010: 276).

Verginin işlevsel tanımının yanı sıra vergiye biçilen anlamı ifade eden bir başka tanımda, demokrasinin bedeli olarak görülen vergi, demokratik rejimin doğru işleyebilmesi için gerçekleştirilen kamu hizmetlerine vatandaşların verdiği destek (Çağan, 1980: 130) olarak ifade edilmiştir. Diğer deyişle vergi “hak ve özgürlüklerin maliyetine anonim katılma payı” (Yaltı, 2006: 95) olarak tanımlanmaktadır.

1.2. Verginin Tarihsel Gelişimi

Vergiye benzer uygulamaların tarihçesi devlet benzeri organizasyonların varoluşuna kadar gitmektedir. İlkel kabilelerde ve daha sonraki dönemlerde dini amaçla yapılan armağanları da vergi olarak değerlendirmek mümkündür. Tarihte vergiye örnek

gösterilebilecek ilk kayıtlar, Mezopotamya uygarlığına ait olup M.Ö. 6000 yıllarında antik *Lagash* kenti yakınlarında bulunan toprak tabletlerde görülmektedir (Carlson, 2005: 3). İlkçağ'da devletlerin savunma ve saray giderlerinde zorlandığı dönemlerde vergilerin alındığı görülmektedir. Mutlakıyet rejimi ile yönetilen Mısır'da (M.Ö. 5000) özel mülkiyet olmadığından halk, saray için çalışmakta ve vergi, beden işçiliği (angarya) şeklinde alınmıştır. Küçük devletlerin birleşmesiyle ortaya çıkan imparatorluklar zamanında toprakların işletilmesi, zamanla özel mülkiyete devredilmiştir. Bu dönemde aynı vergi olarak, üretilen ürünlerin bir kısmı saray hazinesinde toplanmıştır (Turhan, 1982: 3). O tarihlerde Mısır medeniyetinde okuma yazma oranı düşük olduğu için vergi toplayan ve kayıtları tutan kişiler, toplumun en saygın kişileri olarak görülmektedir (Carlson, 2005: 3).

Antik Yunan demokrasisinde (M.Ö. 1200-300) ise vergi ödemeleri isteğe bağlı iken, Yunan kültüründe vergi ödemek büyük fazilet olarak görülmekte ve dini bir anlam yüklenmektedir. Roma cumhuriyet döneminde aynı ve bedeni hizmet olarak ödenen vergiler ile birlikte sadece fethedilen yerlerden alınan dolaysız vergiler söz konusu iken; İmparatorluk döneminde gerçekleşen genişleme ile (M.S. 300) vergiler, zorunlu olarak alınan bir haraç olarak görülmüştür (Turhan, 1982: 5-9).

Ortaçağ'a gelindiğinde, Feodal yapının işlediği ilk dönemlerde vergiler aynı ve beden hizmeti olarak ödenmeye devam etmiştir. Bazı zorunlu ödemeler (gümrük vergileri, savaş, para basma giderleri, cezalar vs.) ile kiliseye ve devlete yapılan gönüllü bağışlar haricinde parasal vergi toplanmamıştır. Ticaretin giderek yayıldığı ve para ekonomisinin geliştiği ikinci dönemde ise devlet harcamalarının artması nedeniyle vergi zorunlu hale gelmiştir. Zamanla kralların istekleri artmaya ve bu artışlar halka büyük yük oluşturmaya başlayınca ilk defa 13. yüzyılın başlarında İngiltere'de ortaya çıkan

kralların isteklerini frenleme tepkileri, diğer bazı siyasi hakların elde edilmesine de öncülük etmiştir.

1215 yılında ilan edilen Magna Carta Libertatum kralın vergilendirme hakkına bir sınır çekmek adına verilen tepkilerin en önemli cevabıdır ve mükellef hakları ve hukukunun başlangıcıdır (Erol,2010:17). Bu duruma bir diğer örnek 1776 tarihinde Amerika’da başlayan İngilizlerin, koloni halkına uyguladıkları haksız vergi uygulamaları sonucunda ortaya çıkan bağımsızlık hareketleridir. Keza 1789 Fransız İhtilalı de ruhban sınıfı ve asillerin vergilerden muaf tutulmasına verilen tepkilerin neticesinde alevlenmiştir (Şahin, 2011: 2). 13. Yüzyıl ile birlikte Batı’da başlayıp yapılan hizmet karşılığında vatandaştan vergi alınması; vatandaş ile devlet arasındaki ilişkileri kurumsallaştırmıştır. Böylece vatandaş ile devlet arasında karşılıklı sorumluluk; hesap soran, hesap veren ve saydam bir kamu yönetimi anlayışını da beraberinde getirmiştir.

Parlamente yönetimlerin etkili olmaya başlamasıyla birlikte “tüccar kapitalizmi” olarak da tanımlanan müdahaleci Merkantilist ekonomi anlayışı sonucunda vergiler, ülkelerin sahip olduğu altın stokunun arttırılması dolayısıyla hazinenin büyümesi için kullanılmıştır. Ükelere altın kazancı sağlayacak faaliyetlerin teşvik edilmesi için altın çıkışına neden olacak faaliyetlere vergi cezaları getirilmiş, ihracat ise vergi muafiyetiyle desteklenmiştir (Doğangün Yasa, 2017: 283).

Klasik İktisat’ın ortaya çıktığı 1700’lü yıllarda Adam Smith, Jean-Baptiste Say, David Ricardo, Thomas Robert Malthus, John Stuart Mill gibi iktisatçıların geliştirdikleri teorilerle liberal anlayış ortaya çıkmış ve merkantilist müdahalecilik eleştirilmiştir. Devletin, piyasanın işleyişine müdahale etmemesi gerektiğini savunan bu düşünürlerin başında gelen Adam Smith, devletin faaliyet alanı olarak adalet, güvenlik,

bayındırlık ve eğitim ile sınırlı kalması gerektiği “minimalist devlet/ bekçi devlet” “garson devlet” anlayışını ortaya atmıştır. (Doğangün Yasa, 2017: 284-285). Bu görüşe göre kamu harcamaları kısıtlanarak belirli seviyede tutulmalı ve tasarruf teşvik edilmelidir. Böylece kamu giderlerinin azalması ile vergi de en az seviyeye indirilmiş olacaktır. Nitekim vatandaşın ödediği vergilerin azalması, kişilerin tasarruf eğilimlerinin artmasına sebep olacaktır. Kurumların ödediği vergilerin azalması ise sermaye yatırımlarının artması ile sonuçlanacaktır (Sur, 1950: 569). Klasik iktisadi ekolün Fransız temsilcisi J.B. Say de, devletin, “kötü bir girişimci, kötü bir aile reisi ve kötü bir aşçı” olduğunu, bu yüzden kaynakların devlet elinde kullanılmasının bu kaynakların tüketimi ile sonuçlanacağını belirtmiştir. Ona göre devlet, tüketicidir ve vergi mükelleflerinden topladığı iktisadi değerlerin, mükellefe geri dönüşünü sağlayamayacağını iddia etmektedir (Say, 1971’den aktaran Doğangün Yasa, 2017: 285).

Klasik iktisadi düşüncenin yaklaşımları ekonomik alanda ağırlığını korumayı başarsa da 1929 ekonomik buhranı ile beraber bu görüşler sorgulanmaya başlanmıştır. Krize yönelik farklı çözüm önerileri getiren John Maynard Keynes ve onun takipçileri modern iktisat anlayışını geliştirmişlerdir. Bu anlayışa göre, vergiler sadece kamu harcamalarına finansman sağlamak için değil, gerektiği durumda ekonomik ve sosyal yaşamın işleyişine müdahale etmek için de kullanılmalıdır. Böylece vergilerin uygulandığı alanlar genişletilerek devletin etkinliği artırılmıştır (Türk, 1999: 98-99).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında karşılık bulan bu iktisadi anlayış 1973 Petrol Krizi sırasında yoğun olarak eleştirilmiştir. Krizin sorumlusu olarak Keynesyen Refah Devleti anlayışına göre Politik İktisat (Virginia) Okulu ve Arz Yanlı

İktisat yaklaşımı devletin harcamalarında kısıtlamaya gidilmesini, böylece vergi oranlarının indirilmesini savunmuşlardır (Şahin, 2011: 7).

Son olarak Mortgage Krizi olarak adlandırılan 2008 krizinde de vergilerin etkisi tartışılmıştır. *İktisadi Canlandırma Yasası (Economic Stimulus Act)* adıyla çıkarılan 168 milyar dolarlık paketteki en hacimli kısımlardan birisi gelir vergisi iadesi olmuştur. Yıllık geliri 6000 \$ altında olan kişilere ve toplam geliri 12000 \$ altında olan ailelere vergi iadesi yapılmış, bunun yanında her gelir grubuna göre vergi iadesi, çocuk yardımları ve emeklilere ikramiyeler verilmiştir (Batırel, 2008: 2).

1.2.1. Tarihi Süreçte Türk Vergi Sistemi

Türk vergi sisteminin gelişimine bakıldığında, geleneklerden aktarılan bir takım uygulama ve alışkanlıklarla birlikte İslamiyet'in kabulüyle gelen İslam hukuku ve anlayışına yönelik uygulamaları da içinde barındırmaktadır. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Batı devletlerinden vergi ile ilgili kanunlar alınmıştır. İlerleyen yıllarda ise Avrupa Birliği'ne uyum yasalarının da etkisiyle kendine has özellikleri olan bir Türk vergi sistemi ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bu kısmında Türklerin yaşadıkları dönemlere ait vergi uygulamalarından bahsedilecektir.

1.2.1.1. Eski Türklerde Vergi Uygulamaları

Eski Türklerde devletin gelir kaynağını; tarım ve ticaretten alınan vergiler, gümrük vergileri, fethedilen yerlerden elde edilen ganimetler ve hediyeler oluşturmuştur. Kazanılan savaşlar neticesinde vergi altına alınan Çin, Bizans, İran vb. devletlerden altın ve gümüş benzeri madeni paralarla birlikte at, hububat, deri ve kürk gibi mallar da vergi olarak alınmıştır. Hun Devletinden itibaren güvenliği sağlanan

boylar Türk Hakan’a vergi vermek zorundaydılar. Ayrıca Türk örfünde her Türk’ün “devlete can borcu” vardır, bu yüzden de her Türk, hem savaşarak hem de devletin bekası için maddi olarak da vergisini vermek suretiyle borcunu ödemektedir(Gökbunar vd., 2016: 3-4). Yusuf Has Hacib Kutadgu Bilig adlı eserinde hükümdarlara şunları tavsiye etmiştir (Yusuf Has Hacib, 1959: 200):

5574 - *“Tebanın senin üzerinde üç hakkı vardır; bu hakları öde ve onları zorluğa düşürme.*

5575 - *Bunlardan biri memleketinde gümüş temiz kalsın, onun ayarını koru, ey bilgili insan!*

5576 - *İkincisi halkı adil kanunlar ile idare et; birinin diğerine tahakküme kalkışmasına meydan verme, onları koru.*

5577 - *Üçüncüsü bütün yolları emin tut; yol kesici ve haydutların hepsini ortadan kaldır.*

5578 - *Böylece tebaa hakkını ödedikten sonra, sen de onlardan kendi hakkını isteyebilirsin, ey cömert hükümdar!*

5579 - *Tebaa üzerinde senin üç hakkın vardır; bunu onlardan istemelisin.*

5580 - *Birincisi halk senin emirlerine hürmet etmeli ve bu emir ne olursa olsun onu derhal yerine getirmelidir.*

5581 - *İkincisi halk hazine hakkını gözetmeli ve bunu vaktinde ödemelidir.*

5582 - *Üçüncüsü halk senin dostuna dost ve düşmanına düşman olmalıdır.*

5583 *Böylece sen onlara karşı vazifeni yapmış olursun, onlar da senin hakkını ödemiş olurlar.*

Günümüzde de bu anlayışın etkileri kısmen de olsa devam ettiği söylenebilir. Türk geleneğinde devletin halka olan hizmet sorumluluğu ulvi temellere oturtulmuştur. Aynı şekilde halkın devlete olan bağlılığının göstergelerinden birisi de vergisini veren bir vatandaş olmaktır. Kutadgu Bilig’in bu yaklaşımının batıdaki “vergi yoksa temsil de yoktur” anlayışı ile paralellik taşıdığı ve Türk düşünce geleneğinde

öteden beri vergi vermenin hem can borcu, hem de devletin varlığını korumada kutsal bir görevi yerine getirdiği anlayışının var olduğu söylenebilir.

1.2.1.2. Selçuklular Döneminde İkta Uygulamaları

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra birçok uygulama gibi vergi konusu da Türk-İslam sentezi olarak hayata geçirilmiştir. Havale sistemi olarak da anılan ikna sisteminde vergilerin tahsilinden, maaş ve hizmetleri karşılığında başta askerler olmak üzere belirli kişiler sorumlu tutulmuştur. Zaman içerisinde arazi vergileri, gümrük harçları, cizye ve hayvanlardan alınan vergiler de yine belirli bölgelerden sorumlu olan askerlerin ve komutanların emri altında toplanmıştır. Bu sayede toprak vergilerine bağlı bir ordu teşekkül edilmekle birlikte, halkın geçim kaynakları ve kalkınması kontrol altına alınmıştır. Üretimin artması ile vergilerinin de artacağını bilen ikna sahipleri, emirleri altında bulunan halkı teşvik etmiştir (Aktan, 1986: 166-167).

1.2.1.3. Osmanlılar Döneminde Tımar Sistemi ve Alınan Vergiler

Bir İslam devleti olması nedeniyle kaynağını İslam vergi hukukundan alan Osmanlı vergi sistemi, şer'i ve örfi vergilere dayanmaktadır. Şer'i vergiler İslam şariatının temel kaynakları olan Kurban, sünnet, icmal ve kıyasa dayanan zekât, öşür, haraç ve cizye kapsamında değerlendirilirken, örfi vergiler Türk devlet sisteminin devamı şeklinde oluşan ve padişahların takdiri kararları sonucunda ferman ve kanunnamelerle uygulamaya koyulan vergilerdir (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2002: 26).

Osmanlı Devleti’nde, birçoğu İslami esaslara ve uygulamalara dayanan, çeşitli adlar altında vergi alınmıştır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir (Güçlü, 2007: 25):

- Ağnam: Hayvancılıktan alınan vergi
- Arusiye: Yeni evlenen erkeklerden alınan vergi
- Aşar (öşür): Müslüman toprak sahiplerinden, bir yıl içinde elde ettikleri toprak gelirinin onda birini teşkil eden tarım vergisidir.
- Badi hava: Bedava anlamının kaynağı olan bu kelime, Osmanlı’da bazı kamu görevlilerine verilen huzur hakkıdır.
- Bennak: Evli erkeklerden yılda bir alınan vergi.
- Cizye: Müslüman olmayan azınlıklardan alınan vergi.
- Duhuliye: Eğlence yerlerine girişte alınan vergi türü.
- Harç: Resmi işlemlerden alınan işlem vergisi,
- Him: Trablus ve Bingazi bölgelerinden alınan vergi.
- Kademiye: Ayak bastı parası.
- Salma: Gerekli durumlarda köylüden alınan eşit miktarda toplanan para.

Osman Gazi’nin, *“her kim pazarda satış yapıp para kazanırsa bunun iki akçasını versin, satamazsa hiçbir şey vermesin ve bu kuralı kim bozarsa Tanrı da onun dinini ve dünyasını bozsun”* fermanı, Osmanlı Devletindeki ilk vergi uygulaması olarak kayıtlara geçmiştir (Arslan, 2012: 2). Selçukluların uyguladığı iktâ sistemi, benzer biçimde Osmanlı döneminde tımar sistemi olarak adlandırılmaktadır. Tımar sistemi, Osmanlı İmparatorluğunda geçimlerine ve hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memura, belirli bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsil yetkisi ile birlikte tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına verilen isimdir. 17. yüzyılın ikinci

yarısından itibaren mali sıkıntıların ortaya çıkması ve düzenli (maaşlı) orduya geçilerek tımar sisteminin eski önemini kaybetmesi nedeniyle iltizam sistemi getirilmiştir. Bu sistem, belirli bölgelerin vergilerinin toplanması için, açık artırma yoluyla belirlenen mültezim adı verilen kişiler üzerinden gerçekleşmiştir. 18. Yüzyıla gelindiğinde mültezimlerin daha fazla vergi tahsil edebilmek için halka baskı ve şiddet uygulaması ile bu iş, devletin görevlendirdiği ayanlara devredilmiştir. Tanzimat ve Islahat Fermanları ile bir takım düzenlemelere gidilse de vergilerin temel olarak belirli seçkin zümre tarafından toplanmasına devam edilmiştir (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2002: 7).

Vergilendirme ile ilgili hükümlere 1876'da kabul edilen Kanun-i Esasi'de de yer verilmiştir. Kimseye bir kanunla belirlenmiş olmadıkça yükümlülük konulmayacağı ve getirilen yükümlülüklerin, halkın mali gücüne göre adil bir şekilde dağıtılacağı ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin gerileme süreciyle birlikte Cumhuriyet'e kadar olan dönemde, kapitülasyonlarla vergilendirme yetkisine sınırlandırmalar getirilmiş ve Osmanlı Devleti, mali egemenliğinden yoksun bırakılmıştır. İhracat ve ithalattan alınan vergiler azaltılmış, hatta bazı devletlerin tüccarlarına imtiyazlar sağlanmıştır. Artan dış borçların ödenmesiyle ilgili kararlar almak için kurulan Düyun-u Umumiye İdaresi'nin vergi tahsiline olan müdahaleleriyle birlikte devletin, bağımsız bir vergi politikası izlemesine olanak kalmamıştır. 1920 yılında imzalanan Sevr Antlaşması ile mali bağımsızlık tümüyle yitirilmiştir (Varcan, 1987: 42).

1.2.1.4. Cumhuriyet Dönemi Vergi Uygulamaları

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin açılması ile birlikte, İstanbul Hükümeti ile yabancılar arasında yapılan tüm anlaşmaların ve benzeri bağlayıcı hükümlerin yok

sayılmasını öngören yasa çıkarılarak, bağımsızlık yolunda ilk adım atılmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla birlikte savaş ekonomisine geçen Türkiye Devleti'nin aynı ve nakdi ihtiyaçlarının karşılanması için Tekâlifî Milliye Emirleri yayımlanmış ve halktan gıda, giyim, silah, taşıt vb. malzemeler toplanmıştır (Varcan, 1987: 45). Kurtuluş Savaşından sonra, sosyal ve ekonomik olarak toparlanma yaşanırken, 17 Şubat 1923 tarihinde Gazi Mustafa Kemal'in teşvikiyle gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde çoğunluğu, azınlıkların elinde olan ticaret ve sanayinin milli bir anlayışla yeniden tesis edilmesi için kararlar alınmıştır. Devlet destekli liberal bir anlayışı benimseyen ve "Misak-ı İktisadi" olarak adlandırılan bu kararlar dört ana başlıkta toplanmıştır (Vural, 2008: 79-80); piyasa ekonomisinin geliştirilmesi ve özel girişimciliğin teşviki, millileştirme ve korumacı politikaların uygulanması, vergi sisteminin modernleştirilmesi ve vergilerin azaltılması, çalışanlara yeni sosyal hakların tanınması.

Vergi ile ilgili kararların detaylarına bakıldığında, halkın gelir düzeyine göre ayarlanan, üretimin azalmasını önleyen, sermaye birikimine katkı sağlayan bir anlayış gereği çiftçilerden alınan aşar vergisi kaldırılmış, ticaretteki temettü vergisi kazanç vergisine dönüştürülmüş ve üretim için kullanılacak ithal ürünlerden alınan vergiler kaldırılmıştır. Ayrıca hayvancılıktan alınan ağnam vergisi 1924'te sayım vergisine dönüştürülmüştür. Aşar vergisinin kaldırılmasıyla düşen vergi gelirlerinin telafi edilmesi için 1926 yılında Katma Değer Vergisinin ilk şekli olan Umumi İstihlak Vergisi uygulanmaya başlanmıştır. Bu sayede vergi yükü köyden şehir ekonomisine kaydırılmıştır. Yine aynı yıl Veraset ve İntikal Vergisi yürürlüğe girmiş, karayollarının yapımı için yol vergisi toplanmıştır. Arazi ve binalardan vergi alınmasına devam edilmiştir (Kaya ve Durgun, 2009: 241-2).

1929 Buhranıyla birlikte Batılı ülkelerdeki eğilime uyularak Türkiye'de de Keynesyen ekonomi anlayışına yönelim takip edilmiştir. Liberal ekonomik programdan devletin daha ağırlıklı rol alacağı karma ekonomik programa geçiş yaşanmıştır. Bu noktada özel sektöre dayalı sanayileşmenin istenilen düzeyde gerçekleşmediği de ifade edilmektedir. İkinci Dünya savaşı tehdidinin ortaya çıkmasıyla birlikte 1936 yılında Hava Kuvvetlerine yardım için vergi çıkarılmış ve bu verginin toplanması ise 1951 yılında yapılan vergi reformuna kadar devam etmiştir. Aynı dönemde ve aynı tehdide yönelik çıkarılan diğer bir vergi de Varlık Vergisidir. Tüccar, iş adamı, emlak sahibi ve büyük çiftçilerden oluşan Gayrimüslim azınlıklardan alınan bu vergi tepkilere neden olduğu için 1943 yılında kaldırılmıştır (Altıparmak, 2002: 36).

İkinci Dünya savaşı sona erdiğinde, Türk vergi sistemi oldukça karmaşık bir bünyeye sahiptir ve bu sistemi uygulamak zorlaşmıştır. Bu şartlar altında esaslı bir vergi reformunun yapılması kaçınılmaz bir hal almıştır. 1950 yılında yapılan seçimler sonucunda Demokrat Parti Hükümeti kurulmuş, liberal bir anlayışın hâkim olacağı bir vergi reformu gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl Kazanç Vergisi kaldırılmış, onun yerine Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi getirilmiştir. 1950-1960 yılları arasında, Esnaf Vergisi Vergi Usul Kanunu, Gider Vergisi Kanunu, Emlak Alım Vergisi Kanunu, Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanunu, Damga Vergisi Kanunu, Harçlar Kanunu ve Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkındaki Kanun kabul edilerek vergi reformu gerçekleştirilmiştir. Bu kanunların hazırlanmasında batı hukukundan özellikle Alman Vergi Kanunlarından yararlanılmıştır.

1984 yılına gelindiğinde Katma Değer Vergisi yürürlüğe girmiştir. 1999 Yılında yaşanan deprem sonrasında “17.8.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremi Yol Açtığı Ekonomik

Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. 2002 yılında ise Avrupa Birliği uyum politikaları gereğince vergi kanunlarında çeşitli düzenlemeler yapılmış ayrıca Özel Tüketim Vergisi uygulamaya koyulmuştur. Bu vergi ile birlikte daha önce alınan bazı harcama vergileri yürürlükten kaldırılmıştır (Arslan, 2012: 12; Erdağ, 2002: 25).

Türk Vergi Sisteminin tarihsel gelişimine genel hatlarıyla göz attığımızda yukarıda anlatılan düzenlemelerin yanında bazı kanunların kaldırıldığı bazılarının ise revize edildiği görülmektedir. Dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise yapılan vergi aflarıdır. Cumhuriyet tarihimiz boyunca 36 kez vergi ve benzeri borçlar için aflar çıkarıldığı ortalama olarak iki yılda bir vergi affı benzeri düzenlemelerin yapıldığı da üzerinde durulması gereken konuların başında gelmektedir.

Türk Vergi Sisteminin unsurları genel olarak üç başlık altında toplanmıştır. Bunlar gelir üzerinden alınan vergiler, mülkiyet üzerinden alınan vergiler ve harcamalar üzerinden alınan vergilerdir. Gelir üzerinden alınan vergiler; Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisidir. Mülkiyet üzerinden alınan vergiler; Emlak Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisidir. Son olarak harcamalar üzerinden alınan vergiler ise; Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Özel İletişim Vergisi, Şans Oyunları Vergisi, Gümrük Vergisi ve Harçlardır (Arslan, 2012: 14). Uygulanan vergi düzenlemeleri ve vergi reformlarının başarılı ya da başarısız olması ve hedeflere ulaşp ulaşılmadığı bazı faktörlere bağlıdır. Genellikle bu düzenleme ve reformlar gelirin yeniden dağılımı, ekonomik büyüme, sistemin sadeleşmesi ve etkinliği konusundaki hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır (Borluk, 2006: 51).

1.3. Verginin Amacı ve Sınıflandırılması

Vergi, kamu hizmetlerinin finansmanına katkı sağlamak amacıyla toplanmaktadır. Buna fiskal (mali) amaç da denmektedir (Şahin, 2011: 8). Diğer yandan Anayasa'nın 73. Maddesinde; "*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.*" (T.C. Anayasası, 1982) ifadesiyle kamu giderlerini karşılama amacı üzerinde durulmuştur. Modern maliye anlayışlarının ortaya çıkmasıyla birlikte verginin ekstra fiskal yani mali olmayan amaçlarının da olduğu ifade edilmiştir. Bu amaçlar ekonomik ve sosyal hayatın sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için gelir adaletinin sağlanması, kaynakların etkin kullanılması, iktisadi konjonktürün yönlendirilmesi gibi faaliyetlerdir (Şahin, 2011: 1).

Vergiler, çeşitli kıstaslar dikkate alınarak sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur.

Turhan , vergileri aşağıdaki şekilde beşe ayırmıştır: (Turhan 1998: 91-107)

- **Sübjektif Vergiler-Objektif Vergiler:** Mükellefin kişisel özelliklerinin dikkate alındığı vergiler sübjektif, bir eşyanın, makinenin ya da herhangi bir nesnenin iktisadi değeri üzerinden alınan vergiler ise objektif vergilerdir.
- **Mali Vergiler - Düzenleyici Vergiler:** Daha önce de belirtildiği gibi, mali amaçlara hizmet eden (fiskal) vergiler ve mali olmayan sosyal düzene hizmet eden (ekstra fiskal) vergilerdir.
- **Dolaylı Vergiler - Dolaysız Vergiler:** Dolaylı vergiler mal ve hizmetlerin tüketimi üzerinden alınan vergilerdir. KDV, Damga Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi vb. Dolaysız vergiler ise şahısların ve kurumların gelirlerinden alınan vergilerdir. Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Emlak Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi vb.
- **Mükellefe Yönelen Vergiler - Piyasaya Yönelen Vergiler:** Bu sınıflandırma vergilerin yasıma özelliğine göredir. Örneğin bir verginin yüklenicisiyle ödeyen aynı ise, yani yansıtılması zor bir vergi ise bu mükellefin ödeyeceği vergi olarak ortaya çıkar. Diğer yandan, tüketimden

alınan vergiler kişilerin ödeme potansiyeline göre ayarlanmamış olması ise piyasaya yönelen vergileri ifade etmektedir.

- **Gelir Vergileri - Gider Vergileri - Servet Vergileri:** Bu ayırım vergi konusunun niteliğine bağlıdır. Gelir doğduğu anda alınan vergiler gelir vergisi; tüketim sırasında alınan vergiler gider vergisi ve varlığa sahip olma, el değiştirme ya da değerlerindeki artış ile ilgili vergilendirme ise servet vergisi olarak adlandırılmaktadır.

1.4. Vergi ile İlgili Kavramlar

Vergi ile ilgili tanımlara ve verginin tarihçesine bakıldığında, vergilerin her bir bireyin, toplumların, kurumların ve devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin karmaşık yapısının bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu karmaşık yapının anlaşılması için alınacak vergi ile toplumun ekonomik, sosyal, psikolojik, siyasi ve kültürel boyutları arasındaki ilişki önemlidir. Ayrıca bu kavramların açıklanması, vergi ve güven arasındaki ilişkinin anlaşılmasına da katkıda bulunacaktır.

1.4.1. Mükellef Kavramı

Mükellef Arapça kökenli bir kelime olup, Türk Dil Kurumu mükellefi, “*vergi vermekle yükümlü olan kimse veya kuruluş*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Vergi Usul Kanunun 8. maddesine göre mükellef; “*vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüp eden gerçek ya da tüzel kişi*” olarak tanımlanmıştır. Vergilendirme ilişkisinde mükellef, kamu hukukundan doğan yetkisine dayanarak vergi koyan devlete karşı maddi ve şekli yükümlülükleri olan kişidir (Egeli ve Dağ, 131).

1.5. Vergi Felsefesi

Vergi, insanlığın doğuşundan itibaren güçlü ile zayıfın ilişkisini ortaya koyan bir olgudur. Güçlünün, sahip olduğu dayatma yetisiyle zayıflardan elde ettiği değerlerin toplamı olan verginin alt yapısı ceberut bir ilişkiye dayanmaktadır. Zaman içerisinde vergi ile ilgili güçler dengesi, uygarlığın da etkisiyle toplulukların yönetilmesi için zorunlu hale gelen bir sürece dönüşmüştür. Vergi ve vergileme süreci, ekonomik bir süreç olmasının yanında, geniş anlamda da toplumsal ve siyasal bir süreçtir. Vergi ile ilgili tarihi sürecin analizi yoluyla toplumların, ulusların ve devletlerin uygarlık düzeyi yorumlanabilir. Bu anlamda vergi, çağının ve uygulandığı toplumun aynası olma özelliğine sahiptir ve vergi felsefesi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Vergi felsefesi; vergiye, vergilendirme sürecine, verginin tarihsel gelişimine, vergi ile ilgili kavramlara, kurumlara, hukuki düzenlemelere ve verginin taraflarına sorgulayıcı bir bakış açısı getirme çabasıdır (Erol, 2011: 23-24). Kısaca felsefi olarak vergi, bireyden topluma ve devlete karşılıklı güvene dayalı ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi bakımından önemlidir. İnançtan ideolojiye ve rejimden düzenlemelere birey ile devlet arası ilişkilerin uyumlu sürdürülmesi, adil vergi uygulamaları ile mümkün olmaktadır. Bir diğer ifadeyle vatandaşların devletine beslediği güven, devlete ödediği vergilerin karşılığı olarak aldığı hizmet ile ölçülebilir.

1.5.1. Vergi Kültürü ve Ahlakı

Vergi kültürü, devletin vergileme politikaları ile bireylerin ve kurumların vergi verme eylemlerini kapsamaktadır. Bu durum vergi ahlakı, güvene dayalı devlet ile birey ilişkileri ve vergi adaletine göre şekillenerek, vergi kültürünün oluşmasını sağlar. Vergileme, kanunların oluşturulmasından mükelleften vergilerin toplanmasına kadar

gerçekleşen uzun ve karmaşık bir süreçtir. Bu süreç içerisinde taraflar, karşılıklı olarak iletişim ve çatışma halindedir. Devlet, kendi mali yapısını da göz önünde bulundurarak, siyasal anlamda vatandaş ve seçmen olan kişiler ile kâr amacı güden işletmeleri dikkate alarak bir vergileme politikası geliştirir. Ayrıca toplumların vergiyi algılamasında farklılıklar söz konusudur. Her toplumun tarihi, ırkı, dili, dini, coğrafi özellikleri, iktisadi ve mülki anlayışı gibi faktörlerinin bileşimi vergi kültürünü oluşturmaktadır. Vergi kültürünün oluşumu iki aşamalı olarak ifade edilmektedir. Mükellefler, vergi uzmanları, vergi idaresi, akademisyenler ve politikacıların etkileşimi ile vergi hukuku, dolayısıyla vergi politikası ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevenin tamamı ise vergi kültürünü oluşturmaktadır (Gencel ve Kuru, 2012: 29-31). Kısaca vergi kültürünün toplumsal yaşamda veren el ile alan elin karşılıklı güvene dayalı oluşturdukları değerler, düzenlemeler ve kurumlar ile ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Vergi ahlakı, vergi ödeme eylemi ile ilgili içsel bir motivasyon olarak tanımlanmaktadır. Bu motivasyondan kasıt, dış etkenler tarafından bir zorlama ve baskı olmadan gönüllülük esasıyla vergi ödeme eyleminin gerçekleşmesidir. Kişiler ve kurumlar, vergiyi ya gönüllü olarak ya da ceza riskini göze alarak öderler (Aktan, 2006: 126). Vergi ödemek zorunda olan mükellefler, gelirlerinin önemli bir kısmından mahrum kalma durumu ile karşı karşıya kalmamak için vergi kaçırma, vergiden kaçınma, vergiyi reddetme gibi vergiye karşı direnme davranışları sergileyebilirler. (Çataloluk, 2008: 214-215). Bir diğer ifadeyle vatandaşa dolaylı etkisi olan vergi, gönüllü veya vergi ile ilgili düzenlemelerin haklılığına inanmışlık durumu hariç, çeşitli saiklerle kişilerin, vergi ödememe eğiliminde oldukları söylenebilir.

Bir vergi mükellefinin vergi ahlakı düzeyini gösteren üç faktör söz konusudur. Bu faktörlerin ilki, suçluluk duygusu ve toplumsal normlara dayanan moral

değerlerdir. İkinci faktör, bireylerin adalet algısıdır. Vergi ahlakının belirleyicisi olan son faktör ise vergi mükellefleri ile hükümet arasındaki ilişkilerin düzeyidir (Torgler ve Murphy, 2005: 305). Kısaca devletin vergi konusunda adil bir düzenleme yaptığına inanan kişilerin, devlete ve topluma karşı sorumluluk duygusu içinde hareket ettikleri söylenebilir.

1.5.2. Vergi Adaleti ve Vergi Uyumu

Vergi adaleti, vergi yükünün toplumun tüm kesimlerine adil ve dengeli bir şekilde dağıtılması ile söz konusu olabilmektedir. Bu durum 1982 Anayasa'nın 73. Maddesinde de dile getirilerek, maliye politikasının sosyal amacı olduğu ifade edilmiştir (T.C. Anayasası, 1982). Toplumsal refahın oluşturulması için gelir dağılımının adaletli olması gerektiği gibi vergilendirmenin de mali güce göre gerçekleşmesi gerekmektedir (Biberioğlu, 2006: 9). Vergilendirme konusunda eşitsizlik algısı olması durumunda (bazı kişi ve grupların istisna, muafiyet ve af gibi uygulamalarda ayrıcalıklı duruma gelmeleri) vergi uyumu üzerinde olumsuz etkileri olabilmektedir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2007).

Bir ülkedeki vergi sisteminin adaleti ile ilgili ipucu veren bir diğer konu da dolaylı ve dolaysız vergilerin oranıdır (Gencel ve Kuru, 2012: 36). Bu oranın nasıl olacağına karar verilmesi o ülkede uygulanan vergi politikalarıyla ilişkilidir. Almadan vermek yaratıcıya mahsus bir kuraldır. Vergisini ödeyen vatandaşlar, vergilerinin karşılığını yaşamlarında görmek istemektedirler. Bu durum kişilerde devletin adilliği ilkesini yaygınlaştıracak ve toplumda vergi adaletini güçlendirecektir.

Feld ve Frey devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişkiyi, psikolojik bir sözleşme (psychological contract) biçiminde tanımlamakta (Feld ve Frey, 2007: 3),

sözleşme olunca da her iki taraf, yerine getirmesi gereken sorumluluklar ortaya çıkmaktadır. Vergi konusunda devlet ile mükellef arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürmesi ve gerektiği gibi yerine getirilebilmesi için, bu işlemi yerine getiren kurumlara ve kişilere güvenilmesi gerekmektedir (Gencel ve Kuru, 2012: 34). Vergi mükellefleri vergilere tepki göstermediklerinde ve gönüllü olarak vergilerini ödediklerinde ise vergi uyumu ortaya çıkar. Mükelleflerin vergi uyumu ya da uyumsuzluğu göstermesi sadece onların rızası ile olmayıp, devletin vergilendirmede adil davranıp davranmadığıyla da ilgilidir (Gencel ve Kuru, 2012: 35). Bu nedenle, mükellefler adaletin sağlanmasındaki başarıyı tarife göre değil, ‘algılarına’ dayanarak değerlendirmektedirler. Mükellefler eğer üst gelir grubunun gerektiği kadar vergi vermediğini düşünürlerse adalet algılamaları hedeflenenden farklı olacaktır. (Savaşan ve Odabaş, 2005: 21). Kısaca birey ile devlet arası şeffaflık temelinde kurulan ilişkiler, karşılıklı güveni artırmakta ve toplumda adil bir vergi uygulamasının gerçekleştirildiğine yönelik vergi uyumunu güçlendirmektedir.

1.5.3. Vergi Politikası

Devlet, üzerine yüklenen görevleri yerine getirmek için zaman zaman ekonomik hayata müdahale eder. Bu müdahalenin belirli bir politika ekseninde gerçekleşmesi gerekmektedir. Maliye politikası ile devlet; elindeki mali araçları, fiyat istikrarı, tam istihdam, ekonomik büyüme ve gelişme, adil gelir ve servet dağılımı ve dönemsel etkilerden arındırılmış istikrarlı bir ekonomik yapının sağlanması için kullanır (Eğilmez ve Kumcu, 2002: 44). Bu politikaların en önemli kısmı vergilendirme ve borçlanma ile ilgilidir. Kısa dönemde kamu finansmanı için borçlanma ve emisyon gibi araçlar kullanılsa da bu durum uzun dönemde sıkıntılara sebep olacağı için

vergilendirmeye başvurmak uzun vadeli kamu maliyesi yönetimi için daha fazla tercih edilmektedir (Pekşen, 2018: 4). Vergilendirmenin mükellefler üzerinde yaratacağı olumsuz etki göz önüne alındığında bu iki durum arasındaki dengenin gözetilmesi, diğer deyişle vergi politikası geliştirilmesi gerekmektedir.

Vergiler; yatırımları, iş gücünü (istihdamı), verimliliği, tasarrufu, sermaye yönetimini doğrudan veya dolaylı olarak etkilerken, altyapı, eğitim ve sağlık vb. harcamaların finansmanını sağlayarak, ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Vergilerin artırılması ya da azaltılmasının ekonomik büyümeyi nasıl etkileyeceği karmaşık bir konudur. Bireylerin ve kurumların, gelirlerinin bir kısmından feragat etmeleri nedeniyle gider olan vergi, devlet için gelir olabilmektedir. Devlet, sunduğu hizmetlerle yine birey ve kurumların gelirlerini artırmalarına katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla bu döngüyle eş zamanlı gerçekleşen kalkınma süreci, vergileme yapısını, amaçlarını, hükümet politikalarını, toplumsal değişimi vb. faktörleri hem etkilemekte, hem de bu faktörlerden etkilenmektedir (Cural ve Çevik, 2015: 127).

Siyasal iktidarlar; vergi yükü olarak tanımladıkları kamu kesimine aktarılan mili gelir oranını, hedeflenen şekilde topluma nasıl adil ve dengeli bir şekilde dağıtacaklarını ve vergiden elde edilen gelirleri ne tür harcamalara aktaracaklarını vergi politikaları ile belirlemektedirler.

İKİNCİ BÖLÜM

İkinci bölümde güven kavramı incelenmiş; güvensizlik nedenleri ve güven kavramının farklı boyutları ele alınmıştır.

YAŞAMIN MOTTOSU OLARAK GÜVEN KAVRAMI VE VERGİ

Vatandaşlar ile devlet arasında ki ilişkiler, yasal düzenlemelerle belirlenmiş olsa da ilişkileri olumsuz etkileyen konuların başında güven sorunu gelmektedir. Yönetim ile vatandaş arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulabilmesi için “güven” kavramı en temel unsurlardan birisidir. Devletin vatandaşa, vatandaşın da devlete ne kadar güven duyduğu veya güven duyması için gerekli unsurların neler olduğu kamu yönetimin işleyişiyle kendini göstermektedir. Devlet ile vatandaş arasındaki güvensizlik olgusu, kamu yönetiminin işleyişini de olumsuz etkilemektedir. Bu durum yönetimin yozlaşmasına sebep olmakta ve vatandaş ile yönetim arasındaki ilişkiyi kısır döngü içine sokmaktadır. Ayrıca kişilerin temel haklara ve özgürlüklere erişimleri konusunda karşılaştıkları güçlükler, ihlaller veya hakların kullanılmasında yaşanan aksaklıklar ile hukuk devleti gereklerinin yerine getiril(e)memesi, kamu yönetiminde etkin ve verimli bir işleyişin gerçekleşt(e)memesi gibi değişik biçimlerde ortaya çıkan sorunların temelinde güvene dayalı ilişkilerin kurulamamış olduğu söylenebilir. Kısaca birçok faktörün altındaki olumsuzlukların nedeni, güven sorunudur denilebilir.

Bireylerin vergi olgusuna karşı gösterdikleri psikolojik bakış açısıyla ilgili olan güven algısı ekonomik, sosyo-kültürel, ahlaki durumlardan etkilenmekte ve kişilerin vergi ödeme ya da ödememe davranışını belirlemektedir. Bireylerin vergiyi algılama biçimlerini ve vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen unsurların

başında güven gelmektedir. Başlı başına ekonomik bir yük olarak bireyleri etkileyen vergilerin ödenmesinde kamu yönetimine olan güven başat motivasyon kaynağıdır. Güvensizlik içinde olan bireylerin tutum ve davranışları değişerek vergiye karşı aktif tepki göstermeye vergiden kaçınma, vergi kaçırma hatta daha ileri boyutta olan vergi reddi ve isyanına dönüşebilmektedir.

2.1. Toplumsal Düzenin Kaynağı Olarak Güven Kavramı

Güven, son yıllarda sosyologlar kadar iktisatçılar, siyaset bilimciler ve yönetim bilimciler arasında da üzerinde sıkça durulan ve tartışılan konulardan birisidir. Örneğin iktisatta Arrow, Axclrod, Casson, Williamson ve son dönemde güven konusunu İngiltere’de kamu politikası tartışmalarının merkezine yerleştiren Hutton güven konusuna önemli katkılar sağlamışlardır. Yönetim biliminde Adler ve Kwon, Krackhardt, siyaset biliminde Putnam ve Fukuyama, sosyolojide ise Giddens, Granovetter ve Luhmann güven üzerine çalışmalar yapmışlardır.

Sosyal sermaye tartışmalarında güven önemli bir yer tutmaktadır. Bazıları güveni sosyal sermayenin bir sonucu, bazıları kurucu unsuru, bazıları da her iki şekilde ele almaktadır. Sosyal sermaye ve güven kavramı arasındaki ayrılmaz ilişki Coleman, Putnam, Fukuyama ve Bourdieu tarafından açıklanmıştır. Sosyal sermayeyi özellikle katılım ve işbirliğine sağladığı katkılar açısından inceleyen Robert Putnam, güveni sosyal refahın yaratılması ve ekonomik gelişmenin sağlanması için temel motivasyon kaynaklarından biri olarak gören Fukuyama, sosyal sermaye ile beşeri sermaye arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışan Coleman ve sosyal sermayeyi toplumun

biriktirilmiş tarihi olarak gören Bourdieu sosyal sermaye ve güven kavramlarının gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır¹.

Güven, sosyal bilimlerde birçok farklı disiplinlerin konusu olmuştur. Bir kişinin diğer kişiye verdiği sözlere uygun davranışlarda bulunması ve dürüst davranması, güven olarak tanımlanmaktadır (Paşamehmetoğlu, 2010: 23). Güven, toplumsal yaşamdan kaynaklanan görevleri, rolleri, taahhütleri yerine getirmedeki samimiyetin, dürüstlüğün ve erdemin ortaya konması ile ilişkilendirilen, bireylerin ve kurumların aralarındaki ilişkilerdeki sadakati koruyan “bilinçli tutarlılık” durumudur (Gökalp, 2003: 163). Fukuyama (2005: 37) güveni, “üyelerinin ortaklaşa paylaşılan normlara dayalı, belli bir düzen, dürüstlük, işbirliği ve dayanışma içinde davrandığı toplumda ortaya çıkan beklentiler” olarak tanımlamaktadır.

Gamson (1968), güveni “olasılık” kavramı ile açıklamaya çalışmış, Kobi (1998) “belirsizliklerin toleransı”, Zucker (1986) ise “beklentiler seti” olarak ifade etmiştir (aktaran Köylü, 2006: 5-6). Sztompka (1996: 40), güvenin yedi özelliğın kombinasyonundan oluştuğunu ortaya koymuştur. Bunlar; düzen (*regularity*), yeterlilik (*efficiency*), güvenilirlik (*reliability*), temsil edilebilirlik (*representativeness*), açıklık (*fairness*), sorumluluk (*accountability*) ve iyiliktir (*benevolence*). Güvene taraf olan unsurların bu nitelikleri barındırması güven algısının oluşmasını sağlamaktadır.

¹Güven, sosyal sermaye ve demokrasinin sürdürülebilmesi konusunda teoriden uygulamaya Akkaş ve Tekir’in kaleme aldıkları çalışmaya bakılabilir (Akkaş ve Tekir, 2013). Eserde demokrasinin yaşadığı krizleri çözmede demokrasi açığı olarak tanımladıkları sosyal sermaye kavramını ve bileşenlerini açıklamaktadırlar. Eser sosyal sermaye kavramı ile ilgili literatürdeki teorik tartışmalardan hareket etmekte ve demokrasinin sürdürülebilmesinde sosyal sermayenin unsurlarına dikkati çekmektedirler. Çalışmada güvene dayalı ilişkilerin kurulmadığında veya aşırı kurulduğunda sosyal sermaye açığının devam edeceği ve demokratik sistemin; kurumları, değerleri ve düzenlemeleri olumsuz etkileyeceği örnekler ile açıklanmaktadır.

Güven kavramı sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerden de etkilenen bir olgudur. Vatandaşlık bağı ile bağlı olunan devletin yönetim şekli, siyasal iktidarın bireysel ve toplumsal olarak kabulü, milli ve manevi duygular, ülkenin gelir düzeyi, gelirlerin eşit dağıtılması, ülkedeki demokrasinin benimsenmesi gibi birçok faktörün geliştirilip sürdürülmesine ve sosyal sermaye ile bireyler arasındaki güvenin gelişimine pozitif katkı sağlamaktadır.

2.2. Güven Kavramının Unsurları

Güven 19. Yüzyılın ortalarından itibaren sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında ilgi gören bir kavram haline gelmiştir. Önce 1950'lerde ve 1960'larda kişiler arası ilişkilerde güvenin önemi üzerinde durulmuştur. 1970'li yıllarda güven kavramı ile ilgili araştırmalar yapılmıştır ve 1980'li yıllarda güven kavramı çeşitli disiplinler tarafından araştırılmaya başlanmıştır (Özbek,2006:5).

Güven ile ilgili ilk çalışmalar psikologlarca başlamış ve sosyoloji, sosyal psikoloji, siyaset bilimi, ekonomi gibi diğer alanlarda da çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Arı ve Tosunoğlu, 2011:85). Güven konusunda birçok çalışması bulunan Uslaner güveni, bilgiye dayalı toplum için kilit öneme sahip modern bir kavram olarak görmekte ve stratejik, kişisel ve genel güven olarak üçe ayırmaktadır (Uslaner, 2003:4). Literatürde yatay-dikey güven, genelleştirilmiş-özelleştirilmiş güven, kişilerarası-sistemsel güven, kısmi sosyal-genel sosyal ve siyasal güven gibi ayrımlar yapıldığı bilinmektedir (Can, 2015:40-41). Bu bilgilere dayanılarak konumuz açısından önem arz eden kişisel, genel, kurumsal ve siyasal güven konuları çalışmada açıklanacaktır.

2.2.1. Kişiler Arası İlişkileri Belirlemede Kişisel Güven

Güven kavramını bireyler arası ilişkiler açısından ele alacak olursak bir tarafın, diğer tarafa güvenme isteği olarak ifade edilebilir. Güven bir tarafın karşı taraftan kişisel olarak yarar göreceğine veya en azından istismara ya da zarara uğramayacağına yönelik olumlu beklenti içinde olma özelliği olarak tanımlanmaktadır (Rousseau vd., 1998: 395).

Bireyleri giderek yalnızlığa sürükleyen şehir yaşamının olumsuzluklarına rağmen insanın sosyal bir varlık olması, bireyin hayatı boyunca ilişkilerini ve etkileşimlerini önemli kılmaktadır. Bireylerin kimleri tanıyıp tanımadıkları, tanıdıkları diğer bireylerle ne kadar güvene dayalı ilişki kurdukları ve bu ilişkileri güçlendirmeleri modern dünyada daha fazla önemli olmaya başlamıştır (Akkaş ve Kaçanoğlu, 2015: 22).

Güven diğer insanların iyi niyetinden emin olmaktır. Bu durum bireysel özelliklere göre değişebilmektedir. Güven, diğer insanların hareketleri ve niyetleri hakkında istenilen beklentiler olarak da tanımlanabilir. Bu tanımdan hareket edildiğinde güven ile ilgili konular, kişisel risk alma davranışı, işbirliği, azalan sosyal karmaşıklık, sosyal sermaye, düzen vb. olarak gerçekleşir. Kişilerin mizaçları ve meşrepleri, fikirleri, duyguları, içinde bulunulan toplumun yapısı, toplumsal statüleri vb. etmenler güven algısını etkileyebilmektedir (Köylü, 2006: 33).

Güven, insanların birbirleri ile etkileşim halinde olmalarını sağlayan duyguların başında gelmektedir. Güven kavramını ele alan Coleman, Putnam, Fukuyama, Granovetter gibi araştırmacıların çalışmalarına göre bireyler arasındaki güven düzeyinin yüksek olması ilişkileri de güçlendirmekte ve sosyal sermaye düzeyini de artırmaktadır (Öztopcu, 2015:287-288). Bireyin yaşamında ahlaki bir kavram olarak

yer alan güven, bu temelde kurulan ilişkiler vesilesiyle de yardımlaşma ve işbirliği sağlamakta ve “ben” yerine “biz” anlayışını toplumda yaygın hale getirmektedir (Akkaş ve Tekir, 2013:139). Her türlü birlikteliğin en temel koşulu güvendir. Sonuç olarak kişiler arası güvenin kamu yönetimine olan güvenin de ön şartı olduğu ifade edilebilir.

2.2.2. Genel (Sosyal) Güven Kavramı

Sosyal hayatın temeli olan güven, geçmişten günümüze toplumların oluşturmaya çalıştıkları en önemli ilişki biçimlerinden biri olmuştur. Toplumsal güven; aynı toplumda yaşayan bireylerin birbirleri ile etkileşimi ve uyumu, yardımlaşmaları ve diğer ortak yaşam biçimlerine göre de şekillenmektedir. Toplumsal gruplarda üstlenilen roller, çalışılan kurum ve kuruluşlar, içinde bulunulan organizasyonlar vb. sosyal güvenin oluşmasında etkilidir.

Güvene dayalı ilişkileri temel alan sosyal sermaye, toplumdaki tüm unsurların temelini oluşturan ağ yapılarındaki düzenli temaslar ve davranış normlarının sonucunda ortaya çıkan birikimdir (Coleman, 1988: 96). Bir toplumda bireyler arasındaki karşılıklı hoşgörü, sabır ve nezaket, bireylerin birbirlerine ve geleceğe bakışlarının olumlu olması, toplumsal huzur ve mutluluğun düzeyi o toplumdaki sosyal sermayenin varlığını göstermektedir (Karagül, 2012: 100). Güçlü ve istikrarlı aile yapısı ve sağlam toplumsal kurumlar, hukuki düzenlemelerden ziyade, özünde güven barındıran toplumsal ilişkilerle kurulmaktadır (Tüysüz, 2011: 16).

Bir toplumda güvenin ölçülmesinde, devlete ve onun kurumlarına duyulan saygının derecesi, halkın kendisiyle ilgili kararlara katılım düzeyi, sivil toplum kuruluşlarının yaygınlık derecesi, bireylerin sivil toplum örgütlerinde ne ölçüde görev

aldıkları ve sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinde bireylerin gönüllü olarak ayda ortalama hizmet süresi v.b. göstergeler kullanılmaktadır (Gökalp, 2003: 165).

Bireyler arası güven duygusunun hakim olduğu toplumlarda devlete olan güven, bireyler arası güvenin tesis edilemediği toplumlara göre daha güçlü olur. Bu nedenle kamu politikalarının belirlenmesi, yönetimi ve bu politikaların uygulanması sürecinde halk desteğini kazanmak isteyenlerin; öncelikle toplumsal güveni tesis edip koruması, bunları korumak için de sosyal, ekonomik ve siyasi ilkeleri uygulaması ve toplumsal yaşam için gerekli olan ortak değerlerin oluşması gerekmektedir. Toplumsal güven kaybolunca toplumsal bütünlükte sağlanamaz. Bu nedenle devleti devlet yapan en önemli unsurlardan birisi olan vergiler adil ve etkin bir şekilde olmazsa devletler vatandaşlarının güvenini kazanamazlar.

2.2.3. Kurumsal Güven

Kurumsal temelli güven, ikili bir yapıya sahiptir. İlki bir kurumdaki çalışanlarla, yöneticilerle ve organizasyonun yapısıyla ilgilidir. İkincisi ise kurumsal yapının işleyişini belirleyen kanunlar, düzenlemeler ve işlemlere olan güvendir (Thomas, 1998: 243).

Kurumsal güven kişilerin kurum ile ilişkilerindeki beklenti düzeyidir. Diğer deyişle, çalışanlar tarafından algılanan kurumun güvenilirliğidir. Kurumsal güven, çalışanların birbirlerine, yöneticilerine ve kurumun tamamına olan güvenin birleşimidir. Kurumlarda yaşanabilecek krizlerde, ekonomik ve sosyal nedenlerin yanı sıra güvensizlik ortamından kaynaklanan nedenler de söz konusu olabilmektedir (Kalemci-Tüzün, 2007: 113). Kurumların kendi iç unsurları ile ilgili güvenin tesis edilmesi kurumsal güveni de etkilemektedir.

Kurumsal güven, kurum ve çevresi arasındaki ilişkilerin yürütülmesi sırasında gösterilen performansa göre şekillenmektedir. Kurumlar, itibarlarını korumak ve hedef kitlesinin güvenini kaybetmemek için faaliyetlerini sürekli gözden geçirmeli ve güvensizliğin olduğu durumlarda gerekli düzenlemeleri yaparak güven derecelerini artırmak için çaba sarf etmelidir (Köylü, 2006: 36). Kurumsal güven bireylerin anayasaya, kurallara, değerlere ve normlara güvenmesini ifade eder (Akkaş ve Tekir, 2013: 124).

Kurumsal güvenin en önemli muhataplarından birisi kamu kuruluşlarıdır. Kamu yönetimi, hizmetlerini yürütürken en alt birimden devletin en üst yönetimine kadar, vatandaşlarının güvenine ihtiyaç duymaktadır. Vergi mükellefleri açısından ele alacak olursak mükellefler; kamu yönetiminin yapısına duydukları güven derecesi oranında vergi ödeme konusunda istekli olacaklardır. Vergi mükelleflerinin kurumsal güvenlerinin ölçütünün ödedikleri vergilerle, almış oldukları kamusal mal ve hizmetler arasındaki ilişkiye bağlı olduğunu da buradan hareketle söyleyebiliriz.

2.2.4. Siyasal Güven

Bireylerin, toplumların, devletlerin ve bunların birbirleri ile ilişkilerinin temelini güven duygusu oluşturur. Güvende olma ihtiyacı, ilişkilerin temelini oluşturur. Devletlerin kurulma amaçlarından biri de insanların bir araya gelerek güven ihtiyacını gidermesidir. Hobbes, Roussau ve Spinoza gibi düşünörlere göre bireylerin tek başlarına güvenliklerini sağlama imkanı olmadığından dolayı bireyler, tüm haklarını genel iradeye devrederek devleti kurmuşlardır (Tunçay, 2016:30). Buradan bireyler ile devletler arasında güvene dayanan ilişkinin devletlerin var oluşunun nedeni olduğu söylenebilir.

Güven sadece insan ilişkileri açısından değil aynı zamanda uluslaşma, toplumsallaşma, siyasallaşma, kurumsallaşma ve devletleşme açısından da önem arz eder (Akkaş ve Tekir, 2013: 135). Vatandaşın siyasal mekanizmalara ve yürürlükteki politikalara yönelik güveni siyasal güveni oluşturmaktadır (Can, 2015:68). Bir diğer ifadeyle siyasal güven vatandaşın devlete ve kurumlara olan güvenidir. Bireyler açısından siyasal güven, vatandaşların kendi siyasal inanç ya da değerlerine göre siyasi otorite ve kurumların performansının değerlendirilmesine yönelik bir tutum ve davranış biçimidir (Akgün, 2001:4). Mükellef açısından siyasal güven duygusunun oluşmasında iyi bir kamu mali yönetim sistemin etkili olduğu söylenebilir. Özellikle, mali saydamlık ve hesap verme sorumluluğu iyi bir kamu mali yönetimi sisteminin olmazsa olmaz şartlarındandır. Sonuç olarak vergi mükellefleri devletin siyasi, hukuki ve ekonomik yapısına duydukları güven oranında vergi ödeme konusunda istekli olacaklardır.

2.3. Güvene Dayalı İlişkileri Sürdürmede Sosyal Sermaye

Bir toplumda sosyal sermaye olgusunun bulunması, o toplumdaki sosyal ve kültürel değerlerin, yardımlaşmanın, güvenin etkin olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal sermayenin önemi oldukça büyüktür.

Sosyal sermaye kavramı ilk kez Bourdieu tarafından yayımlanan Sermaye Biçimleri (*The Forms of Capital*) eserinde kullanılmıştır. Sosyal sermayeyi, belirli düzeyde kurumsallaşma ve karşılıklı tanışıklık ilişkilerinden doğan, kendi üyeleri arasında kolektif ve uzun soluklu bir bağlantılılığa sahip olan potansiyel kaynaklar kümesi olarak tanımlamaktadır. Bu ilişkiler, gündelik hayat pratikleri içerisinde kendilerine alan bulan ve sürdürülen somut ve soyut mübadeleler içinde ortaya

çıkabilmektedir. Sosyal sermaye, somut veya soyut kaynaklar kullanılarak elde edilen ekonomik ve kültürel sermayeyi güvence altına alan, bunların kalıcılığı ve yeniden üretimi için zorunlu olan kurumsallaşmayı sağlayan bir güçtür (Bourdieu, 1986: 247-248).

Sosyal sermaye ve güven kavramı birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Coleman, Putnam ve Fukuyama tarafından bu ilişki üzerine çalışmalar yapılmıştır. Coleman (1988: 98)'a göre; kapalılık özelliği gösteren ağ bağlardaki yapılar, düzenli temaslar ve davranış normları aracılığıyla güven ve itibarın inşa edilmesini, dolayısıyla da sosyal sermayenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Fukuyama (2005: 25-27)'ya göre ise, sosyal sermaye toplumda ya da toplumun belli parçalarında yaygınlık kazanan güven aracılığıyla ortaya çıkan bir yeterlilik olup, toplumun temel parçası aile ile ulus arasında yer alan çeşitli büyüklükteki topluluklar tarafından içerilmektedir. Sosyal sermaye açısından zengin olan toplumların güven seviyesi yüksektir denilebilir. Bu nedenle güven kavramıyla sosyal sermaye arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu ileri sürülebilir.

Sosyal sermaye, “bireylerin birbirleri arasındaki iyi niyet, arkadaşlık, sempati ve iyi kurulmuş sosyal ilişkilerle hem kendilerine, hem de topluma yarar sağlayacağı” bir unsurdur (Akkaş ve Tekir, 2013: 61-62).

Sosyal sermaye kavramı çoğunlukla ekonomik gelişmenin, insani unsurların dışındaki maddi temellerle ilişkilendirilmesine dayanmaktadır. Bu noktada kişinin sosyal ve psikolojik yaşamına ilişkin unsurlar gözden kaçırılmaktadır. Dünya Bankasına göre sosyal sermaye, ekonomik gelişmede kayıp halka (missing link) olarak görülmektedir. Sosyal sermaye, siyaset, ekonomi ve sosyolojinin kesişme noktası olarak

topluma dair bütün unsurların ön plana çıkarıldığı bir bakış açısına işaret etmektedir (Aydemir, 2011: 22).

Dünya Bankası (1999) sosyal sermayeyi, sadece toplumu destekleyen kurumların toplamı değil, bunları bir arada tutan harç olarak tanımlamaktadır. Putnam, sosyal sermayenin unsurlarını, toplumsal hayata dair ortak hedeflerin gerçekleşmesi için oluşan sosyal ağlar, normlar ve güven olarak tanımlamaktadır (Putnam 1995: 664). Bu unsurlardan birisi olan güven kavramı sosyal sermaye açısından önemli bir konumda yer almaktadır.

Güven, aile ve yakın çevrede gerçekleşen etkileşimlerde ihtiyaç duyulmakla birlikte modern toplumlarda genelleştirilebilir bir güvenden bahsedilmektedir. Mikro düzeydeki iletişim; kişiler arasındaki güveni doğurmakta, sosyal ağlar ve normlar ortaya çıkmaktadır. Bu unsurların da etkisiyle makro düzeyde oluşan ve daha karmaşık ilişkileri içeren sosyal güven ortaya çıkmaktadır. Sosyal sermaye de makro ve mikro düzeyde güvenin varlığına bağlıdır. Böylece sosyal ilişkilerin istikrarlı bir şekilde işlenmesi ve sosyal sermaye stoğunun artması mümkün hale gelmektedir. (Duman ve Alacahan, 2011: 182). Diğer deyişle güven, bireylerin modern sosyal yaşamda giderek daha fazla yüzleşmeye zorlandıkları belirsizlik ve karmaşık durumlara adapte olmalarını sağlayan bir başa çıkma mekanizmasıdır (Welch vd., 2005: 454).

Fukuyama (2005: 4), sosyal sermayenin gereklerinden olan işbirliğinin işlevsel hale gelebilmesi için oluşturulması gereken insan çemberini “güven menzili” şeklinde kavramsallaştırmaktadır. Güven konusunu Latin Amerika’da inceleyen Fukuyama’ya göre bu toplumlardaki düşük menzilli güven, ikiyüzlü bir ahlaka neden olmuştur. Aile ve yakın çevre konusunda olumlu tutum ve davranışlar

geliştirilmekteyken, bu güven ortamının kamusal alana düşük düzeyde yansımalarının sonucu olarak yolsuzluk, kendisine kültürel bir zemin bulmuştur.

Sosyal ilişkiler, piyasa etkileşimleri, kültürel farklılıklar vb. unsurlar güvenin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Güven, bireylerin bu unsurlarla ilgili deneyimlerine bağlı olarak değişmektedir. Ortaya çıkan koşullara göre güven ya da güvensizlik oluşmaktadır (Welch vd., 2005: 458).

Delhey ve Newton tarafından yapılan çalışmada, bireylerin günlük yaşamda meydana gelen deneyimlerle sosyal ağlara katılımı sonucunda güven unsurunun sosyal sermayeye dönüşeceğini ifade etmektedir (Delhey ve Newton, 2003: 98). Sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik, dini kurumlara ve sivil toplum kuruluşlarına mümkün olan en geniş boyutta katılım sonucunda sosyal ağların güçlenmesi söz konusu olacak ve sosyal sermaye artışı mümkün hale gelecektir (Duman ve Alacahan, 2011: 184).

Kısaca güven unsuru bireyler arası, kurumlar arası ve bireyden devlete tüm ilişki biçimlerinde olimpiyat çemberleri gibi birbirine bağlanarak, bir ağ örgüsü oluşturmaktadır. Güven unsuru bu çemberlerin içindeki en önemli halkadır. Güven faktörünü temsil eden halka, bütün halkaları içine alan en büyük halkadır. Bu halkanın kırılıp zincirden çıkması durumunda diğerlerinin değeri de düşmüş olacaktır. Yani güven ortamının olmadığı bir çalışma atmosferinde, diğer unsurların etkinliği de azalacak ve bu durum işgücünün performansına olumsuz bir şekilde yansıtacaktır.

2.4. Vatandaş İle Devlet Arası Bağın Sürdürebilmesinde Kamu Yönetimine Güven

Kamu yönetimi, ilk çağlardan beri devletin görevlerini yerine getirme aracı olarak Konfüçyüs (M.Ö. 551-479), Sokrates (M.Ö. 470-399), Platon (M.Ö. 427-347), Aristo (M.Ö. 384-322), İbn Haldun (1332-1406), Nizam'ül Mülk (1018-1092),

Machiavelli (21469-1527) gibi düşünürler tarafından tartışılmıştır. 16. Yüzyılda başlayıp 19. yüzyıla kadar ortaya çıkan kameralizm (I. Fredrich), merkantilizm (Jean Bodin, John Hales), liberalizm (Adam Smith, John Stuart Mill), komünizm (Karl Marx, Friedrich Engels), bürokrasi (MaxWeber), teknokrasi ve demokrasi gibi yönetim anlayışlarıyla birlikte kamu yönetimi farklı kuramsal çerçevelere oturtulmuştur. Ulus devletlerin ortaya çıkması ile feodal monarşilerin zayıflaması sonucunda vatandaş haklarının ön plana çıktığı politikalar toplumsal alanlarda dönüşümlere sebep olmuştur (Eryılmaz, 2019: 58).

Geleneksel kamu yönetimi anlayışı akılcılık, biçimsellik, uzmanlaşma ve denetim olguları üzerinde yükselmiştir. Bu yaklaşımda alanında yetkinleşmiş memurlar, bürokratlar ve teknokratlar ile akılcı temeller üzerine inşa edilmiş bir örgütsel yapı söz konusudur. Ekonomik değerden ziyade hizmette eşitlik, tahmin edilebilirlik, kurallara riayet, hesap verebilirlik gibi siyasi ve yasal değerlere odaklanılmıştır. Geleneksel kamu yönetiminin daha çok etkili olduğu dönemlerde, iletişim araçlarının henüz bugünkü kadar gelişmemiş olması ve açık toplum fikrinin geçerli olmaması gibi nedenlerle halka karşı daha kapalı bir sistem yürürlükte olmuştur (Yıldırım, 2010: 14).

Ne var ki, kamu kurumlarının gittikçe büyümesi ve Refah Devleti anlayışının sekteye uğraması sonucunda aşırı bürokrasi, merkeziyetçilik, verimsizlik, hantallık ve kamu harcamalarının artması sonucunda yükselen vergiler devlet-toplum ilişkilerinde güven krizine neden olmuştur (Eryılmaz, 2019: 58). 1980’li yıllarda başlayan ve 1990’larda da devam eden yeniden yapılanma ve özelleştirme yaklaşımları kamu yönetimi alanında yeni bir paradigma oluşturmuştur. İşletmecilik, piyasa temelli kamu yönetimi, girişimci hükümet gibi adlarla tanımlanan bu anlayış, iletişim ve teknolojiideki gelişmelere paralel olarak özel sektörde gözlemlenen değişimlerin devlet

işleyişine adapte edilmesini ifade etmektedir. Bu dönemdeki gelişmeler, bürokrasinin azaltılması, özel sektörün teşvik edilmesi, özelleştirme, devletçilik anlayışından yavaş yavaş uzaklaşarak serbest piyasa ekonomisine geçilmesi kısaca neo-liberal iktisat anlayışının yayılması ile sonuçlanmıştır (Bilgiç, 2011: 100-101).

Bu gelişmelerin devamı olarak, ilk defa 1989 tarihinde yayımlanan Dünya Bankası raporunda dillendirilen “yönetişim (*governance*)” kavramı da kamu yönetimindeki dönüşümü ifade etmektedir. Yönetişim, devlet-toplum ilişkilerinde karşılıklı etkileşime dayalı yeni bir yönetim anlayışı olarak görülmektedir. Kamu yönetimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını içine alan kompleks bir sistemi tanımlayan yönetim kavramı kamu yönetimini, devletin ve siyasal iktidarın faaliyetleri ile sınırlandırmaktadır.

Uluslararası kuruluşların öncülüğünde özellikle gelişmekte olan ülkeler için geliştirilen bu reform stratejisi, çok partili demokrasi, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, saydam ve hesap verilebilir yönetim, verimli ve etkin denetim, halkın katılımı, yerinden yönetim ve güçlü sivil toplum gibi ilkelere dayanmaktadır (Eryılmaz, 2019: 60). Tüm bu gelişmelerin temelinde, kapitalizmin getirdiği koşullar ve iletişim teknolojileri, bilgiye daha kolay ulaşan ve kısmen daha bilinçlenen bireylerin devletten beklentilerinin boyutlarının değişmesi yatmaktadır. Bu nedenle, hem bireylerin beklentilerine karşılık verecek hem de toplumları bir arada tutacak uyumlaştırıcı yaklaşımlara duyulan ihtiyaç da artmıştır. Kamu yönetimleri şeffaflaşma ile bireylerin ve toplumların güvenini kazanarak yönetime katılmalarının önünü açacak uygulamalara başvurmaktadır.

Kamu yönetimine olan güvenin sarsılması genellikle yönetimin kamu yararına aykırı tutum ve eylemleri nedeniyle gerçekleşmektedir. Siyasi kurumlara karşı

güvensizlik sadece Türkiye’de değil, dünyanın gelişmiş ülkelerinde de karşılaşılan bir sorun olarak görülmektedir. Kamu kurumları, toplum ihtiyaçlarının giderilmesi için hizmet sunan ve kamusal faydayı hedefleyen faaliyetlerde bulunan otoritelerdir (Boztepe, 2013: 48).

Anthony Giddens, modern toplumlarda güvenin dayanağı olarak modernitenin getirdiği kurumları görmektedir. Geleneksel dönemlerde somut olgular üzerinden inşa edilen güven, modern zamanlarda yerini soyutluğa bırakmıştır. Modern toplumlarda yüz yüze gelmeden gerçekleştirilen “soyut sözleşmeler” kuruma olan güvenin yeni biçimleridir. Burada güvenin kaynağı, kuruma ait sembolik unsurlar veya uzman sistemler gibi soyut olan değerlerdir. Örneğin bir doktorun uzmanlığı, bir yargıcın adalet anlayışı, bir polisin güvenlik algısı buna örnek olarak gösterilebilir. Giddens’a göre paranın kullanımı, soyut sistemlere olan güvenin temel örneğini oluşturmaktadır. Parasal işlemlerle ilgili süreçlerde (vergi ve bankacılık işlemleri gibi) hiç karşılaşmadığı kişilerden oluşan kurumlara güvenmek zorunda olan bireyler için uzman sistemlerin kurulması önemlidir. Sosyal güven ve uzman sistemlerin birlikte işlediği süreçlerde sistemin karmaşıklığı azalarak bir denge durumu söz konusu olurken bunun tersi durumlarda güvensizlik ortaya çıkmaktadır (Doğan, 2015: 27).

Kamu yönetimine olan güvenin tesis edilmesi kişiler arası güvene göre daha karmaşık ve kontrolü zor olan bir süreçtir. Kurumlarda güven yaratmanın temel şartları; daha önce gerçekleştirilen faaliyetlerin ve hedef kitleden elde edilen verilerin değerlendirilmesi, beklentilerin doğru yerde ve zamanda karşılanması, kurum çalışanlarında bütünlüğün sağlanması ve geniş ölçüde ilginin ve katılımın oluşturulması ile mümkündür (Asunakutlu, 2001: 3).

Güvenin iki konusu bulunmaktadır. İlki, hizmeti sunan kuruma olan güvendir. İkincisi ise hizmet sunumunun işleyiş biçimidir (Carter ve Weerakkody, 2008: 475). Kullanılan araç ve yöntemlerin uygunluğu, etkinliği ve yerindeliği zaman içerisinde bu mekanizmalara karşı olan güven duygusunun güçlenmesini ve devamlılığını sağlamaktadır. Örneğin Türkiye’de kullanılan E-devlet sistemine olan güven ile ilgili yapılan çalışmada, yeni kamu yönetimi anlayışının bir yansıması olarak sunulan E-devlet uygulamaları, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin ve özel sektör tarafından müşteri memnuniyeti için uygulanan yöntemlerin kamu yönetimine uyarlanması olarak görülmektedir. Bürokrasinin azaltıldığı, düşük maliyetli, kaliteli ve verimli bir hizmet olarak görülen E-devlet uygulaması sayesinde eşitlikçi bir anlayışla, vatandaşların hizmetlere oturdukları yerden ulaşması, ihtiyaç duyulan belge temini, randevu sistemi, ödeme kanalı olarak zaman tasarrufu sağlamanın yanı sıra BİMER² gibi uygulamalarla yönetime katılma imkanı sağlaması ve şeffaflığı artırması güven artırıcı unsurlar olarak ifade edilmektedir (Yıldırım, 2010: 9-13).

Türkiye’de kamu yönetimine güven ile ilgili akademik düzeyde kamuoyu araştırmaları yapılmıştır. Keyman ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen “Yeni Anayasa’ya Doğru Türkiye’de Kurumsal Reform ve Demokrasi Kültürünün Gelişimi” başlıklı çalışmada, kutuplaşmadan kaynaklanan kişiler arası güvensizlik sorunları, başta adalet olmak üzere devlet kurumlarına güven vb. konularda yorumlar yer almıştır. Son yıllarda giderek artan bir biçimde yaşanan kutuplaşma sorununun, farklı kimliklerin birlikte yaşaması ve birbirlerine güvenmesi kültürünü yaratmanın tam tersine,

2 Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) 09/07/2018 tarihi itibarı ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Yönetim Sistemine geçilmesi ile CİMER (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi) olarak değişmiştir. CİMER, yurttaşların talep, ihbar ve şikâyetlerini doğrudan cumhurbaşkanlığına iletebilmesi amacıyla oluşturulan bir kurum ve kurum çalışanları ise vatandaşlara sağlanan web servisi ile hizmet etmektedir (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi, 2019).

demokrasinin güçlenmesinin önünde bir engel olduğu ortaya konmuştur. Kutuplaşma ve güvensizlik sorunu nedeniyle aynı etnik kimlikte olanların veya benzer yaşam tarzlarına sahip olanların birbirlerine güvendiği, yani benzerlik temelli “topluluk kültürü”nün güçlendiği ifade edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre farklı dine mensup kişilere olan güven %23, farklı etnik kimlikten olan kişilere güven ise %17 düzeyindedir (Keyman vd., 2015: 20). Hükümet, meclis ve siyasi partiler gibi kurumlara olan güven oranları ise genel olarak kişiler arası olan güvenden biraz daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Hükümete ve meclise % 43, genel olarak siyasi partilere ise % 19 oranında güvenilmektedir (Keyman, vd., 2015: 86-87). Çalışmanın bir diğer çarpıcı sonucu hukuka ve yargıya olan güven ile ilgilidir. Toplumun %50’sinin hukuka ve yargıya güvendiği, %40’ı güvenmediği, %10’luk bir kesimin de hukuk devletine inanmadığı tespit edilmiştir (Keyman vd., 2015: 96).

Çalışmanın sonuç bölümünde yapılan genel değerlendirmede, bir yandan toplumun referanslarına güveneceği yeni ve ortak değerlerin oluşmaması, öte yandan da devlete ve hukuka güvensizlik sonucunda bireylerin değerlerine ve inançlarına karşın gündelik hayat pratiklerinde farklı davranmayı meşru görmeye başladığı ifade edilmiştir. Devlete, hukuka ve ülke hayatı zemininde başkalarının değerlerine güvenilmediği için, bireyler kendi sorunlarını çözme noktasında değerlere ve kurallara uymamayı meşru görmektedir (Keymanvd., 2015: 117).

Erdoğan (2014: 48) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, 1999, 2003, 2008 ve 2012 yıllarında gençlerin siyasete katılımı ölçülmüş ve katılımı etkileyen boyutlardan birisi de devlet kurumlarına güven olarak belirlenmiştir. Her dört yılda da siyasete katılımı devlet kurumlarına güven arasında negatif ilişki olduğu ve bu ilişki düzeyinin yıldan yıla düştüğü tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmada kamu yönetimine güven sorunsalı hakkında Kocaeli ilinde 867 yetişkin vatandaşa yönelik anket uygulanarak kamu çalışanları, kurumları ve genel yapısına yönelik bakış, memnuniyet ve güven değerlendirmeleri yapılmıştır. Çalışmada güven sürecinde etkili olan faktörler; kurum çalışanlarının performansı, hizmetlerden memnuniyet, algılama farklılıklar, beklentilerin karşılanma düzeyi, geçmiş tecrübeler, değişim ve yeniliğe uyum, kurum kültürü ve kurum yapısı, genelleme ve farklılaştırma, etkin odakların yönlendirmeleri, post modern etkiler, politik faktörler, teknoloji (E-Devlet Uygulamaları), büyük toplumsal olaylar, yönetişim yaklaşımları şeklinde sıralanmıştır (Köylü, 2006: 177).

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV) yaptığı "Hanehalkı Gözünden Kamu Hizmetleri ve Yolsuzluk" başlıklı araştırmada, 2000, 2004, 2008 ve 2012 yıllarında gerçekleştirilen çalışmalar karşılaştırılmıştır. Çalışmada "lkenin önemli sorunları", "kurumlara duyulan güven", "vatandaş-yönetici ilişkileri", "kurumlardan duyulan memnuniyet", "algılanan/bizzat gerçekleştirilen rüşvet" ve "kayırmacılık" başlıkları yer almıştır. Tüm yıllarda en yüksek puanı silahlı kuvvetler alırken siyasi partiler ve politikacılar en düşük güven puanı almıştır. Genel olarak 2001 krizinin ve siyasi belirsizliklerin etkisiyle kamu kurumlarına duyulan güven oldukça düşükken; 2002 genel seçimlerinin ardından tek parti iktidarının gelmesiyle siyasi belirsizliğin ortadan kalkması ve ekonomik alanda sağlanan görece istikrar, kurumlara duyulan güvende 2004 yılındaki yükselişin ana etkenleri olarak görülmektedir. 2008 yılı çalışmasında ise, 2004'te gözlenen yükselmenin durmuş olduğu ve kimi kurumlarda (rneğin merkezi yönetim) düşüşlerin yaşandığı saptanmıştır. 2008 yılında yaşanan global kriz nedeniyle iktisadi büyüme ve istikrar ortamının gerilemeye başlamış olduğu görülmektedir. 2013 yılında ise bazı kurumlarda (Güvenlik kurumları, eğitim kurumları,

hukuk sistemi) 2008 yılına göre düşüş yaşanırken, diğer kurumlarda yükseliş gözlemlenmiştir. Bu durumda 2001 yılında gerçekleşen genel seçimlerden alınan sonuçların etkisi söz konusudur. Bu araştırmadan anlaşılabacağı üzere, toplumun kamu kurumlarına olan güvenlerinin ekonomik ve siyasi istikrar ile bağlantılı olarak değişiklik gösterdiği görülmektedir.

15 Temmuz 2016'da gerçekleşen Darbe girişimi sonrası yapılan araştırmada, katılımcıların kamu ve özel kurumlara güven karşılaştırması yapılırken kararsız kaldıkları ancak 15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında yaşananlara rağmen kamu kurumları, özel kurumlardan daha güvenilir bulunmuştur. Parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş değişikliğinin, kamu kurumlarına güveni artıracığı yönünde katılımcılar kararsız kaldıkları, yaşanan bu değişim sürecinin çok yeni olması ve henüz pozitif veya negatif etkilerinin yaşanmamış olmasının da sonucu etkilemiş olabileceği ifade edilmiştir. Çalışmada bazı kurumlara yer verilerek katılımcıların bunları güvenilir bulma düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Cumhurbaşkanlığı, devlet hastaneleri, devlet okulları, Emniyet, Merkez Bankası, Milli İstihbarat Teşkilatı ve Üniversite gibi kurumlara karşı katılımcıların güven düzeylerinde net bir karar veremedikleri görülmüştür. Dini cemaatlerin ve medyanın en az güven duyulan kurumlar olduğu da yapılan tespitler arasındadır. Bu kurumlar arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşı güven düzeyinin de düşük olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların güven duymadıkları bir diğer kurum ise yargı olmuştur. Belirtilen kurumlar arasında en güvenilir olduğu düşünülen kurum 15 Temmuz Darbe girişimine rağmen ise Türk Silahlı Kuvvetleri olmuştur. Çalışmanın sonunda, siyasal istikrar, bireyler arası güçlü ilişkiler, güven temelli devlet-vatandaş ilişkisi, geleceğe dair duyulan endişe, yüksek aidiyet duygusu ile kurumlara ve yöneticilere duyulan güven

düzeyi arasında bir ilişkinin söz konusu olduğu belirtilmiştir (Uzar-Kurtaran, 2019: 114-121).

Sonuç olarak kamu yönetimine güvenin sağlanması vatandaş ile devlet arasındaki ilişkiye bağlıdır. Mükellefler ile devlet arasındaki güven ilişkisinin belirleyicisi ise mükelleflerin kamu hizmetlerinden elde ettiği fayda ile ödedikleri verginin karşılaştırılmasından elde edilen sonuçtur. Bu açıdan baktığımızda da mükelleflerin devlet ile olan ilişkisinin belirleyicisinin kamu hizmetlerinden elde ettiği tatmin düzeyine bağlı olduğu söylenebilir.

2.4.1. Sosyal Sermaye Açığı Olarak Kamu Yönetimine Güvensizlik

Devlete karşı güvenin oluşması, toplumsal düzen ve dayanışmanın tesisi için hayati önem taşımaktadır. Güvenin tesis edilemediği toplumlarda vatandaşlar mevcut sisteme karşı direnç ve çatışma içerisine girebilirler. Bu durum, vatandaşların önce siyasi sisteme karşı yabancılaşmasına, daha sonra da karar alma süreçlerinden çekilmesine neden olup; vatandaşların aidiyet duygularının yok olmasına sebep olabilir. Güvensizlik ortamının siyasi sistemde oluşturduğu boşluklar, devletin meşruiyetinin sorgulanmasına, bunun sonucu olarak da alternatif yönetim sistemlerine yönelimlerin artmasına neden olmaktadır.

Bir neden-sonuç ilişkisinin sonucu olarak, çeşitli ilişkiler ağı içerisinde işleyen sürecin çıktısı güven ya da güvensizlik olarak sonuçlanmaktadır. Bireyden topluma güven ile ilgili sorunlar arttıkça, güvenin maliyeti ve riski de artmaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013: 124). Thomas (2001: 247) tarafından yapılan çalışmada, kamu yönetiminde güvensizliğe neden olacak durumlar şu şekilde sıralanmıştır; yönetim kademesinin aç gözlülüğü ve yönetişim odaklılığın kaybedilmesi, yetkin olmayan

altyapı ve kişilerin tercih edilmesi, yönetim hataları, tecrübesizlik, gevşek organizasyon yapısı, tedbirsizlik ve kamu özel işbirliğinde yapılan yolsuzluklardır.

Vatandaşların mevcut performansı yanlış değerlendirmesi ve bilgi eksikliği içinde bulundukları sosyal yapı gibi nedenler güvensizliği, bir algı yanlışması olarak da ortaya çıkarabilmektedir. Bu eksikliğin ya da algı yanlışmasının giderilmesi için de şeffaf bilgilendirme ile belirsizliklerin yok edilmesi gerekmektedir.

Güven kavramının aynı zamanda soyut özellik taşıması nedeniyle bireylerin güven algılarını etkileyen faktörlerin anlaşılması ve bu durumun yönetilmesi gerekmektedir. Covello (1992: 53).Bireylerin güven algılarını belirleyen dört faktör ortaya koymuştur: (1) önemseme ve empati; (2) özveri ve bağlılık; (3) yeterlilik ve uzmanlık ve (4) dürüstlük ve açıklık. Bu algı faktörlerinin bir veya birden fazlasında meydana gelecek eksiklikler, güvensizliğe neden olmaktadır

Kamu yönetimine güven ile ilgili çalışmalarda, vatandaşlarda güvensizliğe neden olacak durumlar; yönetim kademesinin aç gözlülüğü, yönetim odağının kaybedilmesi, uygun olmayan altyapı, liyakat sahibi olmayan kişilerin görevlendirilmesi, yönetim hataları, tecrübesizlikler, gevşeklik ve tedbirsizlik, kamu özel işbirliğinde aşırılık, yolsuzluk ve eşit olmayan dağılım gibi olumsuzluklar sıralanmıştır (Thomas, 2001: 244-245).

Hardin'e (1999: 36-37) göre kamu yönetimine olan güveninin eksilmesinde vatandaşların toplumsal hayat içerisindeki ilişkilerden doğan haklarının diğer sosyal aktörlerden (şirketler, adalet kurumları vs.) daha az korunduğunu hissetmeleri etkili olmaktadır.

Bir diğer güvensizlik nedeni de bilgilendirme eksikliğidir. Bilgi kaynağının doğrudan kamu yönetimi olmaması vatandaşları başka kanallara yönlendirmekte, bu

durum da değerlendirme hatalarına neden olmaktadır. Ayrıca ülkedeki makro ekonomik performanstaki düşüklük ile kamu yönetimine güven arasında birbirini etkileyen bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İşsizlik oranlarının artması, enflasyon artışı ve ekonomik büyümenin yavaşlaması gibi ekonomik göstergelerden yola çıkılarak vatandaşların geleceğe dair ekonomik durum beklentileri ve geçmişe göre şimdiki ekonomik durumu karşılaştırmaları en çok başvurulan güven ölçme yöntemidir. Bu konudaki olumsuz algı vatandaşların güvensizliğini artırmaktadır (Köylü, 2006: 44-45). Görüldüğü gibi devlete ve onun kurumlarına duyulan güven, kamu yönetiminin işleyişi ve kurumların güvenilirliğine bağlıdır. Vatandaşların kamu kurumlarına güvenini etkileyen faktörlerin başında kurumun kimliği, verdiği hizmetin kalitesi, personelin dürüstlüğü; yöneticilerin karar alırken ve uygularken uymaları gereken tarafsızlık ilkesi, sosyal adalet, saydamlık, hesap verebilirlik ve kamu yararını gözetmek gibi ilkelerin geldiği söylenebilir. Sonuç olarak kamu yönetimine güvensizliğin nedenleri arasında vatandaşların devlete ve onun kurumlarına güvenmesi arasında sıkı bir bağ vardır. Güvenip inanmadıkları bir kurumda yer almama isteği çoğu zaman demokratik sürece olan güvensizliğinin bir göstergesi olabilir.

2.5. Güven Algısı ve Vergi Psikolojisi

Sosyal sermayenin zenginleşmesi için toplumun çeşitli kurumlarına, özellikle de devlete ait kurum ve kuruluşlara yeterli düzeyde güven duyulmasına ihtiyaç vardır. Güven kavramının boyutlarından olan kurumsal güven resmi ilişkiler ile ilgili ortaya çıkmaktadır. Sosyal güven ise gönüllülüğe dayalı bir işbirliğini ifade etmektedir. Güven ve vergi arasındaki ilişki bu iki güven boyutunun kesişim kümesidir. Yasalarla belirlenen bir unsur olan vergi, kişilerin kurumsal güveninin yansıması olarak yasalara

uyum gösterilmesini gerektirmektedir. Vergi ödemenin aynı zamanda gönüllü bir uyum unsuru olması ise sosyal güveni açıklamaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013: 125).

Devlete olan güvenle vergiye/vergilemeye, vergi sistemine olan güven arasında sıkı bir ilişki vardır. Mükelleflerin devlete karşı tutumlarıyla güven algıları arasındaki bu anlamlı ilişki; vergi ödedikleri otoritenin her zaman ve her şartta kendilerini koruyan, kollayan, refah içinde yaşamaları için çabalayan ve varlığını vatandaşlarının varlığına borçlu sayan bir varlık olarak görmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu isteğin karşılanma derecesi, vergi mükelleflerinin güven algılarını oluşturmaktadır. Güven algısı artan mükellef, devletin kendisine adaletli davrandığını hissedip ödediği vergiler ile yatırımlar arasında doğru orantı kuracaktır (Aktan ve Çoban, 2006: 137).

Psikoloji, bireylerin iç ve dış uyaranlara karşı gösterdiği tepkileri inceleyen bir bilimdir. Buradan hareketle vergi psikolojisi de bireylerin ve toplumun vergiye karşı gösterdikleri tepkileri açıklamaktadır. Vergi olgusunun bireyler tarafından nasıl algılandığı ve vergi ile ilgili tutum ve davranışlarda meydana gelen değişimler bu kapsamdadır. Vergi mükelleflerinin algıları ve davranış kalıpları önemli ölçüde siyasal tercihlerini de etkileyebilmektedir (Aktan, 2006: 125; Çataloluk, 2008: 215).

Devlet ve mükellefler arasındaki ilişki, geleneklere dayanan psikolojik bir sözleşme olarak görülmektedir. Yazılı bir sözleşme olan Anayasa'ya dayanan bu sözleşmenin psikolojik boyutu tarafların birbirine olan güvenidir. Anayasa ile vatandaşların haklarını güvence altına alan devlet, bunun karşılığı olarak vatandaşların bu sözleşmenin gereklerine katılımını beklemektedir. Vatandaşların bu katılım için elini güçlendiren unsurlar da oy kullanmak ve vergi vermektir. Ayrıca yönetim yoluyla vatandaşların kamu yönetimine katılım sağlaması beklenmektedir. Yapılan

araştırmalarda, kamu yönetiminin vatandaşlarına sunduğu bu katılımın zeminini ne kadar genişletirse vatandaşların güvenini de daha çok kazandığı ortaya konmuştur. Vergi mükellefleri kendilerine fayda sağlayacak durumları dikkate alarak rasyonel tavır göstermekte ve gerekirse vergi ödemeyi reddetmekte veya geciktirmektedirler. Bu durumda devlet cebir gücünü kullanarak caydırıcı önlemler ve ceza hükümleri ortaya koymak durumunda kalmaktadır. Bunun tam tersi durumda, yani devletin kamu yararını açıkça destekleyen kamu politikalarını uygulaması ve vatandaşların da aldıkları hizmetleri vergilerinin karşılığı olarak algılamaları durumunda ise vergi ödemeye uyum gösterdikleri görülmektedir (Feld ve Frey, 2007: 90). Kısaca vatandaş ödediği vergi ile karşılığında alacağı fayda arasında bir ilişki kurmakta, kendisine hizmet edildiği inancı arttıkça vergi verme eğilimine olan inanç ta artmaktadır. Ayrıca kültür olarak da toplumsal yaşamda vergi vermenin kişinin, erdemli bir davranışı olduğu anlayış yaygınlaşmaktadır.

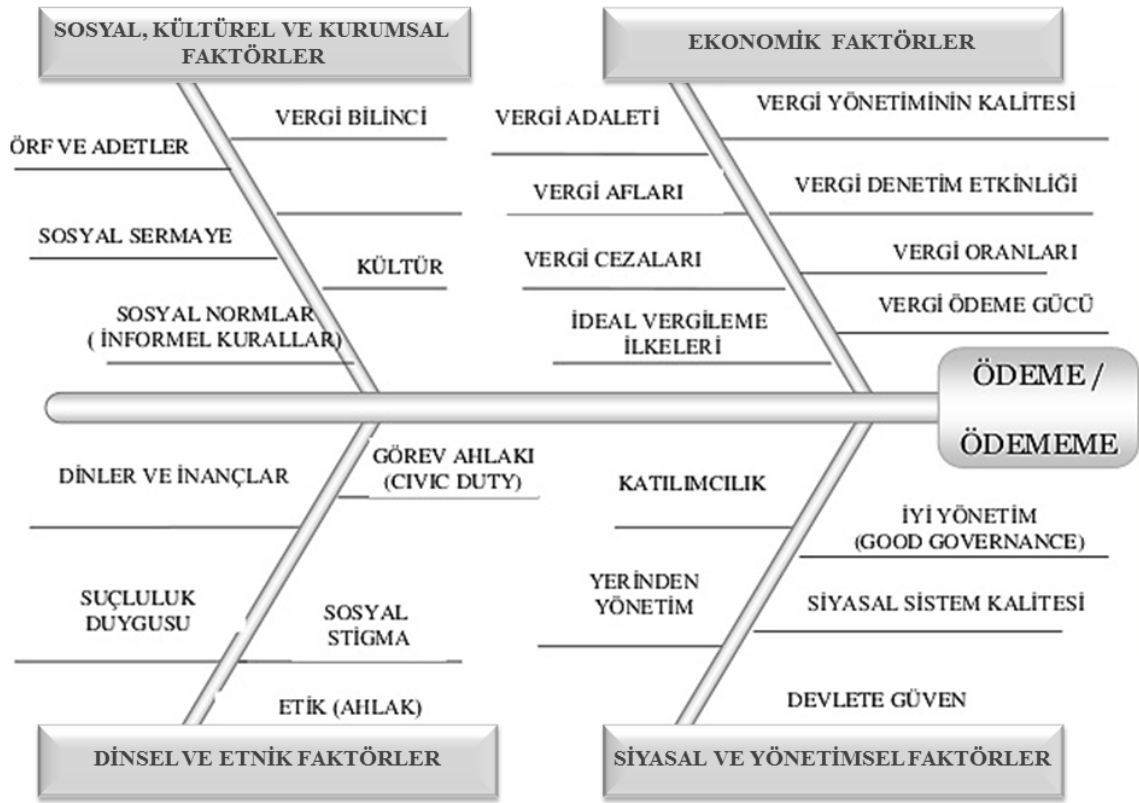
Vergi deme işteği; adalete, yargıya ve vergi ahlakına bağlıdır. Çünkü vergi ahlakı önemli ölçüde vatandaşın, dış müdahalelerden etkilendiği bir durumdur. Toplumda yaygın bir şekilde vergi kaçakçılığı olduğu izlenimi oluşmuşsa bireylerin vergi ödeme konusunda içsel motivasyon olarak tanımlanan vergi ahlakı da negatif olarak etkilenecek, vergi ödeme konusunda isteksiz davranacakları muhtemeldir (omaklı, 2008: 113-114). Bu bağlamda, devlete bağlılık ve vergi ahlakının sıkı bir ilişki içinde olduğu söylenebilir.

Vergi bireylerin kullanılabilir gelirlerinde, servetlerinde ve harcamalarından azalmaya sebep olan ve aynı zamanda bireylerin tasarruf yapabilme potansiyelini daraltan bir unsurdur. Bu nedenle vergi genel olarak bireyler tarafından hoş karşılanmaz ve çoğunlukla yük olarak görülmektedir. Dolayısıyla vergi ödemenin zorlama

olmaksızın bireylerin kendi inisiyatiflerine ve takdirlerine bırakılması söz konusu olamaz. Buna rağmen, kamu yönetimi bireyleri vergi vermek için gönüllü uyum göstermeye yönlendirmek durumundadır. Bunun sağlanabilmesi için bireylerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi gerekmektedir (Aktan ve Çoban, 2006: 137).

2.5.1. Bireyden Devlete Güvenin Tezahürü Olarak Vergi

Bireyleri gönüllü olarak vergi ödeme ve ödememeye yönelten pek çok faktör bulunmaktadır. Geleneksel vergileme teorisinde özünde bir ekonomik faaliyet olan vergi olgusunun ekonomik faktörler dışında kalan diğer sosyal, kültürel, kurumsal, siyasal, yönetsel, dinsel ve etik faktörler genelde ihmal edilmiştir. Şekil 2.1.'deki neden-sonuç diyagramında vergi ödeme ve vergi ödememe karar ve tercihlerini belirleyen tüm faktörler topluca gösterilmiştir (Aktan ve Çoban, 2006: 138);

Şekil 2.1. Vergi Ödeme(me) Karar ve Tercihlerini Belirleyen Başlıca Faktörler
(Kaynak: Aktan ve Çoban, 2006: 138).

Şekil 2.1’de yer alan ekonomik faktörlere bakıldığında vergi adaleti, vergi afları, vergi cezaları, ideal vergilendirme ilkeleri, vergi yönetiminin kalitesi, vergi denetiminin etkinliği, vergi oranlarının vergi ödeme gücüne göre belirlenmesi gibi hususlar bireylerin, devlete olan güvenlerini doğrudan etkilemektedir. Örneğin ekonomik bir faktör olan vergi aflarının belirli bir kesime yapılması ya da düzenli vergi ödeyen kişilerin bu aflarlardan yararlanmayarak, paranın zamansal değeri açısından zarara uğramaları, kişilerin vergi ödemeye karşı olan güvenlerini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca kayıtsız ekonomiye karşı olan denetimin etkin olarak gerçekleştirilmediği durumlarda bireyler ya da kurumlar, cezalandırmanın olmadığına veya cezaların caydırıcı olmadığına yönelik bir algılama içerisine girmektedirler. Vergi

yönetimine ve denetimine karşı güven eksikliğine sebep olan bu durumlar kayıtsız ekonominin artmasına neden olmaktadır.

Geleneksel vergileme teorisinde vergiye gönüllü uyumu belirleyen en önemli faktör olarak, ekonomik faktörler ele alınmıştır. Bu çerçevede verginin konusu ve bireylerin ödeme gücü, yükümlülerin vergi yükünü hissetme dereceleri, vergi baskısı ve vergi tazyiki, vergilemede yükümlünün adalet ve eşitlik algılaması, yükümlülerin verginin harcadığı yerler konusundaki algılamaları, kamu hizmetlerinden yararlanma düzeyi, mali rant ve mali sömürü gibi faktörlerin bireylerin, vergi ödeme ya da ödememe karar ve tercihlerini belirlemede etkili olduğu kabul edilmiştir. Bireylerin vergiye yönelik psikolojik tutumlarını ve davranışlarını belirlemede etkili olan faktörlerden birisi de verginin ne üzerinden alındığı ve vergilemede ödeme gücünün dikkate alınıp alınmadığıdır.

Vergilemede ödeme gücünü tespit eden dolayısıyla verginin ne üzerinden alındığını belirleyen ekonomik göstergeler gelir, servet ve tüketim harcamalarıdır. Gelir, özellikle şahsılık özelliği nedeniyle tercih sebebi olmaktadır. Bunun yanında gelir unsurunun ortaya çıkardığı adaletsizlik algısı ve gelirin tasarrufa ayrılan kısmının da vergileme kapsamına alınması ve gelirin ödeme gücü göstergesi olarak tercih edilmesi açısından tüketim harcamalarının vergilendirilmesi ön plana çıkmaktadır (Aktan ve Çoban, 2006: 138).

Sosyal, kültürel ve kurumsal faktörler birlikte ele alındığında, örf ve adetlerin, sosyal sermayenin, sosyal normların, toplumların sahip olduğu kültürel değerlerin bir vergi bilincinin oluşmasına hizmet ettiği görülmektedir. Bu faktörlerin bileşiminden toplumların tarihsel gelişimi içerisinde bir kolektif bilinç ortaya çıkmaktadır. Kolektif bilincin bireysel boyutu olan vatandaşlık bilincinin bir gereği de

vergi ödeme yükümlülüklerinin yerine getirilmesidir. Diğer deyişle vergi bilincinin oluşmasıdır. Bu konuda bireyleri motive eden unsur da güven olgusudur.

Sosyal normlar, esasen bir toplumun kültürünü oluşturan ve değerlerini yansıtan faktörlerdir. Bir toplumun kültürel alt yapısı ile vergiye gönüllü uyum arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Ahlaki değerlerini belirli örf ve adetlere bağlayan toplumlarda vergi kültürü de gelişmiş seviyededir. Toplumsal yaşamda güven, erdem, demokrasi kültürü, kurumsallaşma, sosyal normlar ve benzeri unsurlar sosyal sermayeyi oluşturmaktadır. Sosyal sermayesi güçlü olan toplumsal kültürde vergi bilincinin yerleşmesi daha hızlı gerçekleşmekte, böylece vergiye gönüllü uyum da kolaylaşmaktadır (Aktan ve Çoban, 2006: 148). Aile kurumu da vergiyi ilgilendiren unsurlar barındırmaktadır. Kişi başı gelir, aile ölçeği (kaç kişiden meydana geldiği), bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı, kadının iş hayatındaki yeri ve önemi gibi hususlar vergiye karşı tutumları etkilemektedir (Çomaklı, 2008: 220).

Şekil 2.1’de dinsel faktörler başlığı altında sıralanan faktörler dinler ve inançlar, suçluluk duygusu, görev ahlakı, sosyal stigma (damgalama) ve etikdir. Aynı şekilde suçluluk ve sorumluluk duygusu, görev ahlakı ve toplum tarafından dışlanma/damgalanma korkusu (sosyal stigma) gibi etik sebepler bireylerin kendilerini psikolojik olarak rahat ve güvende hissetmeleri için vergi ödemeye uyum göstermelerine neden olmaktadır. Eski dönemlerden itibaren inanç sistemleri ile devlet yönetimi arasındaki ilişkiler bireylerin hayatları ve toplum düzeninin oluşturulması açısından belirleyici olmuştur.

Dinsel inanç ile gönüllü vergi ödeme eğilimi arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Yaşamını önemli ölçüde dini referanslara dayalı olarak sürdüren bireyler, doğal olarak kutsal kitaplar ve diğer dini referansların vergileme konusundaki emir ve

tavsiyelerine uyma eğilimi gösterirler. Örneğin İslam inancındaki zekat, haram ve faiz gibi kavramlar bireylerin ekonomik ilişkileri üzerinde son derece etkili olan kavramlardır. Bunun yanında bireylerin sahip olduğu ödev ve sorumluluk ahlakı da hem din ile hem de din dışı toplumsal normlarla belirlenmiş olan anlayışlar olarak kişinin vergi ödeme eğilimlerini etkilemektedir (Aktan ve Çoban, 2006: 150). Ayrıca beyana dayalı olan vergiler söz konusu olduğunda doğru bilgilerin paylaşılması, vergi kaçırma ve vergiden kaçınma gibi yollara başvurulmaması yine dini ve ahlaki değerleri ilgilendiren konular olarak değerlendirilmektedir (Çomaklı, 2008: 218).

Şekil 2.1’de bireylerin vergi ödeme(me) kararlarını etkileyen siyasi ve yönetsel faktörler, katılımcılık, yerinden yönetim, yönetimin ve siyasi sistemin kalitesi, yönetim ve devlete güven olarak sıralanmaktadır. Bireylerin devlet yönetimine olan ilgi düzeyi ve katılımı vergiye olan bakış açılarını etkilemektedir. Formel görev ve sorumluluk sistemi içerisinde girmeyen ve zorlamaya dayalı olmayan, kurumsal çıkar kaygısıyla ortaya konan davranışları tanımlayan “kurumsal vatandaşlık davranışı” bu durumu ifade etmektedir. Gönüllülük esasına dayanan bu katılımcı vatandaşlık düzeyi devlet yönetiminin daha etkin ve verimli işlemesi için görev ve sorumlulukların ötesine geçen bir bağlılığın göstergesidir (Aktan ve Çoban, 2006: 149).

Bireylerin devlete olan güvenlerinin en belirgin şekli katılımcılık düzeyleridir. Devlet ile vatandaş arasındaki güven seviyesinin yüksek olması denetim sistemine olan ihtiyacın azalmasına neden olacaktır. Böylece denetimden kaynaklanacak maliyetlerin de düşeceği bir ortam oluşmaktadır. Vatandaşın hukuk sistemine olan güveni, cezaların caydırıcı olduğuna dair algının yerleşmesine, vergi mükelleflerinin hem cezalardan sakınmalarına hem de gönüllü vergi uyumuna sebep olacaktır (Torgler, 2003: 7). Bu güvenin gerçekleşmesi için ön koşul, yönetim ve siyasi

sistemin niteliğidir. Vatandaşın beklentilerini karşılayan, yolsuzluk vb. uygulamaların olmadığı, hizmetlerin eşit olarak yerinde ve zamanında sunulması gibi yönetimi ilgilendiren unsurların vatandaşlar tarafından algılanma düzeyi güven olgusunu da etkilemektedir.

Bireylerin, siyasal iktidarı benimseme durumu da vergiye olan bakış açısını etkilemektedir. Parlamenter demokrasilerde siyasi iktidara sahip olan siyasi partilerin uyguladıkları programların içinde kamu harcamaları ve vergi uygulamalarının yapısı da yer almaktadır. Seçim sonucunda yönetimi üstlenen siyasi partiler, seçmenlerine veya muhaliflerine yönelik alacakları bu kararlarla hem ülkenin hem de kendilerinin geleceğini belirlemektedirler. Bu durumda kendisini iktidarla özdeşleştiren bireyler, vergi ve benzeri kararlara destek verme eğilimi göstereceklerdir. Tam tersi durumda ise vergi vermeme veya kaçınmaya kadar gidebilecek muhalif tavırlar sergileyen kitleler de söz konusu olacaktır (Çomaklı, 2008: 219-220).

Bireylerin ideolojik görüşleri de vergiye karşı olan tutumlarını etkileyebilmektedir. Örneğin liberal anlayışta devletin gücünün olabildiğince azaltılması böylece vergilerin de düşürülmesi görüşü hakimdir. Özel mülkiyete müdahalenin olmadığı özgür bir toplumsal yapıyı idealize eden liberallerin vergi ödeme eğilimlerinin düşük seviyede olduğu söylenebilir (Aktan ve Çoban, 2006: 151). İnançtan ideolojiye kültürden ekonomiye kadar birçok faktör bireylerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Bu tutum ve davranışlar bireylerin vergi ödeme/ödememe, doğru bilgilerin paylaşılması ya da gizlenmesi gibi tepkisel sonuçların kaynağını da oluşturmaktadır.

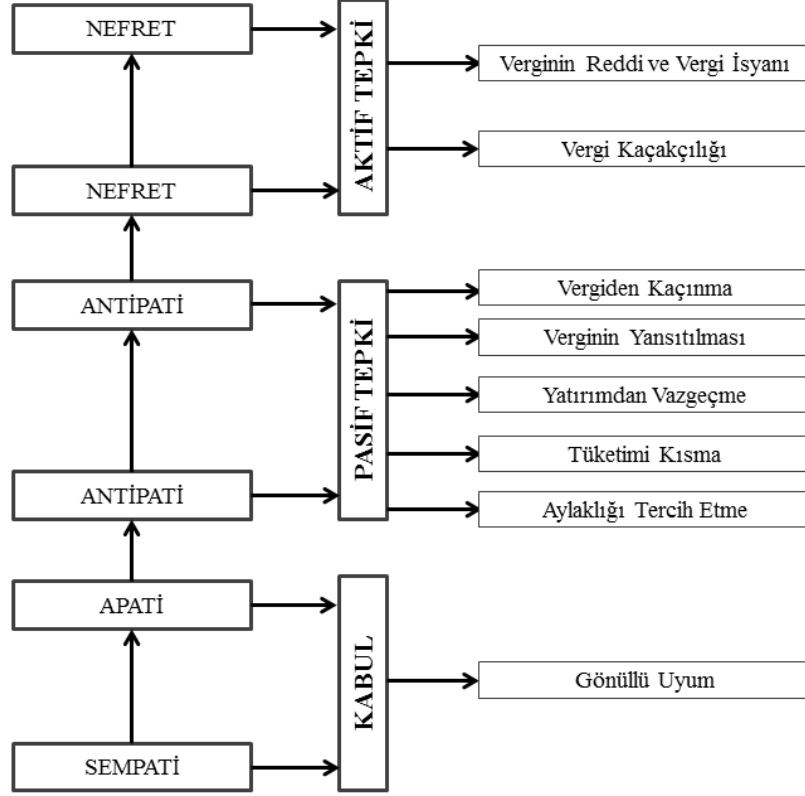
2.5.2. Vergileme Karşısında Vatandaş Eğilimleri

Vergi, vergi ödemekle yükümlü mükelleflerin gelirinde belirli bir miktarda azalmaya neden olmasının yanında yasal zorlamalara muhatap olan vatandaşlar üzerinde olumsuz yönde tepkilere neden olmaktadır.

Vergi oranları ağırlaştıkça vergiye karşı gösterilen davranış şekilleri olumsuz yönde gelişmektedir. Ancak vergiye karşı tepkileri belirleyen tek neden ağır vergiler değildir. Bunun yanı sıra temsilsiz vergileme ve adaletsiz vergileme de vergiye karşı tepkilerin oluşmasında etkili olmaktadır. Temsilsiz vergilemede toplum, yetki vermediği bir otorite tarafından vergilendirilmektedir. Bu açıdan, temsilsiz vergilemenin “yetkisiz vergileme” olarak da ifade edilmesi mümkündür. Adaletsiz vergileme ise vergi yükünün toplumu oluşturan bireyler arasında adil ve dengeli bir şekilde dağıtılmamasıdır (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2006: 164). Bu unsurların güven algısını da etkilediği görülmektedir. Güven algısının düşük olması da vergiye karşı psikolojik tepkilerin gösterilmesi ile sonuçlanmaktadır. Devlet ile birey arasındaki vergi ilişkisi psikolojik bir sözleşme olarak nitelendirildiğine göre bu sözleşme, her iki tarafın görev ve sorumluluklarını karşılıklı güven esasına göre yerine getirmesi, vergi etiğini ve genel manada kamu etiğini artırdığı gibi sosyal ve ekonomik refahın da artırılmasını sağlamaktadır (Kitapçı, 2013: 175).

Ayrıca vergi yükümlüleri diğer vergi mükelleflerinin vergi ödeme konusunda kendileri gibi hareket etmediğini hissetmeleri durumunda vergi denetiminin gereği gibi yerine getirilmediğini düşünerek, devlete olan güvenlerinin azalması söz konusudur. Bu durum vergi psikolojisi açısından “şartlı işbirliği” (*conditional cooperation*) olarak ifade edilmektedir. Bu noktada psikolojik vergi sözleşmesinin gerçekleşme koşulları ve sonuçları, vergi mükellefleri tarafından

yorumlanmakta ve çeşitli şekillerde tepkilere neden olmaktadır (Frey ve Torgler, 2004: 2-3). Burada kişilerin, devletin belirli şartları yerine getirmesi durumunda, şartlı olarak işbirliğine gittikleri ifade edilmektedir.

Şekil 2.2. Vergilemede Tutum-Tepkime Spektrumu
Kaynak: (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2006: 166).

Şekil 2.2’de mükelleflerin vergiye karşı gösterdiği tepkilerin, tutumlara göre değişimi ele alınmaktadır. Buna göre vergi oranlarının yükselmesi, güvensizlik, ekonomik kriz vb. gibi nedenlerle mükelleflerin vergiye karşı gösterdiği tutumlar negatif tepkiye yol açmaktadır. İlk aşamada vergi uyumu şeklinde ortaya çıkan sempati hali, öncelikle apati (ilgisizlik) haline dönüşmekte, bu sebeplerin daha olumsuz şekilde etkilemesi sonucunda antipatiye ve son aşamada nefrete dönüşebilmektedir (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2006: 165). Bu tutumların neticesinde “kabul” olarak gösterilen tepki,

başlarda “pasif” tepkiler şeklinde ortaya çıkmakta, antipati ve nefret ile birlikte “aktif” tepkiye dönüşmektedir.

2.5.2.1. Vatandaşın Vergi(leme)ye Karşı Pasif Tepkisinin Boyutları

Vergilere karşı tepkilerin ilk aşaması olarak ele alınan pasif tepki aşaması; aylaklığın tercihi, tüketimin kısılması, üretimin azaltılması ve yatırımdan vazgeçilmesi gibi dolaylı tepkilerden oluşmaktadır. Ayrıca vergi yansımaları ve vergiden kaçınma gibi tepkilerin de bu aşamada değerlendirilmesi mümkündür.

Vergi oranlarındaki artışlar, mükelleflerin davranışları yönünden öncelikle pasif tepki özelliği göstermektedir. Çünkü vergi oranlarındaki artış öncelikle kullanılabilir gelir seviyesini azaltmakta ve mükelleflerin, karar ve tercihleri üzerinde etkili olabilmektedir. Vergiler, mükellef davranışları açısından iki tür etki meydana getirebilir. Birincisine “gelir etkisi” (*income effect*), ikincisine de “ikame etkisi” (*substitution effect*) denilmektedir. Dolayısıyla mükelleflerin vergi artışı nedeniyle sergileyeceği davranışların, vergilerin meydana getireceği etki türlerine göre değişeceği söylenebilir (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2006: 165). Burada mükellef, ödediği vergi miktarının neden olduğu gelir kaybını telafi etmek amacıyla daha fazla çalışabilir veya çalışma arzusunu kaybederek aylaklığı tercih edebilir.

Vergi oranlarındaki artışın mükellef davranışları üzerinde nasıl bir değişmeye neden olacağının tespiti açısından ikame etkisi önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü vergi yükü artan mükellefler aylaklığı tercih edebilmekte, üretim ve tüketim tercihlerinde değişiklik yapabilmektedir. Bir başka deyişle ikame etkisi, mükellef davranışlarında vergi artışı öncesine göre saptırıcı etkiler meydana getirmekte gerek

bireysel, gerekse sosyal açıdan refah kaybına neden olabilmektedir (Akdoğan, 1999: 98).

Vergi mükellefleri ve devlet arasındaki mali değişim ilişkisi, fayda ve güven ekseninde gerçekleşmektedir. Fayda ilişkisi, kamusal mal ve hizmetler ile vergi miktarları arasındaki mali dengenin ifadesidir. Vergi mükellefleri ödedikleri vergiyi, topluma bir katkı olarak sunmakta ve karşılığında beklediği faydaları almak istemektedir. Bu dengenin vergi miktarı lehinde bozulduğu takdirde vergi mükellefleri, vergilerini ödememe veya ödemeyi geciktirme eğilimi gösterebilmektedirler (Kitapçı, 2013: 177-178). Bir diğer ifadeyle devlet ile vatandaş arasındaki güven bağını bozan taraf olarak, gerekli cezaya razı olma pahasına vergiye karşı bireysel tepkiler ortaya çıkmaktadır.

Vergiye karşı gösterilen tepkilerden ilki aylaklığı tercih etmedir. Genel olarak vergilerin ikame etkisinden kaynaklanan aylaklığı tercih etmede, çok çalışarak çok vergi ödemektense çalışmamanın tercih edilmesi söz konusudur. Vergi oranlarındaki artış, kullanılabilir geliri azaltmakta ve çalışmaya kıyasla aylak kalmanın maliyetini düşürmektedir. Ancak aylaklık tercihinin sürdürülebilirliği mümkün değildir. Dolayısıyla mükelleflerin aylaklık tercihleri belirli bir zamanla sınırlanmaktadır. İkame etkisi nedeniyle aylaklık tercihinin sürekli bir hal alması zamanla kayıt dışı faaliyetlere yönelmeye sebep olabilmektedir (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2006: 166).

Aylaklığı tercih etmenin psikolojik nedenlerinden birisi de devlet ile olan güven bağlarının zedelenmesinden kaçınmaktır. Etik güven olarak ifade edilen bu durum, etik değerleri yüksek olan vergi yükümlüsünün vergi ödememenin ortaya çıkaracağı ahlaki maliyete (suçluluk, utanma duygusu, saygı ve itibarında azalma,

toplum tarafından dışlanma) katlanmaktansa çalışmayarak vicdanen rahat hissetme refleksidir (Kitapçı, 2013: 183).

Vergiye karşı pasif tepkilerden birisi de tüketimi ve tasarrufu kısımadır. Tüketim ve tasarruf şeklinde kullanılan gelir üzerinde vergileme ile oluşan baskı hissi, bireyleri önce lüks tüketimde ve tasarruf eğiliminde azalışa yöneltmekte, zamanla diğer harcama kalemlerinden vazgeçmeye sevk etmektedir. Burada temel amaç ödenen verginin, kişisel gelirden neden olduğu azalmanın mümkün olduğu kadar giderilmesi ve yapılmak zorunda olan harcamalarla eldeki gelir arasındaki dengenin yeniden sağlanmasıdır (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2006: 167).

Tüketicilerin, tüketim ve tasarruf kısıma şeklinde gösterdikleri tepkinin endüstri sektöründeki biçimi, üretimi azaltma şeklinde gerçekleşmektedir. Talep düzeyinde meydana gelen azalma, dolaylı olarak arz seviyesini de daraltmaktadır. Ayrıca hammadde, yarı mamul ve hizmetlerde meydana gelen fiyat ve vergi artışları da üretim kapasitesinin azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu tepkiler, tarım sektöründe olduğu gibi tamamen güvensizlik nedeniyle de ortaya konmaktadır (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2006: 167). Başka bir ifadeyle artan vergiler üreticiler açısından ek bir maliyete neden olduğundan üretim azalacak, mükelleflerin üzerinde oluşan bu baskı bir anlamda bütçelerinde olumsuz yönde değişiklik yaşanmasına neden olacaktır.

Vergiye karşı gösterilen pasif tepkilere bir diğer örnek yatırımdan vazgeçmedir. Artan vergiler nedeniyle yatırımcıların yatırım sonrası kazançlarının önemli bir kısmını devlete aktarmaları, güvensiz piyasa koşulları, ekonomik kriz gibi nedenlerle yatırımın kârlılığını azaltıcı etki göstermekte, yatırımcının parasını başka araçlarda değerlendirmesiyle sonuçlanmaktadır (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2006: 167).

Bu durumun önüne geçilmesi için yeni yatırımların teşvik edilerek, vergi indirimi sağlanmakta ve yatırımcının güvenini kazanmak amaçlanmaktadır.

Pasif tepki aşamasında ortaya çıkan ve yukarıda değinilen tepki türleri genel olarak vergi gelirlerinde bir azalmaya neden olmaktadır. Bu aşamada vergi gelirleri açısından herhangi bir azalma oluşturmayan vergi yansıması ve yasal açıdan sorun teşkil etmeyen vergiden kaçınma da mükelleflerin sergilediği olumsuz tepkiler arasında ele alınabilir. Verginin yansıtılması, ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle diğer tepki türlerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık, vergi yansımasının vergi yükünün başkalarına aktarılmasını hedef alması noktasında ortaya çıkmaktadır. Verginin yansıtılması, esasen vergiyi üstlenen bir mükellefin bu vergi nedeniyle oluşan yükü, çeşitli araçlar kullanarak diğer kişilere aktarmasıdır. Vergi yansıması diğer tepki türleri ile karşılaştırıldığında, devlet açısından vergi kaybının oluşmadığı bir tepki türüdür. Ancak bu yöntem devletin vergi yükünün toplumda dengeli dağılımını sağlama görevi açısından olumsuz etkiler meydana getirmesi nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2006: 168).

Mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini azaltmasının, yasalara uygun biçimde yerine getirilmesi durumunda vergiden kaçınma söz konusu olmaktadır. “Vergi kaçırma”(taxevasion / fraud) ile karıştırılan "vergiden kaçınma"(taxavoidance), bir kimsenin vergi yükümlülüğünü yasalara uygun olarak azaltması şeklinde tanımlanmaktadır. Suç olarak değerlendirilen vergi kaçırmaya göre vergiden kaçınma, kural olarak suç teşkil etmemektedir. Çünkü bu tepki türünde kanunlar karşısında suç teşkil edecek herhangi bir itaatsizlik söz konusu değildir. Bu nedenledir ki vergi kanunlarında vergiden kaçınma faaliyetlerini cezalandırmayı hedef alan hükümler bulunmamaktadır.

Vergiden kaçınma, uygulamada birçok şekilde gerçekleşebilmektedir. Ancak genel olarak bunları iki grup altında toplamak mümkündür. Buna göre mükellefin vergiyi doğuran olayın ortaya çıkması bakımından vergi konusu ile ilişki kurması birinci gruptaki vergiden kaçınma faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir. İkinci gruptaki vergiden kaçınma ise, mükelleflerin vergi kanunlarının boşluklarından yararlanması ve bu şekilde vergi yüklerini hafifletmesi olarak değerlendirilmektedir. Burada vergiyi doğuran olayın ortaya çıkması bakımından vergi konusu ile ilişki kurulmakta, ancak bu ilişki vergi kanunlarındaki boşluklar sayesinde yasaya uygun olarak gizlenebilmektedir (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2006: 168). Vergiden kaçınmanın bir diğer yolu da, ülkeler arasındaki uygulama farklılıklarından (vergi cennetleri gibi) yararlanarak vergi ödevlerinin asgariye indirmeye çalışılmasıdır (Şahin, 2011: 50).

Vergilerin artışı ve adaletsiz bir şekilde dağıtılması karşısında vergi mükellefleri yukarıda sayılan dolaylı tepkileri sergilemektedir. Kanunun öngördüğü şekilde cezai bir yaptırımı olmayan bu pasif tepkiler sonucunda ceza almayacağını bilen vatandaşlar devlete karşı bir memnuniyetsizlik göstererek bu tepkileri vermektedir.

2.5.2.2. Vergiye Karşı Vatandaşın Aktif Tepkisi

Vergiye karşı vatandaşların tutumlarının ve davranışlarının olumsuz sonucu ortaya çıkan aktif tepki aşaması, kişilerin devlete karşı güven açığının en üst seviyede olduğu durumdur. Vergiye karşı nefret duygusu, kanunlara karşı muhalefet şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu itaatsizlik doğası gereği suç sayılmakta ve yakalanma durumunda cezalandırmayı gerektirmektedir. Buna göre mükellefler kanuna karşı hile ve aldatmacalarla vergi yüklerini hafifletme çabasına girmektedir. Başlangıçta bireysel

özellikler arz eden tepkiler zamanla toplumsal hale gelmekte ve devletin varlığını tehdit eden olayların yaşanmasına neden olabilmektedir (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2006: 169).

Bireylerin vergi ödememe yönünde aktif tepki eğilimlerinin temel nedenleri devlete olan güvenin azalması ve toplumun genelinde (referans gruplarında) vergi kaçakçılığının olduğuna dair algının bahane gösterilmesidir. Bu stratejik davranış, vergi kaçırmanın meşrulaştırılması olarak görülmektedir. Diğer yandan devlete olan güvenini çeşitli sebeplerle yitiren vergi mükellefleri, bunun karşılığında devleti cezalandırma eğilimi göstermektedirler (Kitapçı, 2013: 185). Kayıt dışı ekonomi ve suç ekonomisi olarak da ifade edilen bu durum (Biberioğlu, 2006: 42) vergi kaçakçılığı ve vergi reddi/isyanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle vergi mükelleflerinin devlete karşı güvensizlikleri sonucu ortaya çıkan aktif tepkileri, vergi kaçırma veya vergi vermeme gibi kendilerinde meşru gören iki davranış biçiminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Vergi kaçakçılığı, mükelleflerin vergi yükümlülüklerini azaltmak veya ortadan kaldırmak amacıyla yasadışı yollara başvurmalarıdır. Allingham ve Sandmo (1972: 338) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, vergi kaçırma ile ilgili kararların belirsizlik ortamında alındığı ortaya konmuştur. Mükellefin beyan ettiği gelirin, gerçek gelirinin altında olması durumunda cezalandırmanın ancak kamu yönetiminin tespitiyle mümkün olabileceği, aksi durumda mükellefin bu uygulamadan kazançlı çıkacağı ifade edilmiştir. Bu durumda mükellef aldığı riskin getirisi ile cezalandırma ihtimalini karşılaştırarak, vergi kaçırma ile elde edeceği getirinin, olası bir yakalanma durumunda yükleneceği ceza tutarından fazla olacağını tespit ettiğinde vergi kaçırarak, aksi

durumda vergisini ödeme yolunu tercih edecektir. Vergi idaresiyle yürütülen bu riskli ilişki vergi kumarı (*taxgamble*) olarak adlandırılmaktadır (Lovely, 1994: 30).

Mükellefler, yürürlükteki vergi sisteminde verginin geç ödenmesi halinde uygulanan gecikme faizi ve cezası, piyasa faiz oranlarının altında ise, denetim düşük ve cezai unsurlar caydırıcı değilse reel geliri azaltan vergi uygulamalarından kurtulmanın yollarını arayacak ve kayıtsız ekonomiyi tercih edecektir (Biberioğlu, 2006: 41).

Vergiye karşı tepkiler arasında mahiyeti gereği daha etkili sonuçlar meydana getiren bir tepki türü de verginin reddidir. Bu tepki türü, kolektif ve organize bir şekilde gerçekleşen zamanla vergi isyanına dönüşen eylemlerdir. Vergi kaçakçılığında vergilerin ödenmemesi gizli ve hileli şekilde gerçekleşirken vergi reddi ve isyanında bu fiil açık bir şekilde yapılmaktadır. Bu olaylar genel olarak şiddet eylemlerini de içeren, protesto gösterileri şeklinde çeşitli taleplerin dile getirildiği toplumsal olaylardır (Aktan, Dileyici, ve Saraç, 2006: 169).

Sonuç olarak devlete karşı gösterilen aktif ve pasif tepkiler, devlet ile mükellef arasındaki güveni sarsmakta ve devletin işleyişini zedeleyerek kanunsuzluğun toplumsal bir olgu haline gelmesine ve kargaşa durumunun oluşmasına yol açmaktadır. Bu kanunsuz durumlar gerek bireylerin ceza alması ve toplumdan soyutlanması ile gerekse devletin gelir kaybına uğraması ile sonuçlanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çalışmanın bu bölümünde vatandaş ile devlet kurumları arasındaki güven ilişkisi, vergi mükellefleri açısından yapılan bir anket çalışması ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİYE KARŞI GÜVEN ALGILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Çalışmamızda kullanılan anket uygulaması Uşak ili Vergi Dairesine 2017-2019 yıllarında 12000 faal vergi mükellefinin kayıtlı olduğu ilgili vergi dairesi istatistiklerinden elde edilmiş olup 201 vergi mükellefine uygulanmıştır. Bu çalışma sosyal sermaye unsuru olan güven kavramının devletin en önemli gelir kaynağı olan vergileri ödeyen mükellefler tarafından nasıl algılandığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. İlk bölümde mükelleflerin demografik özelliklerini saptamaya yönelik sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise vergiye ve vergilemeye yönelik güven algıları incelenirken; vergi ahlakı, devlete bağlılık, vergilerin kullanıldıkları alanlar, vergi adaleti, vergi afları, vergi sisteminin karmaşıklığı, vergilerin sayısı ve vergi oranları gibi faktörlerin etkisi de değerlendirilmiştir.

3.1. Araştırmanın Problem Cümlesi ve Alt Problemleri

Araştırmanın problemi “Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı nasıldır?” şeklindedir.

Araştırmanın alt problemleri şu şekildedir.

1. Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?”

2. Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mezuniyet durumuna göre farklılık göstermekte midir?”

3. Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı aylık gelire göre farklılık göstermekte midir?”

4. Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mesleğe göre farklılık göstermekte midir?”

5. Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mükellefiyet süresine göre farklılık göstermekte midir?”

3.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının belirlenmesi ve algının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda ihtiyaç duyulan veriler anket yöntemi ile elde edilebileceğine karar verildiğinden anket formu tasarlanmıştır. Formda araştırmaya dâhil olan bireylerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi demografik özelliklerini ortaya koymaya yönelik soruların yanı sıra; vergi dairelerine duydukları güven düzeylerini tespit etmeye, güven düzeylerinin düşük olduğunu belirten bireylerin kamu kurumlarına yönelik bu güven algısının hangi unsurlardan kaynaklandığını tespit etmeye yönelik sorular da yer almıştır.

3.3. Araştırmanın Önemi

Vatandaşlar ile devlet arasında ki ilişkiler yasal düzenlemeler ile belirlenmiş olsa da ilişkilerin, işleyişe olumsuz etki eden konuların başında güven sorununun

geldiği söylenebilir. Yönetim ile vatandaş arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulabilmesi için “güven” kavramı en temel unsurlardan birisidir. Devletin vatandaşla, vatandaşın da devlete ne kadar güven duyduğu veya güven duyması için gerekli unsurların neler olduğu, genellikle kamu yönetiminin işleyişiyle kendini göstermektedir. Devlet ile vatandaş arasındaki güvensizlik olgusu, kamu yönetiminin işleyişini de olumsuz etkilemektedir. Bu durum yönetimin yozlaşmasına sebep olmakta ve vatandaş ile yönetim arasındaki ilişkiyi kısır döngü içine sokmaktadır.

Ayrıca kişilerin temel haklara ve özgürlüklere erişimleri konusunda karşılaştıkları güçlükler, ihlaller veya hakların kullanılmasında yaşanan aksaklıklar ile hukuk devletinin gereklerinin yerine getiril(e)memesi, kamu yönetiminde etkin ve verimli bir işleyişin gerçekleşt(e)memesi gibi değişik biçimlerde ortaya çıkan sorunların temelinde güvene dayalı ilişkilerin kurulamamış olduğu söylenebilir. Kısaca çeşitli faktörlerin altındaki neden güven sorunudur denilebilir. Toplumsal yaşamda bireylerin, ortak bir yaşam alanını paylaşabilmesi ve toplumsal düzenin korunabilmesi için birbirlerine ve toplumsal sistemin önemli unsurları olan kurumlara ve kuruluşlara inanması ve güvenmesi gerekmektedir. Kısaca güven sadece toplumsal ilişkilerde değil toplumun devlet ile olan ilişkilerinin sağlıklı sürdürülebilmesinde de önemlidir.

Tez toplumsal ilişkilerin kaynağını oluşturan sosyal sermayenin önemli bir unsuru olan güven kavramının, Uşak ilinde vergi mükelleflerinin güven algısı üzerine yapılacak bir çalışma ile literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Devletin gerçek ve tüzel kişilere yüklediği ekonomik yükümlülük olarak açıklanan verginin, kamu gelirlerinin yaklaşık %80-90’lık kısmını oluşturduğu dikkate alındığında, vergi mükelleflerinin güven algılarında etkili olan faktörlerin incelenmesinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Mükelleflerin güven algısının irdelendiği çalışmada; güven algısına etki

eden faktörlerin neler olduğu, güvenin mükellef davranışlarına nasıl yansıdığı ve vergi mükellefleri gözüyle devlete olan güvenin boyutu ele alınmıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilecek araştırmada mükelleflerin kamu kurumlarına yönelik güven algılarına etki eden faktörlerin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırma ile hedef kitlenin Türkiye’deki kamu kurumlarına yönelik güveninin ne düzeyde olduğuna ve kamu kurumlarına yönelik güven oluşumunu etkileyen kriterlerin neler olduğuna yönelik de verilere ulaşılması hedeflenmiştir. Çalışma kapsamında eğitim düzeyi ve yaş değişkenleri açısından kamu kurumlarına yönelik güven algısının, grup ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa sahip olup olmadığının ortaya konması da amaçlanmıştır.

3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın saha çalışması Uşak Defterdarlığına bağlı faal vergi mükellefleridir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen araştırmada; vergi dairelerinin hizmetlerini yönelttikleri ve bu hizmetlerin kullanıcısı olan vergi mükelleflerinin kamu kurumlarına yönelik güven algılarının şekillenmesinde etkili olan faktörlerin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırma ile hedef kitlenin Türkiye’deki kamu kurumlarına yönelik güvenlerinin ne düzeyde olduğuna ve kamu kurumlarına yönelik güven oluşumunu etkileyen kriterlerin neler olduğuna yönelik verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın kısıtlılığı 2017- 2019 yılları arasında Uşak vergi dairesine bağlı vergi mükellefleridir. Araştırma yapılan zamanla sınırlıdır.

3.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının belirlenmesi ve algının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi amacıyla belirlenen araştırma modeli teknik açıdan betimsel ve ilişkisel tarama modeli çerçevesinde oluşturulmuştur. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar 2016, 97).

3.6. Araştırmanın Hipotezleri

H₁: Uşak ilindeki vergi mükellefleri, vergilendirmeye ve vergi kurumlarına güven duymaktadır.

H₂: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

H₃: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.

H₄: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı aylık gelire göre farklılık göstermektedir.

H₅: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mesleğe göre farklılık göstermemektedir.

H₆: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mükellefiyet süresine göre farklılık göstermektedir.

3.7. Araştırmanın Örneklemi

Evren araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği büyük bir küme olma özelliği taşımaktadır. Ortak özellikleri olan canlı ve cansız her bir eleman bir evren oluşturabilmektedir. Araştırmacı tarafından belirli noktalara dayalı olarak farklı büyüklükte oluşturulabilse de araştırmalarda evrene ulaşılması güç hatta kimi zaman imkânsız olabilmektedir. Her araştırmanın amacına yönelik kendine özgü bir evreni vardır (Karasar, 2016: 147).

Bu araştırmanın evreni 2017-2019 yılları arasında Uşak ilinde yaşamakta olan 18 yaş ve üzeri vergi mükellefi bireylerden oluşmaktadır. Araştırma süresince çeşitli sebeplerden ötürü araştırma için belirlenen evrendeki her bireye ulaşamayabilir. Bu noktada çalışmalar evreni en iyi şekilde temsil edecek olan örneklem üzerinden yürütülebilmektedir. Örneklemenin evreni temsil edebilirliği oldukça önemli bir durumdur. Bu bağlamda çeşitli örnekleme yöntemleri bulunmaktadır. Örnekleme evrenden örnek alma şeklidir. Bu noktada en temel kural yansızlıktır. Literatürde ideal örnekleme ulaşmak için kullanılan örnekleme yöntemleri olasılıklı ve olasılıklı olmayan örnekleme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Karasar, 2016: 148-150). Büyüköztürk ve arkadaşlarına (2017: 85) göre olasılıklı örnekleme evrenden belli olasılıklar ile çekilen birimlerden oluşturulan bir örneklem için gelişen bir süreç iken olasılıksız örnekleme de evrenden birim çekme işleminde bir olasılık söz konusu değildir.

Bu araştırmada araştırma örneklemini amaçsal örnekleme yöntemi ile ulaşılması planlanmıştır. Bu örnekleme yöntemi olasılıklı olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Bu yöntem çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından en uygun ve ulaşılabilirlik açısından en yakın elemanları örnekleme dahil etmeyi temel almaktadır. Sonuçların evreni temsil edebilirliğini etkileyen bir diğer faktör ise örneklem

büyükliğıdür. Örneklem büyüklüğünün ne kadar olmasına karar vermeden önce araştırmanın evreninin tanımlanması önemlidir. Örneklem büyüklüğünün kararlaştırılmasında araştırmanın türü temel alınan noktadır (Büyüköztürk ve ark., 2017: 93-96).

Bu çalışma nicel bir araştırma olduğu için örneklem hacmi seçiminin bir sistematige dayanması gerekmektedir. Özellikle ölçekli çalışmalarda değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinin söz konusu olduğu çalışmalarda sürekli değişkenlerde tahmine dayalı olan örneklem hacmi formülü “ $n=[n_0/(1+(n_0/N))]$ ” ve “ $n_0= [t*S/d]^2$ ” kullanılmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2017: 98). Bu çalışma için uyarlandığında beşli likert tipine dayalı ölçekler kullanması söz konusu olduğu düşünüldüğünde, maddelere verilen yanıtların ortalama tahmini içinde sapma miktarı yani $d=.06$, standart sapma $.4$ ve güven aralığı için $\alpha=.05$ baz alınmıştır. Güvenilirlik düzeyine karşılık gelen t değeri 1.96 ’dır. Uşak ili Vergi Dairesine 2017-2019 yıllarında 12000 faal vergi mükellefinin kayıtlı olduğu ilgili vergi dairesi istatistiklerinden elde edilmiştir. Buradan hareketle elemanları formüle yerleştirdiğimizde işlem sırası aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$n_0= [t*S/d]^2$$

$$n_0= [1.96*.4)/.06]^2=170.74$$

$$n=[n_0/(1+(n_0/N))]$$

$$n=[170.74/(1+(170.74/12000))]=168.34$$

Buna göre bu araştırmada örneklem büyüklüğü 169 alınabilir. Bu bağlamda en az 169 vergi mükellefi ile görüşme yapılması gerekmiştir. Araştırma kapsamında 201 birey ile görüşme yapılmıştır. Toplanan anketlerden 5 tanesi aykırı gözlem bulunmasından ötürü araştırma dışında bırakılmıştır. Bu araştırmanın örneklemine 2017-

2019 yılları arasında Uşak ilinde yaşamakta olan 18 yaş ve üzeri 196 vergi mükellefi oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan vergi mükelleflerinin demografik bilgilerine yönelik yüzde ve frekans dağılımı Tablo 1’da verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

		f	%
Cinsiyet			
	Kadın	94	48.0
	Erkek	102	52.0
Mezuniyet Durumu			
	İlköğretim	21	10.7
	Lise	30	15.3
	Üniversite	126	64.3
	Yüksek Lisans/Doktora	19	9.7
Aylık Gelir			
	999 TL ve Altı	31	15.8
	1000 TL-2999 TL	65	33.2
	3000 TL-4999 TL	100	51.0
Meslek			
	Öğrenci	36	18.4
	İşçi	20	10.2
	Memur	118	60.2
	Serbest Meslek	22	11.2
Mükellefiyet Süresi			
	1–4 Yıl	64	32.7
	5–9 Yıl	61	31.1
	10–14 Yıl	18	9.2
	15–20 Yıl	21	10.7
	21 Yıl ve Üzeri	32	16.3
Toplam		196	100.0

Tablo 1’de yer alan bilgilere göre kişilerin %48.0’i (n = 94) kadın ve %52.0’i (n = 102) erkektir. Kişilerin %10.7’i (n = 21) ilköğretim, %15.3’i (n = 30) lise, %64.3’i (n = 126) üniversite ve %9.7’i (n = 19) yüksek lisans/doktora mezunudur.

Mükelleflerin %15.8'i (n = 31) 999 TL ve altı, %33.2'i (n = 65) 1000 TL-2999 TL ve %51.0'i (n = 100) 3000 TL-4999 TL arası aylık gelire sahiptir. Bireylerin %18.4'i (n = 36) öğrenci, %10.2'i (n = 20) işçi, %60.2'i (n = 118) memur ve %11.2'i (n = 22) serbest meslek sahibidir. Kişilerin %32.7'i (n = 64) 1–4 yıl, %31.1'i (n = 61) 5–9 yıl, %9.2'i (n = 18) 10–14 yıl, %10.7'i (n = 21) 15–20 yıl, %16.3'i (n = 32) 21 yıl ve üzeri süredir vergi mükellefi olduğunu belirtmiştir.

3.8. Veri Toplama

Araştırmalarda verilerin toplanmasında kullanılan yöntem yapılacak olan analiz yöntemine ve bu da savunulan hipoteze ve araştırılan sorulara bağlıdır. Bu araştırmada veriler anket aracılığıyla yüz yüze toplanmıştır. Ölçeklerden ve çoktan seçmeli sorulardan oluşan anket formu bireylere yüz yüze ve online form olarak ulaştırılmıştır. Anket formunda kişinin kimliğini ortaya çıkaracak herhangi bir soru yer almamıştır. Araştırmada toplanan veriler yalnızca tez ve makale çalışmasında bilimsel amaçlar ile kullanılmıştır. Anketin başında katılımcıları bilgilendirmeye yönelik araştırma içeriği yer almıştır. Araştırmanın veri toplama aşamasının yaklaşık olarak 2 yıl sürmüştür. Ölçekteki olumsuz maddeler ters kodlanmıştır.

3.9. Verilerin Analizi

Araştırmanın tüm verilerinin toplanmasından sonra, veri analizi aşamasında öncelikle elektronik ortama aktarılan verilerin eksik olup olmadığı kontrol edilecek ve eksik yanıtları olan anketler araştırma dışında bırakılmıştır. Anketler ile yapılan çalışmalarda ölçek kullanılması durumunda öncelikle ölçekte yer alan maddelerin iç tutarlılığı ölçülerek, temsil edilmek istenen kavramın ne kadar güvenilir şekilde

ölçülebildiği belirlenmelidir. Güvenilirlik analizi kullanılan ölçme aracının ne kadar tutarlı ölçüm yapabildiğini göstermektedir. Güvenilirlik analizi likert tipi ölçeklerde Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanarak yapılmaktadır. Katsayının akademik çalışmalarda kullanılabilmesi için en az. 70 değerinde olması gerekmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2016, 256). Güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Geçerlilik ve Güvenilirlik Bulguları

	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı	Toplam Varyans %
Güven Algısı Ölçeği	.84	49	70.48

Tablo 2'de yer alan sonuçlara göre iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde ölçekler ve alt boyutlarının yüksek derecede güvenilir olduğu gözlenmiştir ($\alpha > .80$). Ölçeğin açıkladığı toplam varyans değerlendirildiğinde %40'ın üzerinde yani beklenen sınırların içinde yer aldığı gözlenmiştir. Ölçeklerin iç tutarlılık ölçümünden sonra maddelere verilen yanıtların temsil ettiği puanların aritmetik ortalaması değişkenleri temsil eden değerler hesaplanmaktadır. Hesaplanan değişkenlerin hangi yollar ile analiz edileceğine karar vermek için normalliği test edilmektedir. Normalliğin çarpıklık ve basıklık ölçütleri olan betimsel metotlarla test edilmesi oldukça yaygın bir yoldur. Normal dağılımın sağlanması durumunda tahmin gücü daha yüksek olan parametrik yöntemlerin kullanılması mümkün olmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2016, 147). Verinin çözümlenmesi aşamasında ikinci olarak iç tutarlılığı ortaya konmuş olan ölçeklerin puanları hesaplandıktan sonra değişkenlerin normal dağılıma uygunlukları test edilmiştir. Normalliğe dair bilgiler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Normalliğin İncelenmesine Yönelik Özet İstatistikler

	Çarpıklık		Basıklık	
	İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
Güven Algısı	-.148	.174	-.182	.346

Tablo 3’te verinin normalliğinin betimsel olarak incelenmesine ilişkin hesaplanan çarpıklık ve basıklık istatistikleri bulunmaktadır. Çarpıklık istatistikleri incelendiğinde ise tüm değişkenlerin değerlerinin -1 ve +1 aralığında olduğu (Demir ve ark, 2016: 133) ve buna göre normal dağılım gösterdikleri belirlenmiştir. Bu noktada verinin çözümlenmesinde parametrik analiz tekniklerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmada Bağımsız Örnekler T-testi ve ANOVA kullanılarak veri analiz edilmiştir. Araştırmada anlamlılık düzeyi için $p = .05$ kabul edilmiştir.

3.10. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde toplanan verilerin istatistiksel yöntemlerle işlenmesi doğrultusunda elde edilen bulgular ve yorumları sunulmuştur. Mükelleflerin güven algılarına yönelik yapılan bu anket 49 soru ve iki bölümden oluşmaktadır. Katılımcılardan sorulara 5 basamaklı bir ölçek üzerinde ne ölçüde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bu ölçeğe göre katılımcılar sorulara (1= Kesinlikle katılmıyorum)’dan (5= Kesinlikle katılıyorum)’a uzanan bir aralıkta cevap vermektedirler. Bazı sorular ters kodlanarak, katılımcıların kalıp cevaplar vermesi engellenmeye çalışılmıştır.

3.10.1. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı Ölçeğine Verilen Yanıtlara İlişkin Özet İstatistikler

Araştırmanın bu bölümünde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının belirlenmesi amacıyla hesaplanan aritmetik ortalama değerleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı

	Ort.
Güven Algısı	3.40

Tablo 4'te verilen ortalama değeri incelendiğinde vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın bu bölümünde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının belirlenmesi amacıyla uygulanmış ölçek sorularına verilen yanıtlara ilişkin hesaplanan aritmetik ortalama değerleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı**Ölçeğine Verilen Yanıtlara İlişkin Özet İstatistikler 1**

	Kesinlikle Katılmıyo rum	Katılmıyo rum	Fikrim Yok	Katılıyor m	Katılıyor m	Ort.
Devlet vatandaşlara hizmet sunmak için vergi alır.	19 9.7%	12 6.1%	12 6.1%	91 46.4%	62 31.6%	3.8
Devlet masrafını karşılamak için vergi alır.	13 6.6%	24 12.2%	22 11.2%	90 45.9%	47 24.0%	3.7
Devlet vatandaşı gelecekte daha iyi yaşatabilmek için vergi alır.	19 9.7%	35 17.9%	24 12.2%	75 38.3%	43 21.9%	3.4
Devlet varlığını gelecekte daha iyi sürdürebilmek için vergi alır.	16 8.2%	27 13.8%	26 13.3%	85 43.4%	42 21.4%	3.6
Devlet vatandaşları cezalandırmak için vergi alır.	84 42.9%	53 27.0%	36 18.4%	18 9.2%	5 2.6%	2.0
Devlet vatandaşların kanunlara uymaları için vergi alır.	64 32.7%	60 30.6%	34 17.3%	26 13.3%	12 6.1%	2.3
Devlet nedensizce vergi alır.	85 43.4%	42 21.4%	26 13.3%	24 12.2%	19 9.7%	2.2
Devletin neden vergi aldığını bilmiyorum.	73 37.2%	54 27.6%	30 15.3%	19 9.7%	20 10.2%	2.3
Devlet, vatandaşın vergi bilincini artırmak için üzerine düşeni yapmaktadır	41 20.9%	51 26.0%	42 21.4%	51 26.0%	11 5.6%	2.7
Vergi, devletin sunmuş olduğu mal ve hizmetlerin karşılığıdır.	28 14.3%	25 12.8%	29 14.8%	81 41.3%	33 16.8%	3.3
Ödenen vergilerin topluma etkin bir hizmet olarak geri döndüğünü düşünüyorum.	53 27.0%	48 24.5%	45 23.0%	41 20.9%	9 4.6%	2.5
Vergilerimizi tam ve doğru olarak ödemediğimiz takdirde kamu hizmetlerinin aksayacağını düşünüyorum.	27 13.8%	35 17.9%	33 16.8%	69 35.2%	32 16.3%	3.2
İnsanlar ödediği verginin nerelere harcadığını bilmek ister.	6 3.1%	12 6.1%	15 7.7%	57 29.1%	106 54.1%	4.3
Hükümetlerin toplanan vergilerin kullanım alanlarına (eğitim, sağlık,) yönelik izlediği politikalar vergi verme davranışını etkilemektedir.	15 7.7%	16 8.2%	38 19.4%	67 34.2%	60 30.6%	3.7
Ödediğim verginin nereye nasıl harcadığını oy sandığında sorgularım.	15 7.7%	16 8.2%	38 19.4%	67 34.2%	60 30.6%	3.7
Ödemek zorunda olduğum vergilerin yükünü çok ağır buluyorum.	7 3.6%	20 10.2%	30 15.3%	71 36.2%	68 34.7%	3.9
Vergi oranlarının yüksek olmasının vergi kaçakçılığına etkisi olduğunu düşünüyorum.	11 5.6%	6 3.1%	33 16.8%	70 35.7%	76 38.8%	4.0

Tablo 5'deki sonuçlar değerlendirildiğinde mükelleflerin çoğu vergiyi, devletin vatandaşlara kamu hizmeti sunabilmek için yaptığı harcamaların karşılığı (*Ort.* = 3.3) ve gelecekte devletin varlığını daha iyi sürdürebilmesi için (*Ort.* = 3.6) zorunlu bir ödeme olarak görmektedir. Mükellefler vergiyi kamu hizmetlerinin karşılığı olarak algılamakta ancak ödenen vergilerin vatandaşın yararına olduğuna ve sonrasında hizmet olarak tekrar döneceğini düşünmemektedirler (*Ort.* = 2.5). Mükelleflerin, devletin neden vergi aldığına yönelik yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde ise genel anlamda vergi bilincinin oluştuğu sonucuna varılmaktadır.

Mükelleflerce ödedikleri vergilerin nerelere kullanıldığının bilinmesi (*Ort.* = 3.7) devlete olan güveni artıracaktır. Ayrıca vergi oranlarının yüksek olmasının vergi kaçakçılığına etkisi olduğu da (*Ort.* = 4.0) düşünülmektedir. Mükellefler ödedikleri verginin gerçekten ihtiyaç duyulan alan ve oranda (*Ort.* = 4.3) kullanıldığını bilirlerse vergi ödemede zorunluluk değil gönüllük esas olacak böylece mükellef devlete güven duyacaktır. Buna göre, ödediği verginin ihtiyaç duyulan alanlara harcandığını bilen mükellef vergisini eksiksiz ve zamanında ödeyecek böylece vergi kaçakçılığının da önüne geçilebilecektir.

Tablo 6. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı Ölçeğine**Verilen Yanıtlara İlişkin Özet İstatistikler 2**

	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ort.
Vergi afları, vergi ödevlerinin yerine getirilmesini olumsuz etkilemektedir.	13 6.6%	17 8.7%	40 20.4%	57 29.1%	69 35.2%	3.8
Ülkemizde vergiler adaletsizdir.	10 5.1%	11 5.6%	35 17.9%	62 31.6%	78 39.8%	4.0
Siyasal iktidarın vergi politikaları mükelleflerin beklentilerini karşılamamaktadır.	12 6.1%	14 7.1%	54 27.6%	53 27.0%	63 32.1%	3.7
Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmemektedir.	11 5.6%	19 9.7%	34 17.3%	64 32.7%	68 34.7%	3.8
Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir.	19 9.7%	21 10.7%	30 15.3%	75 38.3%	51 26.0%	3.6
Mükellefler arasında “herkes vergi kaçırıyor ben neden kaçırmıyorum” mantığı yaygındır.	12 6.1%	18 9.2%	44 22.4%	65 33.2%	57 29.1%	3.7
Başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler.	15 7.7%	23 11.7%	29 14.8%	70 35.7%	59 30.1%	3.7
Vergi gelirleri kamu tarafından etkin kullanılmamaktadır.	13 6.6%	15 7.7%	57 29.1%	65 33.2%	46 23.5%	3.6
Gelecek endişesi vergi kaçırmak için geçerli bir neden değildir.	17 8.7%	18 9.2%	39 19.9%	66 33.7%	56 28.6%	3.6
Türkiye’de gereğinden fazla vergi türü olduğunu düşünüyorum.	10 5.1%	8 4.1%	41 20.9%	58 29.6%	79 40.3%	4.0
Verilen vergiler kamu hizmeti olarak geri dönmemektedir.	19 9.7%	37 18.9%	48 24.5%	49 25.0%	43 21.9%	3.3
Vergi mevzuatı basit ve anlaşılır değildir.	12 6.1%	20 10.2%	53 27.0%	55 28.1%	56 28.6%	3.6
Vergi dairemden çok memnunum.	23 11.7%	26 13.3%	80 40.8%	41 20.9%	26 13.3%	3.1
Vergi dairesinde çalışan personel sayısı etkin bir hizmet sunumu için yeterli değildir.	18 9.2%	20 10.2%	67 34.2%	48 24.5%	43 21.9%	3.4
Vergi dairesinde çalışan personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyi yeterli değildir.	22 11.2%	31 15.8%	68 34.7%	46 23.5%	29 14.8%	3.1
Vergi dairesinde çalışan personelin mükellefle ilişkileri olumsuzdur.	21 10.7%	36 18.4%	73 37.2%	46 23.5%	20 10.2%	3.0

Tablo 6’da verilen ortalama değeri ile ilgili sonuçlar değerlendirildiğinde mükelleflere göre vergi aflarının vergi ödevini yerine getirmede olumsuz etkisi (Ort. = 3.8) bulunmaktadır. Her vergi affının ardından vergi ödemede düşüş yaşanabileceği bunun nedeninin ise gelecekteki af beklentisinin olduğu söylenebilir.

Vergi mükelleflerinin en çok katıldığı maddelerin “Türkiye’de gereğinden fazla vergi türü olduğunu düşünüyorum.” (Ort. = 4.0) ve “Ülkemizde vergiler adaletsizdir.” (Ort. = 4.0) olduğu belirlenmiştir. Adaletsiz vergileme , vergi yükünün vatandaşlar arasında adil, eşit ve dengeli bir şekilde dağıtılmaması anlamına gelmektedir. Ayrıca vergi mevzuatının basit ve anlaşılır olmaması (Ort. = 3.6) , vergi türünün gereğinden fazla olması (Ort. = 4.0) ve siyasal iktidarın mükellef beklentilerini (Ort. =3.7) karşılayamaması güvensizliğe neden olmaktadır.

Mükelleflerin vergi karşısında diğer vatandaşların davranışlarına yönelik sorulara verdiği cevaplardan (Ort. =3.7) çıkarılan sonuçlar ise vergi kaçakçılığının yaygın olmasında dolayı vergi ödeme isteğinin azalacağı yönündedir. Vergi ahlakına yönelik yöneltilen bu sorulardan mükelleflerin yüksek vergi oranları karşısında vergiden kaçınacağı, vergileri düzenli ödemek yerine vergi aflarından yararlanmayı tercih ettikleri sonucuna da varılabilir.

Tablo 6’da verilen ortalama değeri incelendiğinde veri mükelleflerinin en az katıldığı maddelerin “Vergi dairesinde çalışan personelin mükellefle ilişkileri olumsuzdur.” (Ort. = 3.0), “Vergi dairemnden çok memnunum.” (Ort. = 3.1) ve“Vergi dairesinde çalışan personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyi yeterli değildir.” (Ort. = 3.1) olduğu belirlenmiştir. Vergi dairesi personelinin mükellefe karşı sergilediği tutum ve davranış da kamu yönetimine güven algısını etkilemektedir. Ancak mükelleflerin yarısından fazlasının vergi dairelerinden orta derecede memnun olduklarını beyan

ettikleri düşünülürse, vergi dairelerinde gerçekleştirilecek bazı değişikliklerin memnuniyet derecelerini arttırabileceğini söylemek de mümkün olacaktır.

Tablo 7. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısı Ölçeğine

Verilen Yanıtlara İlişkin Özet İstatistikler 3

	Katılmıyor m	Katılmıyor m	Fikrim Yok	Katılıyor m	Kesinlikle Katılıyor m	Ort.
Vergi daireleri teknolojik gelişmelere uyum sağlamamaktadır.	19 9.7%	33 16.8%	60 30.6%	54 27.6%	30 15.3%	3.2
Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir.	8 4.1%	8 4.1%	42 21.4%	63 32.1%	75 38.3%	4.0
Vergi politikaları belirlenirken mükelleflerin ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır.	7 3.6%	16 8.2%	49 25.0%	67 34.2%	57 29.1%	3.8
Vergi idaresi mükellefler arasında ayrımcılık yapmadan herkese adil davranır.	35 17.9%	36 18.4%	60 30.6%	45 23.0%	20 10.2%	2.9
Türkiye'de az kazanan az, çok kazanan çok vergi alınmaktadır.	65 33.2%	31 15.8%	42 21.4%	39 19.9%	19 9.7%	2.6
Daha şeffaf ve hesap verebilir devlet yönetimi mükelleflerin güven algısını artırmaktadır.	7 3.6%	18 9.2%	34 17.3%	65 33.2%	72 36.7%	3.9
Ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi devlete olan güveni artırmaktadır.	8 4.1%	14 7.1%	32 16.3%	62 31.6%	80 40.8%	4.0
Vergi kamu hizmetleri için bir ödemedir.	9 4.6%	18 9.2%	45 23.0%	78 39.8%	46 23.5%	3.7
Vergi devletin yaşaması için bir ödemedir.	12 6.1%	20 10.2%	35 17.9%	73 37.2%	56 28.6%	3.7
Vergi vatandaşlık görevidir.	9 4.6%	15 7.7%	32 16.3%	75 38.3%	65 33.2%	3.9

Vergi zorunlu bir ödemedir.	10	15	32	77	62	3.8
	5.1%	7.7%	16.3 %	39.3 %	31.6 %	
Vergi gereksiz bir ödemedir.	70	50	31	22	23	2.4
	35.7 %	25.5 %	15.8 %	11.2 %	11.7 %	
Vergi oranlarında bir artış ya da vergi yükünü artıracak bir kanun çıkarsa daha fazla vergi ödemek durumunda olacağımdan harcamalarımı azaltmaya yönelirim.	25	22	39	62	48	3.4
	12.8 %	11.2 %	19.9 %	31.6 %	24.5 %	
Vergi oranlarında bir artış ya da vergi yükünü artıracak bir kanun çıkarsa daha fazla vergi ödemek durumunda olacağım için daha fazla çalışmaya yönelirim.	36	35	48	46	31	3.0
	18.4 %	17.9 %	24.5 %	23.5 %	15.8 %	
Vergi oranlarında bir artış ya da vergi yükünü artıracak bir kanun çıkarsa daha fazla vergi ödemektense işimi küçültürüm veya bırakırım.	26	34	58	38	40	3.2
	13.3 %	17.3 %	29.6 %	19.4 %	20.4 %	
Vergi oranlarında bir artış ya da vergi yükünü artıracak bir kanun çıkarsa eski ödediğim vergi seviyesini aşmamak için çabalarım.	19	23	49	59	46	3.5
	9.7%	11.7 %	25.0 %	30.1 %	23.5 %	

Tablo 7’de verilen ortalama değeri incelendiğinde veri mükelleflerinin en çok katıldığı maddelerin “Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir.” (Ort. = 4.0) ve “Ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi devlete olan güveni artırmaktadır.” (Ort. = 4.0) olduğu belirlenmiştir. Vergi politikaları vatandaş odaklı ve kişi başına düşen milli gelir esas alınarak hazırlanırsa mükelleflerin beklentileri karşılanacak, böylece güven ortamı ihdas edilmiş olacaktır.

Tablo 7’de vergi mükelleflerinin en az katıldığı maddelerin ise “Vergi gereksiz bir ödemedir.” (Ort. = 2.4), “Türkiye’de az kazanan az, çok kazanan çok vergi alınmaktadır.” (Ort. = 2.6) ve “Vergi idaresi mükellefler arasında ayrımcılık yapmadan herkese adil davranır.” (Ort. = 2.9) olduğu belirlenmiştir. Vergilerin toplanırken adaletli ve herkesten geliri oranında tahsil edilmesi de beklentiler

arasındadır. Kamu yönetimine güven; şeffaf, hesap verebilir ve halka karşı daha açık ve net olan yönetimlerde sağlanır. “Daha şeffaf ve hesap verebilir devlet yönetimi mükelleflerin güven algısını artırmaktadır. “ (Ort. = 3.9) sorusundan ortaya çıkan oran da mükelleflerin böyle bir yönetim şeklini istediklerinin göstergesi niteliğindedir.

Vergi oranlarının yer aldığı sorulara verilen cevaplar incelendiğinde (Ort. = 3.2) mükelleflerin tepkilerinin orta düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.

3.10.2. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

Araştırmanın bu bölümünde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının cinsiyete göre farklılaşmasının anlamlılığının incelenmesine ilişkin Bağımsız Örneklem T-Testi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Alt Problem 1: *Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?*

Tablo 8. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının Cinsiyete Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

	Cinsiyet	n	Ort.	Std. Sapma	t	sd	p
Güven Algısı	Kadın	94	3.37	.41	-.876	194	.382
	Erkek	102	3.43	.41			

Tablo 8’de verilen analiz değeri incelendiğinde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının cinsiyete göre istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($t_{(194)} = -.876, p > .05$).

Araştırmanın bu bölümünde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının mezuniyet durumuna göre farklılaşmasının

anlamlılığının incelenmesine ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Alt Problem 2: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mezuniyet durumuna göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 9. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının Mezuniyet Durumuna Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

	Mezuniyet Durumu	n	Ort.	Std. Sapma	F	sd	p
Güven Algısı	İlköğretim	21	3.30	.39	.869	3.192	.458
	Lise	30	3.36	.32			
	Üniversite	126	3.41	.41			
	Yüksek Lisans/Doktora	19	3.49	.55			

Tablo 9’da verilen analiz değeri incelendiğinde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının mezuniyet durumuna göre istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($F_{(3,192)} = .869, p > .05$).

Araştırmanın bu bölümünde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının aylık gelire göre farklılaşmasının anlamlılığının incelenmesine ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Alt Problem 3: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı aylık gelire göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 10. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının Aylık Gelire Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

	Aylık Gelir	n	Ort.	Std. Sapma	F	sd	p
Güven Algısı	999 TL ve Altı	31	3.32	.35	2.336	2.193	.099
	1000 TL-2999 TL	65	3.35	.42			
	3000 TL-4999 TL	100	3.46	.41			

Tablo 10’da verilen analiz değeri incelendiğinde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının aylık gelire göre istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($F_{(2,193)} = 2.336$, $p > .05$).

Araştırmanın bu bölümünde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının mesleğe göre farklılaşmasının anlamlılığının incelenmesine ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Alt Problem 4: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mesleğe göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 11. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının Mesleğe Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

	Meslek	n	Ort.	Std. Sapma	F	sd	p
Güven Algısı	Öğrenci	36	3.38	.36	1.792	3.192	.150
	İşçi	20	3.30	.31			
	Memur	118	3.45	.43			
	Serbest Meslek	22	3.27	.42			

Tablo 11’de verilen analiz değeri incelendiğinde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının mesleğe göre istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($F_{(3.192)} = 1.792, p > .05$).

Araştırmanın bu bölümünde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının mükellefiyet süresine göre farklılaşmasının anlamlılığının incelenmesine ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları Tablo ‘da verilmiştir.

Alt Problem 5: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mükellefiyet süresine göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 12. Vergilendirmeye ve Vergi Kurumlarına Yönelik Güven Algısının Mükellefiyet Süresine Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

	Mükellefiyet Süresi	n	Ort.	Std. Sapma	F	sd	p
Güven Algısı	1–4 Yıl	64	3.34	.38	1.821	4.191	.126
	5–9 Yıl	61	3.49	.48			
	10–14 Yıl	18	3.44	.31			
	15–20 Yıl	21	3.45	.34			
	21 Yıl ve Üzeri	32	3.29	.38			

Tablo 12’de verilen analiz değeri incelendiğinde vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının mükellefiyet süresine göre istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($F_{(4.191)} = 1.821, p > .05$).

3.11. Değerlendirmeler

Çalışmada, 2017-2019 yılları arasında Uşak ilinde yaşamakta olan vergi mükellefi bireylerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının belirlenmesi amacıyla hazırlanan ve Uşak ilinde yaşamakta olan 18 yaş ve üzeri vergi mükellefi bireylere uygulanan anketin verilerine yer verilmiştir. Bu verilere göre çalışma içerisinde değerlendirmeler izah edilmiş, hipotezlere ilişkin değerlendirmeler ise aşağıda yapılmıştır.

H₁: Uşak ilindeki vergi mükellefleri, vergilendirmeye ve vergi kurumlarına güven duymaktadır. Elde edilen verilere göre *Ort.* = 3.4 olduğu sonucuna ulaşılmış ve veri mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Buna göre **H₁** kısmen kabul edilmiştir.

H₂: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Elde edilen verilere göre $p > .05$ olduğu sonucuna ulaşılmış ve veri mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının cinsiyete göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna göre **H₂** kabul edilmiştir.

H₃: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mezuniyet durumuna göre farklılık göstermektedir. Elde edilen verilere göre $p > .05$ olduğu sonucuna ulaşılmış ve veri mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının mezuniyet durumuna göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna göre **H₃** reddedilmiştir.

H₄: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı aylık gelire göre farklılık göstermektedir. Elde edilen verilere göre $p > .05$ olduğu sonucuna ulaşılmış ve veri mükelleflerinin vergilendirmeye

ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının aylık gelire göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna göre **H₄** reddedilmiştir.

H₅: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mesleğe göre farklılık göstermemektedir. Elde edilen verilere göre $p > .05$ olduğu sonucuna ulaşılmış ve veri mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının mesleğe göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna göre **H₅** kabul edilmiştir.

H₆: Uşak ilindeki vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısı mükellefiyet süresine göre farklılık göstermektedir. Elde edilen verilere göre $p > .05$ olduğu sonucuna ulaşılmış ve veri mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının mükellefiyet süresine göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna göre **H₆** reddedilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sosyal sermaye kavramı; eğitimden sağlığa, siyasetten politikaya, sosyolojiden ekonomiye kadar birçok alanda araştırmalara ve tartışmalara konu olmuştur. Dünya Bankası, OECD ve IMF gibi önemli kuruluşların yanında Türkiye’de de değişik kişiler, kurumlar ve kuruluşlar sosyal sermaye alanında araştırma yapmışlardır. Sosyal sermayenin en önemli unsuru ise güvendir. Güven her türlü birlikteliğin en temel koşullarından biridir. Bireyle birey, bireyle devlet, devletle devlet gibi ilişkilerin temelini güvene dayandığını söylemek mümkündür. Güven olmadan yaşamımızı sürdürmemiz mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında ilişkilerin sürekliliğini, yapısını, gücünü ve derecesini belirleyen en önemli faktör olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal, siyasal ve toplumsal ilişkilerin vazgeçilmezi olan güven kavramı, devlet ile vatandaş arasındaki ilişkinin dolayısıyla kamu yönetiminin de olmazsa olmaz unsurudur.

Çalışmanın amacını ve kapsamını, Uşak ilindeki vatandaşların kamu kurumlarına ne ölçüde güvendikleri sorusu oluşturmaktadır. Bu çalışmada ilkönce tüm araştırmalarda da söz konusu olduğu gibi, vatandaşın gözünden bir kamu kurumu olan vergi dairelerinin ve vergilemeye duyulan güvenin derecesi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda kullanılan anket uygulaması Uşak ili Vergi Dairesine 2017-2019 yıllarında 12000 vergi mükellefinin kayıtlı olduğu ilgili vergi dairesi istatistiklerinden elde edilmiş olup 201 vergi mükellefine uygulanmıştır. Bu çalışma sosyal sermaye unsuru olan güven kavramının devletin en önemli gelir kaynağı olan vergileri ödeyen mükellefler tarafından nasıl algılandığını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Verginin tanımı ile ilgili sonuçlara bakıldığında mükelleflerin çoğunluğu vergiyi, devletin vatandaşlara kamu hizmeti sunabilmek için yaptığı harcamaların karşılığı ve gelecekte varlığını daha iyi sürdürebilmesi için zorunlu olan bir ödeme

olarak görmektedirler. Verginin zorunlu olmasının nedeni ise vatandaşlık ödevi olmasından kaynaklı olarak kanunda yer almasıdır. Verginin tanımına ilişkin önermelerden elde edilen sonuçlara göre, Uşak ilinde araştırma sonucunda vergi mükelleflerinin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada, mükelleflerce vergi yükünün yüksek olduğunu düşünenlerin sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuç diğer bir deyişle vergilerin etkin bir şekilde kullanılmadığının ifadesidir. Araştırma sonucunda vergi mükelleflerinin ödedikleri verginin nerelere harcandığını bilmek istedikleri, vergi oranlarının yüksek olmasının vergi kaçakçılığına etkisi olduğunu, Türkiye’de gereğinden fazla vergi türü olduğunu, ülkemizde vergilerin adaletsiz olduğunu, kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranlarının yüksek olduğunu, ödenen vergilerin nerelerde kullanıldığının bilinmesinin devlete olan güveni artıracığı belirlenmiştir. Ayrıca ülkemizde adil bir vergileme sistemi bulunmadığını, vergi mevzuatımızın karmaşık, karışık ve zor olduğunu da belirttikleri görülmektedir.

Vergilerin hangi oranda nerelere harcandığının bilinmek istenmesi, anketten çıkan önemli sonuçlardan bir tanesidir. Vergilerin toplanırken adaletli ve herkesten geliri oranında tahsil edilmesi mükelleflerin en temel beklentileri arasındadır. Mükellefler, ödedikleri verginin gerçekten ihtiyaç duyulan alanlar için kullanıldığını bilirlerse vergi ödemede zorunluluk yerine gönüllük esas olacaktır. Dolayısıyla mükellef devlete güven duyacak bu da onun vergiye gönüllü uyumunu daha da arttıracaktır. Bu noktada vergi borcunu zamanında ve eksiksiz olarak ödeyen mükellefleri ödüllendirmek de etkin bir yol olabilir.

Mükelleflerin vergilere ve vergilemeye karşı verdiği cevaplar aslında kamu yönetimine ve onun işleyişine karşı güven düzeyleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Mükelleflerin vergi karşısında diğer vatandaşların davranışlarına yönelik sorulara verdiği cevaplardan çıkarılan sonuçlar ise; çoğunluğunun başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesinden etkileneceğini, vergi kaçakçılığının yaygın olmasından dolayı vergi ödeme isteğinin azalacağını ve ülkemizde vergi kayıplarının ve kaçaklarının bu nedene bağlı yaygın olarak artacağı yönündedir. Vergi ahlakına ilişkin geri kalan önermelere verilen yanıtlara göre mükellefler, yüksek vergi oranları karşısında vergiden kaçınmanın doğal olduğunu, vergileri düzenli ödemek yerine vergi aflarından yararlanmayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir.

Vergi kaçakçılığına yönelen vatandaş nasıl olsa vergi affının çıkacağı düşüncesi ile vergi ödemekten kaçınmaktadır. Çalışma vergi aflarının mükelleflerin tutum ve davranışları üzerindeki olumsuz etkiyi gözler önüne sermektedir. Vergi aflarının vergilemenin en önemli kavramlarından biri olan adalet ilkesini çiğnediği düşünülmektedir. Devletin vergi aflarını ekonomik bir kaynak olarak görmesi, vatandaşın da çıkarılan bu aflardan sağlanan kaynağa devletin sıklıkla başvurduğu ve vuracağına yönelik düşüncesi devletin adalet ilkesinden sapması olarak değerlendirilmektedir. Adaletin olmadığı yerde güven duygusundan da bahsetmek mümkün değildir. Türkiye’de vergi aflarına sık sık başvurulduğundan bahsetmiştik. Cumhuriyet döneminde 36 adet vergi affı yapılmıştır. Her yeni çıkan vergi affının son bir fırsat olduğu söylenmiş fakat son olmadığı da yapılan araştırmalardan anlaşılmıştır. Buradan yola çıkılarak vergiye karşı güven algısının oluşumunu hem kişisel kaynaklı hem de kişisel olmayan faktörlerden yani vergi politikalarını hazırlayanlardan kaynaklı olduğunu da söylemek mümkündür. Tüm bu faktörler vergi mükelleflerinin güven

algısını olumsuz etkilemektedir. Mükelleflerin büyük çoğunluğuna göre vergi afları dürüst mükellefleri cezalandırmaktadır. Bu durum da devlete olan güveni sarsmaktadır

Mükellefler, devletin vatandaşları cezalandırmak için vergi aldığını, devletin nedensizce vergi aldığını, verginin gereksiz bir ödeme olduğunu, Türkiye'de az kazanandan az, çok kazanandan çok vergi alındığını da ileri sürmektedirler.

Vatandaşlar, kamu kurumlarına olduğu kadar bu kurumlarda çalışan personele de güvenmek istemektedirler. Araştırma sonucunda vergi mükelleflerinin vergi dairesinde çalışan personelin mükellefle ilişkilerinin olumsuz olduğuna orta derecede katıldığı, vergi dairesinden orta derecede memnun olduğu ve vergi dairesinde çalışan personelin eğitime mesleki bilgi düzeyinin yeterli olmadığına orta derecede katıldığı belirlenmiştir.

Vergi mükellefi için kamu yönetimine olan güvenin oluşumunda vergi dairesi personellerinin de yaklaşımı önemlidir. Bunun nedeninin ise vatandaşın kamu personelini, kamu yönetiminin vücut bulmuş hali olarak görmesinden ileri geldiği söylenebilir. Vergi daireleri mükellefler ile kamu yönetimin finansman kaynağı olan vergi arasındaki bağın kurulduğu yerdir. Çalışmada mükelleflerin vergi dairesi iş ve işlemleri ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde kararsız kaldıkları görülmüştür.

Vergi dairesi personelinin vergi mükellefine karşı sergilediği tutum ve davranış mükellefin güven oluşumunda büyük önem arz etmektedir. Vergi dairesi personelinin vergi mükellefe karşı ilgisi, sorulan sorulara cevap verirken takındığı tavır, mükellefin saygısız bir muameleye maruz kalması da vergiye karşı güvenin oluşumunda etkili olan faktörlerdendir. Kamu kurumlarına güvenin tesisinde mükelleflerin memnuniyetini arttırabilmek, vergiye güveni sağlayabilmek ve genel tutumları etkileyebilmek için

vergi dairelerinde sunulan hizmetin kalitesini yükseltmek, vatandaş odaklı çalışmaya özen son derece önemlidir.

Araştırma sonucunda vergi mükelleflerin vergilendirmeye ve vergi kurumlarına yönelik güven algısının cinsiyete, mezuniyet durumuna, aylık gelire, mesleğe, mükellefiyet süresine göre de istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Güvenle ilgili yapılan demografik değerlendirmelere ek olarak bireylerin aile ve akraba üyelerine güvenmekte oldukları ancak akrabalık bağı dışında olanlara karşı güven noktasında ciddi sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Ülkemizde yakın arkadaşlıklar, akrabalıklar ve aile üyeliği gibi gruplar arasındaki ilişkilerde sosyal sermaye düzeyinin yüksek olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Ancak bu sonucun vatandaşın kurumlara olan güvenini olumsuz yönde etkilediği de söylenebilir. Bir diğer ifadeyle aile ve akraba üyelerine güven oluşturan duygusal bağın, kurumsal ilişkilerde de sürdürülmeye çalışılması devlet kurumlarının kurumsallaşmasını da olumsuz etkilemektedir. Kurumsal güven; ilkelere, değerlere ve kurumlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kurumsallaşamayan yani kişilere ve kişisel ilişkilere bağlı kamu idarelerinde (nepotizm) kurumsal güven açığı yaşanmaktadır. Kurumsal güven açığının olduğu toplumlarda ise demokratik sistemi sürdürmek de güçleşmektedir.

Sonuç olarak sosyal sermaye bireylerin ve toplumların yaşamlarında mevcut ve geleceklerine yönelik sahip oldukları bakiyeleri ile ilişkilidir. İlişki bakiyesi olumlu anlamda arttıkça bireylerin özgüvenleri arttığı gibi toplumsal yaşamları da zenginleşmekte ve sorunlar daha kolay çözülmekte ve sistemin sürdürülmesini de olumlu etkilemektedir. Bireylerin ve toplumların sosyal sermaye bakiyesi de karşılıklı güvene dayalı ilişkilerle mümkün olabilmektedir. Bu nedenle güven kavramıyla sosyal sermaye arasında doğrudan ilişki olduğu ileri sürülebilir. Güven düzeyi arttıkça

bireyden topluma ve devlete ilişkiler istikrarlı ve insicam içerisinde sürdürülebilmektedir.

Bireylerin devlete olan güvenle vergiye/vergilemeye, vergi sistemine olan güven arasında sıkı bir ilişki vardır. Mükelleflerin devlete karşı tutumlarıyla güven algıları arasındaki bu anlamlı ilişki; vergi ödedikleri otoritenin her zaman ve her şartta kendilerini koruyan, kollayan, refah içinde yaşamaları için çabalayan ve varlığını, vatandaşlarının varlığına borçlu sayan bir varlık olarak görmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu isteğin karşılanma derecesi “vergi mükelleflerinin güven algılarını” oluşturmaktadır. Güven algısı artan mükellef, devletin kendisine adaletli davrandığını hissedip ödediği vergiler ile yatırımlar arasında doğru orantı kuracak, ödediği vergilerin kendisine yapılan hizmetler olduğu bilinci içinde hareket edecek ve vergi ödemenin vatandaş olmanın gereği olduğu inancında yaşayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (1999). Vergilendirme Politikası, Gelir ve İkame Etkileri Açısından İzlenebilecek Gelir Vergisi Politikasının Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2).
- Akgün, B. (2001). Türkiye'de Siyasal Güven: Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(4), 1-23.
- Akkaş, H.H. ve Tekir, O. (2013). *Demokrasinin Gelişmesi ve Sürdürebilirlikte Sosyal Sermaye*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Akkaş, H.H., Kaçanoğlu, E. (2015). Evden Hırsızlık Olaylarının Önlenmesinde Komşuluk İlişkileri ve Sosyal Sermaye: Erzurum İli Örneği. *Sosyal Sermaye Bildiriler Kitabı içinde (ss.22-35)*. 1. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi Konya.
- Aktan, C. C. (1986). Bir Vergi Tahsil Usulü Olarak İkta Sistemi. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*(44), 165-173.
- Aktan, C. C. (2006). Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı. C. C. Aktan, D. Dileyici, ve İ. Y. Vural içinde, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi* (s. 125-136). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Aktan, C. C. ve Çoban, H. (2006). Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler. C. C. Aktan, D. Dileyici, ve İ. Y. Vural içinde, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi* (s. 137-157). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Aktan, C. C., Dileyici, D. ve Saraç, Ö. (2002). *Vergi, Zulüm ve İsyan*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aktan, C. C., Dileyici, D. ve Saraç, Ö. (2006). Vergilere Karşı Tepkiler ve Vergilerin Ahlaki ve Sosyo-Psikolojik Sınırları. C. Aktan, D. Dileyici, ve İ. Y. Vural içinde, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi* (s. 158-171). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Allingham, M. G. ve Sandmo, A. (1972). Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis, *Journal of Public Economics*, 1, 323-338.
- Altıparmak, A. (2002). Türkiye'de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayinin Gelişimi. *Erciyes Üniversitesi SBE Dergisi*(13), 35-59.
- Arı, G.S. ve Tosunoğlu, N.G. (2011). Geleceğin Yöneticileri Astlarına Güvende Hangi Özelliklere Öncelik Veriyor?. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi*. 18(2), 85-103.
- Arslan, M. (2012). *Türk Vergi Sistemi* (Genişletilmiş 5. Baskı b.). Ankara: Nobel.
- Asunakutlu, T. (2001). Klasik ve Neo-Klasik Dönemde Örgütsel Güvenin Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 1-17.
- Aydemir, M.A. (2011). *Sosyal Sermaye: Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması*. Konya: Çizgi Kitabevi

- Batirel, Ö. F. (2008). Global Ekonomik Krizi ve Türk Kamu Maliyesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 1-9.
- Bedük, A. (2010). *Karşılaştırmalı İşletme - Yönetim Terimleri Sözlüğü*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Biberioğlu, E. (2006). *Türkiye'de Gönüllü Vergi Uyum*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgiç, V. K. (2011). Küreselleşme Sürecinde Kamu Hizmetlerinde Dönüşüm. B. Parlak içinde, *Kamu Yönetiminde Yeni Vizyonlar* (2. Baskı b., s. 91-116). Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- Bingöl, O. (2019). "Yeni Bir Vergi Affı Çıkar mı?" 30 Mayıs 2019 tarihinde <https://vergiyedair.com/2019/03/22/yeni-bir-vergi-affi-cikar-mi/> adresinden alındı
- Borluk, S. (2006). *Optimal Vergi Teorisi ve Vergi Reformları Deneyimleri Çerçevesinde Türkiye'de Sürdürülmekte Olan Vergi Reformu Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bouckaert, G., ve Van de Walle, S. (2003). Quality of Public Sector Service Delivery and Trust in Government. A. Salminen içinde, *Governing Networks: EGPA Yearbook* (s. 299-318). Amsterdam: IOS Press.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Richardson, J.G (Edt). *Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.
- Boztepe, H. (2013). Halkla ilişkiler Perspektifinden Güven Kavramı: Katılımcılık, Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlik İlkelerinin Kamu Kurumlarına Yönelik Güvenin Oluşmasındaki Rolü. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2 (45), 53-74.
- Can, A. (2015). Türkiye'de Toplumsal ve Kamusal Güvenin İnşası, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 34, 261-273.
- Carlson, R. H. (2005). A Brief History of Property Tax. *Fair & Equitable*, 3(2), 3-10.
- Carter, L. ve Weerakkody, V. (2008). E-government Adoption: A Cultural Comparison. *Information Systems Frontiers*, 10(4), 473-482.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation Human Capital. *American Journal of Sociology*(94), 95-120.
- Covello, V. T. (1992). Trust and Credibility in Risk Communication. *Health Environ*, 6(1), 1-3.
- Cural, M. ve Çevik, N. K. (2015). Ekonomik Kalkınmanın Vergi Yapısı Üzerindeki Etkisi:1924-2013 Dönemi Türkiye Örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 48(3), 127-158.
- Çağan, N. (1980). Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 37(4), 129-151.
- Çataloluk, C. (2008). Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(20), 213-228.

- Çomaklı, Ş. E. (2008). Mükellef Sosyo-Psikolojisi Açısından Vergi Ödemeyi Etkileyen Genel Faktörler. *Vergi Dünyası*(322), 113-120.
- Delhey, J. ve Newton, K.N. (2003). Who Trusts? Th Origins of Social Trust in Seven Societies. *European Societies*, 5(2), 93-137.
- Doğan, Ş. (2015). *Kamu Yönetiminde Güven Olgusu*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğangün Yasa, B. (2017). İktisat Düşüncesinde Devlet Müdahaleciliği Kuramının Evrimi. *Anemon: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 281-298.
- Duman, B. ve Alacahan, O. Sosyal Sermaye/Güven Boyutunda Etniklik. . *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 181-208.
- Egeli, H. ve Dağ, M. “Türk Vergi Hukuku Açısından Mükellef Haklarının Değerlendirilmesi”, *Maliye Dergisi*, Sayı 163, Temmuz-Aralık 2012.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2002). *Ekonomi Politikası*. İstanbul: Om Yayınevi.
- Erdağ, N. (2002). *Türk Vergi Sistemi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Erdoğan, E. (2014). Türkiye’de Gençlerin Siyasal Katılımı Karşılaştırmalı Bir Perpektif. *Gençlerin Katılımı Projesi Yeni Zamanlarda Genç Yurttaşların Katılımı Konferansı Bildiriler Kitabı*, 37-53.
- Erol, A. (2011). *Vergi Felsefesi*. İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2019). *Kamu Yönetimi: Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar* (Genişletilmiş 11. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Feld, L. P. ve Frey, B. S. (2007). Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation. *Law & Policy*, 29(1), 102-120.
- Frey, B. S. ve Torgler, B. (2004). *Taxation and Conditional Cooperation*. Barcelona: Institute d'Economia de Barcelona.
- Fukuyama, F. (2005). *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*. (A. Buğdaycı, Çev.) Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2007). *Vergi Uygulamaları Karşısında Mükellef Eğilimleri Araştırması: Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı.
- Gencel, U. ve Kuru, E. (2012). Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(20), 29-60.
- Gökalp, N. (2003). Ekonomide Güven Faktörü. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 10(2), 163-174.
- Gökbunar, R., Alçin Şahintürk, D., Akyol, Ö., & Tunçay, B. (2016). Türk Maliye Tarihinde İlk Dönemlerde Vergi Anlayışı. A. Gökbunar, & A. Uğur içinde, *Sümerlerden Türkiye Cumhuriyetine Maliye Tarihi* (s. 41-56). İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Güçlü, F. (2007). *Vergi ve Sosyal Devlet*. Ankara: Sabev Yayınevi.
- Hardin, G. (1999). Two Cultures or Three Filters?. *The Social Contract*, 139-144.
- Kalemci Tüzün, İ. (2007). Güven, Örgütsel Güven ve Örgütsel Güven Modelleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(2), 93-118.
- Karagül, M. (2012). *Sosyal Sermaye (Kapitalizmin Kör Noktası)*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaya, D. G. ve Durgun, A. (2009). 1923–1938 Dönemi Atatürk’ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(19), 233-249.
- Keyman, F., Ağırır, B., Aydın-Düzgit, S., Kemahlıoğlu, Ö. ve Özel, I. (2015). *Yeni Anayasa'ya Doğru: Kurumsal Reform ve Demokrasi Kültürünün Gelişimi*. İstanbul: TÜRKONFED.
- Kitapcı, İ. (2013). *Vergi Etiği - Vergi Psikolojisi: Verginin Sosyo-Psikolojik Teorisi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Köylü, M. (2006). *Halkın Kamu Yönetimine Güveni Araştırması, Kocaeli Örneği*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lovely, M. A. (1994). Crossing the border: does commodity tax evasion reduce welfare and can enforcement improve it?, *Canadian Journal of Economics*, 23(1), 19-36.
- Mutluer, M. K. (2008). *Vergi Genel Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nişanyan Sözlük, (2018). "Vergi". <https://www.nisanyansozluk.com/?k=vergi>
- Özbek, M.F. (2006). *Çalışma İlişkilerinde Güven: Yönetim Politikaları, Güven ve Bağlılık İlişkisi Konusunda bir Türkiye ve Kırgızistan Uygulaması*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztopcu, A. (2015). Sosyal Sermayenin Bireylerin İstihdamı Üzerindeki Etkisi. *1st International Congress on Applied Sciences: Social Capital*. 23-24 Oct 2015, Konya, 285-291.
- Paşamehmetoğlu, A. (2010). *Kültürel Değerlerde Farklılaşmanın Sosyal Sermayeye Etkileri: Ankara Mobilyacılar Sitesi (Siteler) ve Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi (OSTİM) Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Pekşen, F. (2018). *Vergi Denetiminin Vergi Politikası Açısından Önemi ve Türkiye’de Vergi Denetim Sistemi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Putman, R. D. (1995). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. *Political Science and Politics*, 28 (4), 664-683.
- Rousseau, D.M., Sitkin, S.B., Burt, R.S. ve Camerer, C. (1998). Not So Different After All: A Cross-Siscipline View of Trust. *Academy of Management Review*, 23(3), 393-404.

- Savaşan, F. ve Odabaş, H. (2005). Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi(12), 21.
- Smith, A. (2006). *Milletlerin Zenginliği* (10. Baskı b.). (H. Derin, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sur, F. H. (1950). Liberallere Göre Maliye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(3), 567-572.
- Sztompka, P. (1996). Trust and Emerging Democracy: Lessons From Poland. *International Sociology*, 11(1), 37-62.
- Şahin, M. (2011). *Türkiye'de Vergi Uygulamaları ve Vergi Ahlakı İlişkisi: Trabzon, Giresun ve Gümüşhane İlleri Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C. Anayasası. (1982, 10 18). 73. Madde. Ekim 1, 2018 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> adresinden alındı
- TDK, (2018). "Vergi". <http://sozluk.gov.tr/>
- Thomas, C. W. (1998). Maintaining and Restoring Public Trust in Government Agencies and Their Employees. *Administraion and Society*, 30(2), 166-193.
- Thomas, R. M. (2001). Public Trust, Integrity, and Privatization. *Public Integrity*, 3(3), 242-261.
- Torgler, B. (2003). *Tax Morale and Institutions*. CREMA: Management and the Arts.
- Torgler, B. ve Murphy, K. (2005). *Tax Morale in Australia: What Shapes it and Has it Changed over Time?* Working Paper No. 58: The Australian National University.
- Tunçay, M. (2016). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 3-Yakın Çağ*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Turhan, S. (1982). *Vergi Teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Turhan, S. (1998). *Vergi Teorisi ve Politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Türk, İ. (1999). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Tüysüz, N. (2011). *Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No:2827.
- Uslaner, E.M. (2003). Tax Evas,on, Trust, and the Strong Arm of the Law.*Prepared for the Conference on "Tax Evasion, Trust, and State Capacity,"* University of St. Gallen, St. Gallen, Switzerland, October 17-19.
- Uzar-Kurtaran, M. (2019). 15 Temmuz 2016 Sonrasında Kurumlara Güven Algısının Araştırılması: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Varcan, N. (1987). *Türkiye'de Vergi Politikalarının Oluşumu (Cumhuriyet Dönemi)*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Vural, Y. İ. (2008). Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(20), 77-114.
- Welch, M.R, Roberto, E.N.R., Conway, B.O., Yonkoski, J. Kupton, P.M. ve Giancola, R. (2005). Determinants and Consequences of Social Trust. *Sociological Inquiry*, 75(4), 453-473.
- Yaltı, B. (2006). *Vergi Yükümlüsünün Hakları*. İstanbul: Beta.
- Yıldırım, M. (2010). Kamu Yönetimine Güven: E-Devlet Açısından Bir İnceleme. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 1-19.
- Yusuf Has Hacib. (1959). *Kutadgu Bilig* (Cilt 5. Cilt). (R. R. Arat, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

EK ANKET FORMU

BİRİNCİ BÖLÜM

Lütfen bu anketteki sorulara hiç kimseden çekinmeden samimi bir şekilde cevap veriniz. Çünkü anketlere vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Ankete isim yazmanıza gerek yoktur. Bulguların sağlıklı olması vereceğiniz cevapların titizliğine bağlıdır. Yardımlarınız için teşekkür eder iyi günler dileriz.

Cinsiyet ()	Bayan ()	Bay ()					
Mezuniyet Durumu ()	İlkokul ()	Ortaokul ()	Lise ()	Üniversite ()		Doktora ()	
Mükellefiyet Süresi ()	1–4 Yıl ()	5–9 Yıl ()	0–14 Yıl ()	15–20 Yıl ()		21 Yıl ve Üzeri ()	
Mesleğiniz ()	Memur()	İşçi ()	Serbest Meslek ()	Emekli ()	Öğrenci ()	Ev Hanımı ()	Diğer ()
Aylık Geliriniz ()	0-999 ()	1000-2999 ()	3000-4999()	5000 – 6999 ()		7000 ve Üzeri ()	

İKİNCİ BÖLÜM

1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Fikrim Yok, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum, seçeneklerinden birini tik (X) koyarak cevaplandırınız.

N O	SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.	Devlet vatandaşlara hizmet sunmak için vergi alır.					
2.	Devlet masrafını karşılamak için vergi alır.					
3.	Devlet vatandaşı gelecekte daha iyi yaşatabilmek için vergi alır.					
4.	Devlet varlığını gelecekte daha iyi sürdürebilmek için vergi alır.					
5.	Devlet vatandaşları cezalandırmak için vergi alır.					
6.	Devlet vatandaşların kanunlara uymaları için vergi alır.					
7.	Devlet nedensizce vergi alır.					
8.	Devletin neden vergi aldığını bilmiyorum.					
9.	Devlet, vatandaşın vergi bilincini artırmak için üzerine düşeni yapmaktadır					
10.	Vergi, devletin sunmuş olduğu mal ve hizmetlerin karşılığıdır.					
11.	Ödenen vergilerin topluma etkin bir hizmet olarak geri döndüğünü düşünüyorum.					
12.	Vergilerimizi tam ve doğru olarak ödemediğimiz takdirde kamu hizmetlerinin aksayacağını düşünüyorum.					
13.	İnsanlar ödediği verginin nerelere harcandığını bilmek ister.					
14.	Hükümetlerin toplanan vergilerin kullanım alanlarına (eğitim, sağlık,) yönelik izlediği politikalar vergi verme davranışını etkilemektedir.					

15.	Ödediğim verginin nereye nasıl harcandığını oy sandığında sorgularım.					
16.	Ödemek zorunda olduğum vergilerin yükünü çok ağır buluyorum.					
17.	Vergi oranlarının yüksek olmasının vergi kaçakçılığına etkisi olduğunu düşünüyorum.					
18.	Vergi afları, vergi ödevlerinin yerine getirilmesini olumsuz etkilemektedir.					
19.	Ülkemizde vergiler adaletsizdir.					
20.	Siyasal iktidarın vergi politikaları mükelleflerin beklentilerini karşılamamaktadır.					
21.	Mükellefler ödeme gücüne göre vergilendirilmemektedir.					
22.	Vergi ödemek devlete bağlılığın bir göstergesidir.					
23.	Mükellefler arasında “herkes vergi kaçırıyor ben neden kaçırmıyorum” mantığı yaygındır.					
24.	Başkasının vergi mükellefiyetini yerine getirmemesi beni etkiler.					
25.	Vergi gelirleri kamu tarafından etkin kullanılmamaktadır.					
26.	Gelecek endişesi vergi kaçırmak için geçerli bir neden değildir.					
27.	Türkiye’de gereğinden fazla vergi türü olduğunu düşünüyorum.					
28.	Verilen vergiler kamu hizmeti olarak geri dönmemektedir.					
29.	Vergi mevzuatı basit ve anlaşılır değildir.					
30.	Vergi dairemnden çok memnunum.					
31.	Vergi dairesinde çalışan personel sayısı etkin bir hizmet sunumu için yeterli değildir.					
32.	Vergi dairesinde çalışan personelin eğitimi ve mesleki bilgi düzeyi yeterli değildir.					
33.	Vergi dairesinde çalışan personelin mükellefle ilişkileri olumsuzdur.					
34.	Vergi daireleri teknolojik gelişmelere uyum sağlamamaktadır.					
35.	Kişi başına düşen milli gelir dikkate alındığında vergi oranları yüksektir.					
36.	Vergi politikaları belirlenirken mükelleflerin ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır.					
37.	Vergi idaresi mükellefler arasında ayrımcılık yapmadan herkese adil davranır.					
38.	Türkiye’de az kazanan az, çok kazanan çok vergi alınmaktadır.					
39.	Daha şeffaf ve hesap verebilir devlet yönetimi mükelleflerin güven algısını artırmaktadır.					
40.	Ödenen vergilerin çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığının bilinmesi devlete olan güveni artırmaktadır.					
41.	Vergi kamu hizmetleri için bir ödemedir.					
42.	Vergi devletin yaşaması için bir ödemedir.					

43.	Vergi vatandaşlık görevidir.					
44.	Vergi zorunlu bir ödemedir.					
45.	Vergi gereksiz bir ödemedir.					
46.	Vergi oranlarında bir artış ya da vergi yükünüzü artıracak bir kanun çıkarsa daha fazla vergi ödemek durumunda olacağımdan harcamalarımı azaltmaya yönelirim.					
47.	Vergi oranlarında bir artış ya da vergi yükünüzü artıracak bir kanun çıkarsa daha fazla vergi ödemek durumunda olacağım için daha fazla çalışmaya yönelirim.					
48.	Vergi oranlarında bir artış ya da vergi yükünüzü artıracak bir kanun çıkarsa daha fazla vergi ödemektense işimi küçültürüm veya bırakırım.					
49.	Vergi oranlarında bir artış ya da vergi yükünüzü artıracak bir kanun çıkarsa eski ödediğim vergi seviyesini aşmamak için çabalarım.					